

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА
КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Випуск 8

Збірник наукових праць

Київ - 2005

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА
КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Випуск 8

Збірник наукових праць

Київ – 2005

Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. Збірник наукових праць. Випуск 8/ Від.ред. Н.М.Корбозерова. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2005. – 124 с.

ISBN 966

Збірник вміщує статті, в яких досліджуються актуальні проблеми лексичної, реченнєвої, та текстової семантики, пов'язані з мовними та стилістичними особливостями функціонування слова, словосполучення, речення та тексту.

Розраховано на широке коло філологів, викладачів ВНЗ, докторантів, аспірантів та пошукувачів.

Відповідальний редактор –

доктор філологічних наук, професор **Корбозерова Н.М.**

Відповідальний секретар –

кандидат філологічних наук, доцент **Орличенко О.В.**

Редакційна колегія:

доктор філологічних наук, професор **Гетьман З.О.**

доктор філологічних наук, професор **Гуйванюк Н.В.**

доктор філологічних наук, професор **Жайворонок А.О.**

доктор філологічних наук, професор **Карабан В.І.**

доктор філологічних наук, професор **Кочерган М.П.**

доктор філологічних наук, професор **Крючков Г.Г.**

доктор філологічних наук, професор **Скороходько Е.Ф.**

доктор філологічних наук, професор **Ставицька Л.О.**

доктор філологічних наук, професор **Старикова О.М.**

доктор філологічних наук, професор **Стеріополо О.І.**

доктор філологічних наук, професор **Чередниченко О.І.**

доктор філологічних наук, професор **Швачко С.О.**

доктор філологічних наук, професор **Шумарова Н.П.**

Друкується за рішенням Вченої ради Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол №2 від 19 вересня 2005 року).

Загальне рецензування збірника:

доктор філологічних наук, професор **Бурбело В.Б.** (КНУ)

доктор філологічних наук, професор **Омельченко Л.Ф.** (КНЛУ)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу мовної інформації.

Серія КВ №7411 від 09.06.2003р.

ІНТОНАЦІЙНА ВАРІАТИВНІСТЬ АНГЛІЙСЬКИХ ВИСЛОВЛЕНЬ-ВИБАЧЕНЬ ЗАЛЕЖНО ВІД СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ МОВЦЯ

Вивчення просодичної організації мовлення у когнітивній парадигмі, в межах якої виконуються сучасні лінгвістичні дослідження, передбачає антропоцентричний підхід до пізнання мовленнєвих явищ, виявлення закономірностей інтонаційної варіативності реального мовлення та встановлення ролі просодичних засобів в процесі організації та координації інформаційного потоку. Особлива увага до просодичної моделі висловлення пояснюється її тісним зв'язком із іншими рівнями організації мовлення та здатністю передавати учасникам комунікації суттєву орієнтацію у розумінні смислу висловленого і бути ефективним джерелом та провідником інформації [1:26-28; 2]. Порушення коректної просодичної організації мовлення не лише знижує його виразність, але й часто призводить до неадекватного тлумачення смислу висловлення та різкого зниження ефективності повноцінного спілкування.

Постановка загальної проблеми. У зв'язку з активною глобалізацією комунікативних процесів, яка передбачає численні міжнародні контакти, нагальними стають дослідження соціолінгвістичних аспектів просодичної організації мовленнєво-етикетних висловлень, що є контактостановлюючими формами міжособистісного спілкування [3:546-549; 4:51-53; 5:24]. Одним із семи найуживаніших мовленнєво-етикетних прагматичних актів в англійському діалогічному мовленні є висловлення-вибачення [6], від коректної просодичної актуалізації якого залежить успішність спілкування.

Постановка завдання. Стаття має на меті виявити диференційні просодичні ознаки в моделюванні й розмежуванні англійських висловлень-вибачень (далі ВВ), розподілених за соціальним статусом мовця, шляхом визначення кореляції між інтонаційною формою і певною соціальною функцією вибачень.

Маючи за об'єкт дослідження усні реалізації ВВ в англійському діалогічному мовленні, ми проаналізували спеціальну літературу з проблематики виокремлення й ідентифікації ВВ [7; 8; 9; 10; 11] і під ВВ розуміємо мовленнєво-етикетний акт-експресив, який екстеріоризує психологічний стан мовця, відбиває його вибір стратегій негативної і рідше позитивної ввічливості, відновлює понижену гідність слухача і мінімізує ту образу, за яку мовець бере на себе відповідальність, забезпечуючи підтримання контакту у позитивній тональності. Тональність спілкування відображає характер взаємовідносин мовців, пов'язаний із рольовими та емоційними аспектами спілкування і проявляється у висловленнях через їх експресивно-стилістичні коннотації і паралінгвістичні фонаційні компоненти.

Актуальність дослідження. Дані про характер і закономірності взаємодії просодичних підсистем у реалізації ВВ, актуалізованих мовцями із різним соціальним статусом є теоретично значущими і актуальними, оскільки відсутність результатів відповідних теоретичних та експериментально-фонетичних досліджень загальмовує

широке впровадження у практику навчання культури інтонування зазначених висловлень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функціонально зорієнтований підхід до вивчення варіативності інтонаційної моделі ВВ передбачає встановлення кореляції функціональних і семантичних ознак ВВ і певних видів просодичних підсистем. Результати досліджень різних аспектів варіативності інтонаційного контуру висловлень [12; 13; 14] засвідчують, що однією з найвагоміших функціональних і семантичних ознак, що впливає на варіативність інтонаційної моделі висловлень, є, поряд з іншими, соціальний статус мовця.

Вивчення варіативності інтонаційної моделі будь-яких висловлень як найменших комунікативних одиниць, що є завершеними щодо змісту й інтонації, передбачає усвідомлення того факту, що сама модель як інваріант існує не як окремий, зразковий варіант, а як абстрактна назва класу цілої сукупності її модифікацій.

Соціальна стратифікація суспільства, яку виявляють усі цивілізовані культури, спричинюється певним набором соціально-історичних умов, до яких в англomовних країнах відносяться, насамперед, віросповідання, чітка система привілеєваної освіти, професія та прибуток [15:364]. Фактичним результатом соціальної стратифікації є члени суспільства, які розглядаються як носії певного соціального статусу. Соціальний статус є відносним положенням людини у суспільстві і для представників західноєвропейської культурної спільноти визначається такими найстабільнішими його індикаторами, як рівень отриманої мовцями освіти й обіймані ними посади, що віддзеркалюють стратифікаційну варіативність суспільства.

Найпоширенішими у західноєвропейському суспільстві є середня і нижча соціальні верстви (приблизно рівні відсоткові частки), тоді як вища складає не більше 1-2 відсотків від загальної кількості населення країни. Нижчі прошарки суспільства є більш невпевненими і винятково чутливими до будь-яких змін, мовного середовища включно. З міркувань класифікаційної доцільності варто розподіляти мовців не за їх абсолютним, а за відносним соціальним статусом щодо соціального статусу слухача – вищим, рівним і нижчим.

Результати досліджень впливу чинника співвідношення соціальних статусів мовця і слухача на вибір інтонаційних моделей оформлення мовлення з ряду існуючих варіантних реалізацій [16; 17] свідчать про існування чітких просодичних диференційних ознак, що передають різницю в соціальних статусах комунікантів. Мовлення комунікантів із вищим соціальним статусом демонструє такі просодичні характеристики як широкий діапазон, підвищення гучності, сповільнення темпу; нижчий соціальний статус засвідчують вузький діапазон високого регістру, часте пониження гучності, підвищення темпу [16:139].

Виходячи зі складників етико-психологічного змісту ВВ (ввічливості і почуття вини), можна було б, на перший погляд, припустити, що вектор ілокутивної спрямованості актуалізованих ВВ частіше скерований від мовця з нижчим соціальним статусом до слухача з вищим соціальним статусом. Проте здійснений нами аналіз експериментального корпусу досліджуваних висловлень показав, що вибачення застосовуються винуватцями як із нижчим соціальним статусом по відношенню до соціального статусу ображеного (20,24%), так і з рівним (67,5%) та вищим (12,24%)

соціальними статусами, хоча привілейованіші комуніканти, як видно з одержаних даних, просять вибачення більш неохоче.

Форма та семантика основних способів вираження ВВ дозволяє поділити досліджувані висловлення на: власне директивні, що зберігають форму наказового способу: *Excuse me, forgive me, pardon me*; реквестивно-констатуючі: *I beg your pardon, I apologize*; власне констатуючі, що є більш зорієнтованими на інформацію про стан мовця: *I'm sorry*. Проте в англійському діалогічному мовленні домінуючу позицію серед ВВ займають власне констатуючі ВВ.

Нами з'ясовано, що лексичний вираз *I'm sorry* домінує серед усіх інших реалізацій синонімічного ряду (63% або близько 2/3 від досліджених уживань), а її еліптичний варіант *Sorry* є другим за вживаністю (20% або 1/5 від досліджених уживань).

У лексико-синтаксичній структурі вибачень переважають так звані інтенсифікатори висловлень (лексико-морфологічні, синтаксичні), які сприяють підвищенню їх експресивності. В ролі засобів створення інтенсивності ВВ вживаються такі лексико-морфологічні засоби як підсилювальні частки, прислівникові кваліфікатори й емоційні вигуки (*so, very; awfully, terribly, dreadfully, really; oh, oh my God, oh no, geez, oops*). Серед синтаксичних засобів інтенсифікації ілюкутивної сили вибачень спостерігаються паралельні конструкції, наприклад:

– *Linda, where are those cookies I baked yesterday?*

– *Oh, I'm sorry, Bob. I was really hungry.*

– *Oh, I was really looking forward to eating them!*

– *Oh, I know... I'm sorry, Bob, but you know, when I tasted the first cookie it was so good I couldn't help eating all of them* (Richards, Hull, 1992).

У ході аудитивного аналізу експериментального матеріалу аудитори (чотири носії літературної мови з Великобританії з філологічною підготовкою та практикою аудіювання мовленнєвих текстів) прослуховували мовний матеріал для визначення природності звучання експериментального матеріалу, відповідності інтонації досліджуваних реалізацій вимовним нормам англійського літературного спонтанного мовлення, співвідношення соціальних статусів мовця і слухача.

Аналіз відповідей аудиторів-інформантів свідчить про те, що були зафіксовані зміни вимови актуалізацій ВВ, спричинені впливом цього фактору, при чому варіативність проявлялася і на супrasegmentному рівні, і на segmentному. Варіативність фонемних реалізацій виражається здебільшого у відносно чіткій артикуляції під впливом нижчого соціального статусу мовця відносно соціального статусу слухача. Вищий соціальний статус мовця щодо соціального статусу слухача викликає зниження точності вимови, що призводить до модифікації певних звуків і навіть слів на фонемному рівні.

Для мовців із нижчим і рівним соціальними статусами відносно соціального статусу слухача властиве подовження голосних, яке супроводжує висловлене збентеження, деяку розгубленість, невпевненість. У якості приклада розглянемо такий діалог:

– *Miss Davis! Did you ring your boy-friend on the office-phone yesterday?*

– *<Well, ⊕ ^ yes ⊕... I ^ did ⊕... but ^ it was ^ urgent. ∩ (1)*

– *Hmm... I think Mr Power heard you. He wasn't very pleased about it. Don't use the office phone for personal calls.*

– *No⇒... Vno, Ms ,Right. I cwon't cdo it a °gain. I'm /sorry (2)(Hartley, Viney, 1996, Unit 35).*

Наведений діалог представляє розмову начальниці зі своєю безпосередньою підлеглою. Реалізації ВВ підлеглою були кваліфіковані як емоційно-забарвлене (1) й емоційно-експресивне (2) у формальній ситуації спілкування. ВВ (1) характеризується імпліцитним характером лексико-граматичного вираження провини: невпевнена вигуківна конструкція “*Well, yes*” змінюється уточнюючою синонімічною за змістом конструкцією “*I did*” із термінальним тоном на службовому слові. Збентеження мовця у вибаченні-виправданні (1) передається через подовження голосних у ядерних складоносійх: [ωε|λ], [φε|σ], [3:|δZ≡vt], яке інтенсифікується внутрішніми незаповненими середніми паузами хезитації. Зростання емоційної насиченості у вибаченні-обіцянці (2) супроводжується подовженням ядра дифтонга /əʊ/ у вигуку “*no*” і службовому слові “*won't*”. Емфатичне вимовляння цих слів у першій і другій синтагмах виражає обіцянку мовця про утримання від майбутніх помилок. Спадаюча шкала у другій синтагмі, яка виділяє підкресленим наголошуванням усі значущі слова (“*won't*”, “*do*”, “*again*”), спричинює подовження ядра дифтонга /əʊ/ та голосних /ʊ/ і /e/, що відбивається у такій вимові: [w≡|Yvt], [dʊ|:], [≡'γe|v].

Просодичне оформлення ВВ, різних за соціальним статусом мовця, видозмінюється під впливом таких лексичних елементів і синтаксичних засобів: **а)** прислівників міри та ступеня (*so, really, ever, terribly, very, dreadfully, awfully, anyway*), які у більшості випадків несуть логічний чи емфатичний наголос: *VOh, I'm cterribly (sorry*; *°Anyway, ⊕ I Vwanted to Vpay for the °cleaning. (*; **б)** вигуків *oh, ah, uhm, oh my, oh dear, gee, gosh, oops, well*, які просодично оформлюються наголосом або статичним чи спадним термінальним тоном: *VGee, VI'm °sorry. (*; *VOh,⇒ VI'm °sorry, °Mike. (*; *>Well, ⊕ I chad to cwash my ehair. (*; *>Oops, ⊕ °sorry. (*; *>Oh °gosh, ⊕ I'm /sorry. (*; **в)** одночленних речень з еліпсисом, компресія яких сприяє більшій емфатичності наголосів висловлень: *€Sorry, ,sir. ⊕ cI was cin the (garage. (*; *€Sorry. I'm ,late. (*; *.But .your (carpet! ⊕ It Vmust be (ruined!! (*; **г)** лексичних і синтаксичних повторів, що впливають на фразовий наголос, інтенсифікують смислові центри висловлень, посилюють їх ритмічність: *I'm Vvery Vvery °sorry, madam .(*; *I >know, officer, ⊕. I'm °sorry. (* *And I'm Vsorry a Vbout your °motorcycle. (* *I creally cdidn't °see it! (*; *You know,⇒ I Vreally Vam Vquite °sorry, ⊕ quite °sorry (*; *I'm Vso Vvery °sorry, ⊕ Vso Vvery °sorry. (*; **д)** емфатичних “*do*”, “*please*”, “*would*”, що стають такими внаслідок переміщення на них термінального тону з ключових слів у ВВ: *I °do apologize. (* *I °do. (*; – *You jumped the queue! –. Oh, ,did I? (* *Please, for, give me. (*; **е)** паралельних конструкцій: *I cdidn't cmean to °cut. (* *I Vdidn't °realize ⊕ there Vwas a °line. (*; *Well VI'm /sorry, ⊕ but VI'm °broke (*, в яких чергування кількості наголошених і ненаголошених складів створює чіткий ритмічний малюнок; **є)** порушених синтаксичних структур, несправжніх початків (*false starts*), які безпосередньо впливають на паузацію і виникнення неповних синтагм у діалогічному мовленні: *>I'm*

⊕·eh ⊕ *I'm* ∇sorry to ∇bother you, Ms West ∩; *I'm* a ∇fraid all the ∇tables...>eh ⊕ are ∇taken∩.

Зауважимо, що емпатичний потенціал перерахованих лексичних елементів і синтаксичних засобів значно зростає, коли вони актуалізуються логічним наголосом. Так, наголошування модальних дієслів в межах вибачень-виправдань відображає готовність винуватця компенсувати свою помилку, як, наприклад, у висловленні:

Travel Agent: *I'm* a ∇fraid we're un ∇able to ∇give you a ∇re,fund ⊕ but we ∇can =give you ⇒ a ∇ten per cent ∇discount on ∇next year's ,holiday ∩ (Hartley, Viney, 1996, Unit 76).

Вплив соціального статусу мовця на варіативність надсегментних параметрів оформлення ВВ (мелодики, гучності, темпу, ритму) визначали аудитори-фонетисти. Вони встановили зокрема, що такі інтонаційні характеристики мовлення, як понижений тональний рівень реалізації висловлення, широкий діапазон інтоногрупи та сповільнений темп вимовляння, понижена і помірна гучність звучання є типовими надсегментними засобами для мовців із вищим та рівним соціальним статусом відносно соціального статусу слухача. Водночас, при аналізі висловлень-вибачень, що були актуалізовані мовцями з нижчим соціальним статусом щодо соціального статусу слухача, аудитори акцентували увагу експериментатора на таких інтонаційних ознаках, як підвищений тональний рівень, звужений та вузький діапазон інтоногрупи, підвищений темп реалізації досліджуваних висловлень, підвищена гучність.

Темп вимови ВВ є змінною просодичною ознакою, яка зазнає впливу не тільки соціального статусу мовця, а й емоційної насиченості висловлення: якщо домінантною емоцією, що супроводжує ВВ, є сум, то воно актуалізується у сповільненому чи повільному темпі при зниженій гучності, якщо ж при вираженні емоційної експресії до основної додають свого забарвлення інші емоції, такі як збентеження, протиріччя, досада, страх, каяття, то темп і гучність вимови зростають. Темп емоційно-нейтральних ВВ є у більшості випадків помірним чи прискореним.

Найбільш функціонально значущим фонетичним засобом при виділенні релевантного ступеня проміантності слова “sorry” у різних лінгвістичних контекстах слугує зміна висоти тону в термінальній частині інтоногрупи (її підвищення / зниження). Так, семантичний та емоційний центр власне вибачень – слово “sorry”, вимовлений на низькому тональному рівні і оформлений рівним термінальним тоном, передає основний прагматичний намір цих висловлень, тобто виражає жаль, смуток, сум, журбу мовця як реакцію на заподіяне ним дещо негативне. У той же час, при підвищенні тонального рівня рівного тону слова “sorry” у такому самому лінгвістичному оточенні ціле висловлення набуває додаткових прагматичних співзначень, як от: вагання, роздуми під час вибору адекватної мовленнєвої стратегії вибачення. В емоційно-нейтральних ВВ семантичний центр “sorry” актуалізується зазвичай низьким спадним термінальним тоном з крутим спадом. З підвищенням емоційності характер термінального тону на семантичному центрі змінюється: термінальний тон стає більш пологим. Помітний перепад гучності між скороченою формою “I’m” і центром “sorry”, що вимовляється тихіше, сприяє створенню ефекту деякої нетерплячості.

Аудитори визначили високий ступінь порізаності мелодійного контуру як диференційну просодичну ознаку ВВ, актуалізованих мовцями з нижчим соціальним

статусом. Порізаність мелодики досягається за рахунок висотнотональних перепадів, особливо на стиках різних ділянок інтоногрупи, зміни діапазону та тонального рівня реалізації термінального тону, неоднакової виділеності наголошених складів, загального розширення діапазону інтоногрупи. Контрастне розмежування ритмічних груп всередині інтоногрупи є варіантною просодичною рисою реалізації ВВ у діловій сфері спілкування, що створює ефект додаткової емоційності та нерегламентованості мовленнєвої поведінки в оточуючому контексті ситуації.

Аудитори відзначали, що в реалізаціях ВВ мовцями з нижчим соціальним статусом загальна гучність актуалізацій є вищою, менш контрольованою / збалансованою. Виразність мовлення нівелюється внаслідок зниження контрастності комунікативно-сміслових та емоційних центрів.

В реалізаціях ВВ мовцями з рівним соціальним статусом щодо соціального статусу слухача у формальних ситуаціях спілкування варіантними сприймаються ті реалізації, які звучать сердечно, тепло, а типові демонструють певну стриманість у вираженні емоцій, але звучать підкреслено ввічливо, як, наприклад, у висловленні, адресованому службовцем до свого колеги з бізнесу під час обговорення одного з нагальних питань: *'Sorry to dis,turb you. ∩ I'll ∇keep it ,short ∩* (Naterop, 1997, Unit 1).

Підкреслюючи своє доброзичливе ставлення до співрозмовника, мовець оформлює вибачення-обіцянку, яке складається з двох висловлень на граматичному рівні та двох синтагм на фонетичному, за допомогою помірних темпу та гучності. Відсутність паузи на стику синтагм свідчить про їх семантичну близькість, а спадно-висхідний перерваний і висхідний пологий рух тону на функціонально вагомих словах передають дружній характер реалізацій, виражають незавершеність висловленого та сигналізують про продовження думки. Аудитори зареєстрували щирість реалізації при загальному емоційно-нейтральному її характері і засвідчили, що вона досягається поєднанням перерахованих просодичних параметрів.

Аудитори дійшли висновку, що дрібність синтагматичного членування формальних ВВ корелює із соціальним статусом мовця: чим нижчий соціальний статус винуватця, тим більше проявляється тенденція до детальнішого членування на синтагми. Так, в емоційно-нейтральному вибаченні-відмові секретаря-референта телефонуючому діловому партнеру фірми виявилися такі просодичні риси, що підкреслюють належність мовця до нижчого соціального статусу: підвищена гучність вимовляння, розділення другого речення на дві факультативні синтагми, наголошування особового займенника: *∇I'm 'Sorry. ∩ He 'Visn't in the °office⊕ at the °moment ∩*. Ймовірно, що секретар, виділивши прислівник часу *“at the moment”* в окрему синтагму, імплікував неможливість з'єднати телефонуючого з його колегою саме у момент спілкування, тобто тут має місце імплікована інтонаційно інформація: *“містер Фред Джоунз буде, але пізніше”*. А у вибаченні *We'll ∇take °care of it⊕ ∇right a °way∩* відокремлення прислівника часу *“right away”* паузами передає запевнення нижчого за соціальним статусом мовця (працівники фірм, що спілкуються зі своїми клієнтами, знаходяться у потенційно залежній від них позиції) залагодити свою вину перед клієнтом якомога швидше. Термінальним тоном виділяються смислові центри ВВ, тобто ті слова, яким мовець надає особливої семантичної ваги: *“care”, “away”*.

Таким чином, здійснений нами порівняльний аудитивний аналіз реалізацій ВВ, що були актуалізовані мовцями різних соціальних статусів, показав, що мовлення

мовців з вищим соціальним статусом характеризується в цілому більшою збалансованістю просодичних показників протягом всього висловлення. Мелодійний малюнок найчастіше простий при приблизно рівному розподілі фразового наголосу між всіма наголошеними складами (крім першого, який найчастіше найсильніший). Зазначимо також, що у висловленнях мовців з вищим соціальним статусом більшість повнозначних слів є наголошеною; наголошені склади оформлюються здебільшого статичним рухом тону. Детальність членування висловлень на синтагми мовцями описуваної групи не є щільною (синтагми можуть містити до 3-4 ритмогруп). Паузальне членування чіткіше віддзеркалює логіко-граматичну організацію висловлень.

Реалізації ВВ мовцями з нижчим соціальним статусом відносно соціального статусу слухача характеризуються більшим контрастуванням різних ділянок інтоногрупи за їх просодичним оформленням. У цьому виді вибачень провідним компонентом на рівні просодичної організації є гучність, що прямо залежить від ступеня емоційної напруги висловлень, при цьому інші підсистеми інтонації є менш варіативними. Показники гучності говоріння у зазначеної групи мовців є більш контрастними при виділенні емоційних центрів і варіюють від підвищеної гучності до низької. Аудитори фіксували чіткий контраст гучності між наголошеними та ненаголошеними складами. Сильним наголосом відзначається, як правило, ядерний склад в інтоногрупі. У реалізаціях мовців із нижчим соціальним статусом частіше спостерігалось таке інтонаційне явище, як спеціальний підйом тонального рівня, частіше наголошувалися займенники, службові частини мови, частішою була поява внутрішньосинтагменних пауз. Синтагми у висловленнях мовців описуваної групи є коротшими (1-2 ритмогрупи).

Ступінь виділеності складів синтагми (крім термінальних) у реалізаціях мовців з вищим соціальним статусом кваліфікувався як середній, а в реалізаціях мовців із нижчим соціальним статусом – як дещо сильніший.

Усе вищезазначене ілюструє поліфункціональність інтонаційного контуру, коли та сама інтонаційна модель супрасегментних ознак на рівні аудитивної оцінки може виконувати різні функціональні навантаження в залежності від постійно змінюваних ситуаційних чинників. Іншими словами, інтерпретація подібних інтонаційних контурів може бути різною в залежності від соціокультурного контексту мовленнєвої комунікації, в якій кожен з цих контурів актуалізується.

Перспективний напрямок подальших досліджень вбачається у комплексному вивченні впливу психо-, соціо- та прагмакомунікативних змінних на темброві / спектральні характеристики висловлень, які є досить надійними показниками модального і конситуативного оточення мовленнєвих утворень. Не позбавленими теоретичного і практичного інтересу могли б стати зіставлення даних зазначеного просодичного параметра, отриманих на перцептивному й акустичному рівнях, що уможливило б виокремлення найрелевантніших спектральних показників при диференціації слухачем розмаїття відношень та інтенцій мовця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блохина Л.П., Кирей Л.Л. Роль интонационных средств в организации успешности диалогического общения // Вопросы фонетической организации устных текстов: Сб. науч. тр. – М.: Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М. Тореца, 1989. – Вып. 344. – С.26-34.
2. Кереева С.Б. Тема, собеседник и интонация просодии // Коммуникативная функция текстовой просодии: Сб. науч. тр. Моск. гос. пед. ин-та иностр. яз. им. М.Тореца, 1986. – Вып. 274. – С.19-28.
3. Панн Ф.

Паралингвистические факты. Этикет и язык // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1985. – Вып. 15. Современная зарубежная русистика. – С.546-553. 4. Рыжова Л.П. Речевой этикет и языковая норма // Языковое общение: единицы и регулятивы: Межвуз. сб. науч. тр. – Калинин: Калининский гос. ун-т, 1987. – С.51-57. 5. Post E. Etiquette. – М.: International Relations Institute Publ. House, 1961. – 117 p. 6. Леонова-Елисеева Л.А. Рекуррентные предложения в современном литературном диалоге: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Калининский гос. пед. ин-т им. М.И.Калинина. – Калинин, 1969. – 16 с. 7. Цюра С.В. Коммуникативно-семантические особенности высказываний-извинений (на материале английского языка 14-20 вв.): Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 1990. – 191 с. 8. Chaika E. Language: The Social Mirror. – 3d ed. – Boston (Massachusetts): The MIT Press, 1994. – 436 p. 9. Holmes J. Sex Differences and Apologies: One Aspect of Communicative Competence // Readings on Second Language Acquisition. – Englewood Cliffs: Prentice Hall Regents, 1995. – P. 362-385. 10. Suszczynska M. Apologizing in English, Polish and Hungarian: Different languages, different strategies // Journal of Pragmatics. – 1999. – Vol. 31, №8. – P.1053-1064. 11. Trosborg A. Apology Strategies in Natives / Non-natives // Journal of Pragmatics. – 1987. – Vol. 11. – P.147-167. 12. Орлов Г.А. Новейшие исследования английской литературно-разговорной речи // Вопросы языкознания. – 1993. – №5. – С.119-129. 13. Петрякина В.И. Функционально-семантический аспект интонации. – М.: Изд-во УДН, 1988. – 192 с. 14. Crystal D.A. Prosodic Systems and Intonation in English. – Cambridge University Press, 1969. – 392 p. 15. Crystal D. Cambridge Encyclopedia of the English Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 480 p. 16. Шевченко Т.И. Экстралингвистическая ситуация, социальные роли и интонация // Фонетика и психология речи: Сб. науч. тр. – Иваново: Ивановский гос. ун-т, 1984. – С.134-141. 17. Bolinger D. Intonation and Its Melody in Spoken English. – Stanford: Stanford University Press, 1986. – 421 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Hartley B., Viney P. Streamline English. Connections. – Oxford: Oxford University Press, 1996. – Audio Cassette. 2. Naterop B.J., Revell R. Telephoning In English. 2nd ed. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 93 p. 3. Richards J.C., Hull J., Proctor S. Interchange. English for International Communication. – Book 3. – Cambridge: Cambridge University Press, 1992. – 134 p.

АРТЕМОВА Л.В.

Київський національний лінгвістичний університет

ОЦІННО-ЕМОТИВНА ЗАБАРВЛЕНІСТЬ СУЧАСНОЇ ІСПАНСЬКОЇ АНАЛІТИЧНОЇ СТАТТІ

Сучасні іспанські аналітичні статті визначає особливий характер експресивності, який створюється завдяки гармонійному поєднанню таких параметрів, як оцінність та емотивність, що співіснують у друкованому тексті, доповнюючи один одного. На думку К.С.Серажим, мовна оцінка найяскравіше проявляє себе у публіцистичному стилі, в якому принципова відмінність ставлення до слова полягає у пошуку в ньому емоційного, що надає висловлюванню оцінного характеру [1:202]. Цим пояснюється відсутність однастайності дослідників щодо домінантної ролі одного з параметрів. Так, В.А.Маслова робить акцент на приматі емотивності над різного роду комбінаціями з оцінністю, образністю, хоча і додає, що перша не можлива без вміщеної в неї оцінки [2:185]. Г.Я.Солганік вказує на домінування оцінності, тобто всі специфічні риси публіцистичного стилю зумовлені її соціальним характером [3:52]. Цю думку поділяє більшість сучасних дослідників публіцистичного стилю Г.М.Васильєва, Д.П.Вовчок, Н.Б.Іпполітова, І.П.Лисакова, Л.М.Майданова, А.І.Мамалига, К.А.Рогова, Г.Я.Солганік, А.В.Швець та ін.

Категорія оцінки займає домінуюче положення в концептуально-мовленнєвій, прагматичній та тематично-дискурсійній структурі публіцистичного тексту; є одним із його основних змістовних компонентів, закладених в структуру, є першим “модусом”. У свою чергу емоції представляють головні та

всеохоплюючі аспекти людського досвіду, який вони забарвлюють, поглиблюють, збагачують. Емоції допомагають здійснювати відбір інформації із великого інформаційного потоку спрямованого на людину. При цьому категорії оцінки та емоцій є взаємопроникаючими: оцінка ніби “вбирає” в себе відповідну емоцію, а параметри емоції та оцінки співпадають: “приємне – добре, знак “+”, “неприємне – погано, знак “–” [4:4]. На думку Н.Д.Арутюнової саме негативні емоції спонукають суб’єкта до діяльності, сигналізуючи про загострення певної потреби [5:147-148]. Ця тенденція характеризує сучасне іспанське аналітичне мовлення, характер якого, за результатами наших спостережень, носить переважно відтінок незадоволення існуючим станом речей. Відповідний тон визначає не тільки критику, рецензію та коментар, для яких оцінний компонент складає основу створення статті, однак також характеризує інші аналітичні жанри.

Емоційний план тексту сприяє його оцінюванню адресатом, таким чином відбувається взаємопроникнення категорії емотивності та оцінності. На прикладі коментаря можна відчутти як емоційні переживання журналіста впливають на оформлення лексичного на синтаксичного рівнів тексту: *Inmenso en la locura, surge la figura de un señor que no tendría interés alguno de no ser el actual alcalde de Guecho. Se llama Iñaki Zarraoa, y tiene una forma muy peculiar de inaugurar las fiestas de su lugar. Para evitar malas interpretaciones ha puesto en manos de Batasuna 60 mil euros para colaborar con los proetarras en su animación y jolgorio. No contento con ello, ha autorizado que en el pregón de las fiestas se incluya un amable y emocionado saludo a los presos de la ETA que cumplen su pena injustamente lejos de su amable municipio* (ABC1). Автор обурений поведінкою мера Гечо, його негативне ставлення до матеріалу виявляється в іронічному характері висловлювань: *неосяжна у своєму божевіллі фігура мера; сеньйор, який не представляв би жодного інтересу, якби він не був мером; специфічна форма відкриття свят, яка виявляється в спонсорстві терористів ЕТА;приємне та емоційне послання в’язням, які відбувають строк покарання несправедливо віддалені від дружнього містечка*. Завдяки емоційним переживанням відбувається спонукування адресанта до діяльності, яка спрямована на усвідомлення змісту висловлювання на основі оцінки суб’єктивної значимості змальованих явищ [6:132-136]. Відповідно можна говорити про поняття позитивної або негативної емоційної реакції.

Негативна оцінна програма висловлювань та емотивна насиченість тканини матеріалу підсилюється іронічним характером статей. Іронія як перенесення значення має яскраво виражений оцінний характер і означає вживання слова або речення, які звичайно вміщують позитивну оцінку, для вираження оцінки негативної [7:294]. Іронія відноситься А.Г.Горнфельдом до емоційних за своєю природою фігур мовлення [8:14]. Проілюструємо попереднє твердження таким прикладом з огляду ЗМІ: *La Armada española, ausente de los océanos más de un siglo, (...) regresó a casa el sábado pasado. Gracias a la diplomacia telefónica estadounidense, las cabras de la isla perejil podrán rumiar esa hierba en paz de nuevo. (...) Mueve a risa esta extraña disputa (...) que pudo acabar en tragedia, razón por la que el secretario de Estado Colin Powell intervino diestramente para facilitar el acuerdo. (...) Los marroquíes salvaron la cara (...). EE UU ha mostrado una visión estratégica más clara que la UE, atrapada en maniobras provincianas entre España y Francia para evaluar cuál debería ser la respuesta y así no dar ninguna. Madrid (...)*

monta en cólera al sugerirse que los gibraltareños quizás tuvieran algo que decir sobre quién debe gobernarles (P52). Створення загального іронічного тону висловлювання відбувається за допомогою використаних адресантом емоційно забарвлених лексичних одиниць та словосполучень (*mueve a risa, montar en cólera, salvar la cara, intervenir diestramente*). Перифраза *Armada española* (*Іспанська Армада*) вживається в іронічному плані на позначення сучасного іспанського флоту, який не може бути “грозою морів” як у минулі часи, зважаючи на те, що він відсутній у океані понад сто років *ausente de los océanos más de un siglo*. Відкрито іронічним є висновок автора про важливість результатів телефонної дипломатії США саме для кіз, які тепер можуть спокійно жувати траву (*las cabras de la isla perejil podrán rumiar esa hierba en paz de nuevo*).

Розглянемо ще один приклад органічного поєднання емоційного та оцінного компонентів змісту: *No. Las macabras, las vomitivas, las crudelísimas fotografías con las que nos revolvieron las tripas ayer a la hora del desayuno los más diversos medios de los cinco continentes no fueron publicadas para demostrar lo que ninguna foto podría demostrar, sino para reconstruir el subconciencia de una opinión pública que no para de leer noticias sobre lo rematadamente mal que les está yendo a las fuerza de ocupación estadounidense en Irak. Las han exhibido como testimonio del cumplimiento de una venganza. Como trofeo de una carnicería* (M132). Відкрито негативне ставлення автора до зображуваного у колонці, високий рівень емоційної напруги знайшли прояв у відборі лексичних одиниць, а саме *las macabras, las vomitivas, las crudelísimas fotografías* (моторошні, занадто жорстокі знімки, що провокують блювоту), *revolvieron las tripas* (вивернули нутрощі), *rematadamente mal* (безнадійно погано), *trofeo de una carnicería* (трофей кровавої бійни, різанини). Підсилення негативного відтінку змісту відбувається на рівні вжитих іменників *venganza–carnicería*; якщо спочатку автор характеризує явище як демонстрацію помсти, то надалі надає їй значення кривавої різанини. Іронічного відтінку набуває перифраза *los más diversos medios de los cinco continentes* (самі різноманітні засоби п’яти континентів), за допомогою якого підкреслюється негативна роль, яку відіграють сучасні ЗМІ у маніпуляції думкою суспільства, у використанні їх впливової сили.

Поширеною є думка, яка подається у лінгвістичній літературі, що “ядром” експресивності тексту виступає емотивність. Вона забарвлює предметно-образний та понятійний зміст тексту, який когнітивно сприймається адресатом, досягається це завдяки яскравості, динамічності, гармонійності описів об’єктів, явищ, подій у тексті, розкриттю внутрішніх зв’язків, акцентуації на найбільш значимих поняттях. У такому разі образно-понятійне джерело експресивності доповнюється емоціональним, що зумовлено об’єктивною психологічною закономірністю: у цілісній психологічній структурі особистості когнітивні, емоціональні та вольові процеси не протікають ізольовано, а функціонують поєднано, однак у певних ситуаціях висувуються на перший план ті з них, що відіграють більшу роль у відображенні дійсності та регуляції поведінки. Таким чином, предметно-образний та понятійний зміст тексту породжує і емоціональний ефект, викликаючи у адресата інтелектуальні та естетичні емоції.

Як ядро загальної експресивності тексту емотивність пронизує всі його рівні і для реалізації стилістично-прагматичного ефекту поєднується і взаємодіє з

оцінністю. Розглянемо цікавий та оригінальний приклад умілого стилістичного використання питального речення як засобу створення і нарощення емоційності у такому листі до редакції: *Sr.Director: ¿Hasta cuándo vamos a quedarnos quietos viendo como se extermina al pueblo palestino? ¿Cuántos muertos son necesarios para que acabe esta sinrazón? ¿Cuántos niños más deben morir mientras duermen o juegan? ¿Cuántas veces más sobrevolarán los aviones de guerra en misiones asesinas? ¿Cuántos dólares más se gastarán para mantener este Estado de terror? ¿Cuántos años más deberán vivir los palestinos exiliados en su propio país? ¿Cuánto tiempo más durará el silencio contra este genocidio? El terrorismo encubierto llevando acabo por EEUU e Israel está creando un mundo de conflictos y de terror. No podemos ni queremos vivir así. ¿Dónde están las Naciones Unidas o la Unión Europea? ¿Cuándo piensan frenar esta locura?*(M51). Цей лист побудований на серії питань: автор не дає на них відповіді, однак вони очевидні. Використання анафоричного повтору на початку кожного речення з питальним словом *cuántos* нарощує напругу, по мірі наведення нових фактів зростає емоційна насиченість листа. Оцінна програма вміщена у семантиці використаних лексичних одиниць: автор називає Америку країною терору, жаху, конфліктів (*Estado de terror, mundo de conflictos*), її дії – геноцидом, божевіллям, свавіллям, вбивством (*genocidio, locura, sinrazón, misiones asesinas*), результатом чого його знищення народу Палестини (*se extermina al pueblo palestino*). Таким чином більшість лексики є негативно забарвленою, і автор статті може спрогнозувати прагматичний ефект такої публікації завдяки *соціально-типізованому ядру*, закріпленим суспільним соціально-типізованим змістом емоцій, яке характеризує емотивні мовні засоби всіх рівнів. Воно є точкою відліку при формуванні суб'єктивної, індивідуалізованої емоції читача, через апеляцію до структурованої соціальної емоції.

Таким чином, у тексті аналітичної публікації емотивність та оцінність виступають поєднано, що дає нам право стверджувати про існування позитивної/негативної емоційної реакції адресата. При цьому перевага надається негативній оцінці, як такій, що не є стандартною, унормованою, відповідно стимулює увагу адресата. Сприйняття матеріалу читачем моделюється автором за допомогою соціально-типізованого ядра, що визначає соціальний характер емоцій. Адресант при розробці концепту тексту апелює до емоційної сфери адресата, до його шкали оцінок. Іспанська аналітична стаття представляє собою текст, в якому інформаційна складова поступається за роллю образній, експресивній, яку визначають параметри оцінності та емотивності.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Серажим К.С.* Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність. [На матеріалі сучасної газетної публіцистики]: Монографія/ За ред. В.Різуна./ Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002.
2. *Маслова В.А.* Коммуникативная природа и параметры экспрессивности текста // Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности. – М.: Наука, 1991. – С.179-205.
3. *Вакуров В.Н., Кохтев Н.Н., Солганик Г.Я.* Стилистика газетных жанров. – М.: Высшая шк., 1978.
4. *Лукьянова Н.А.* Экспрессивная лексика разговорного употребления (проблемы семантики). – Новосибирск: Наука, 1986.
5. *Арутюнова Н.Д.* Ненормативные явления и язык // Язык и логическая теория. – М.: Академия наук СССР, 1987. – С.140-152.
6. *Виллюнас В.К.* Психология эмоциональных явлений. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1976.
7. *Брандес М.П.* Стилистика немецкого языка. – М.: Высш шк., 1990.
8. *Горнфельд А.Г.* Фигуры в поэтике и риторике // Весник молодых ученых. Филологические науки. – 2000. – № 2. – С.12-24.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Guecho, ABC, 28.07.2002, p. 11. 2. Días amargos en el Estrecho, El País, 24.07.2002., p.10. 3. Los dos muertos, El Mundo, 14.09.2003, p.14. 4. El silencio culpable de Occidente ante Israel, 27.07.2002, p.9.

BABTCHENKO NADIA

l'Université Nationale Taras Chevtchenko

LES PARTICULARITES DE LA FINALE « –E » DANS LA TERMINOLOGIE (SUR LA BASE DES TERMES POLITICO- ECONOMIQUES)

Il est évident que l'orthographe du français, gardant ses traditions pendant des siècles, est assez compliqué et présente des difficultés pour les étrangers. On peut supposer que l'orthographe de la terminologie se diffère de l'orthographe du lexique fondamental. Prenant en considération l'augmentation du nombre des contacts internationaux, l'étude de l'orthographe des textes politiques et économiques devient de plus en plus important. Assez de spécialistes ukrainiens et étrangers décrivent les moyens graphiques du français moderne dans leurs travaux : T.Amirova, N. Catach, V .Gak, G.Krutchkov, A. Novikova, T.Omeltchenko, ce qui témoigne l'intérêt pour ce problème. En outre, le signe graphique lui-même se trouve maintenant sur la nouvelle échelle de son développement. Il acquiert la signification au niveau du texte, hypertexte grâce à l'amélioration des moyens de l'échange d'information.

La finale est parmi les particularités de l'orthographe du français causant des difficultés. D'après G.Krutchkov, on appelle la finale la lettre ou groupe de lettres muettes à la fin du mot. Bien que ces lettres ne se prononcent pas, elles peuvent influencer la prononciation de la partie précédente du mot, appelée initiale. Grâce à la finale le mot acquiert le caractère sémantico-grammatico-phonético-graphique accompli, c'est-à-dire elle peut posséder l'information grammaticale et sémantique, influencer l'image phonétique et graphique de l' initiale.

La finale « –e » est la plus répandue. Ses fonctions dans la terminologie sont à peu près les mêmes que dans le lexique fondamental, mais il faut noter que l'apparition des nouveaux termes, ou plutôt de nouvelles formes de termes liées avec la formation du féminin des noms de profession qui se produit activement, nous oblige à payer un intérêt spécial à la finale « –e ». Parmi certains de ces termes il y a la différence bien claire qui se manifeste au niveau morphologique même : *directeur (m) — directrice (f)*. Parfois on peut les distinguer grâce à leur forme acoustique : *pilot (m) — pilote (f)*. Mais il existe des cas, quand la distinction existe au niveau graphique seulement : *auteur (m) — auteure (f)*. Cela témoigne encore une fois l'importance de l'orthographe et, en particulier, de la finale dans la fixation graphique des termes politico-économiques.

LITTERATURE

1. Крючков Г.Г. Система французской орфографии как единство парадигматической и синтагматической подсистем: Дис. ...канд. филол. наук. — Киев, 1980. 2. Крючков Г.Г. Системность значимых единиц современного французского языка: Дис. ...д-ра филол. наук. — Киев, 1987. 3. Омельченко Т.Г. Графическая и орфографическая комбинаторика литер в современном французском языке : Дис. ...канд. филол. наук. — Киев, 1988. 4. Крючков Г.Г. Современная орфография французского языка. — К., «Выща школа», 1987. — 184 с. 5. Французско-русский экономический словарь // Иванова Г.С., Островская Е.П., Гавришина К.С. и др. — М. : Рус. яз., 1995. — 566с. 6. Le Maxidico. — Editions de la Connaissance, 1996. 7. Dictionnaire des termes officiels. — 7e éd. Avril 1996.

LES PARTICULARITES DU FONCTIONNEMENT DES MOYENS STYLISTIQUES DANS LES TEXTES DES ECRIVAINS FRANCOPHONES DE MAGHREB

Les oeuvres des écrivains francophones d'origine arabe forment une couche spécifique de la littérature francophone qui a son histoire, ses thèmes et ses particularités stylistiques. En parlant de ce phénomène il est impossible d'ignorer l'expression métaphorique de W. von Humboldt : «chaque langue trace autour du peuple auquel elle appartient un cercle, que l'on ne peut quitter qu'en passant dans un autre cercle» [1:80], car nous observons dans cette situation du bilinguisme littéraire le moment du «passage dans un autre cercle». La conscience formée dans un système linguistique, qui structure le monde à sa façon, commence à décrire le même monde, la même réalité et la même culture avec des moyens de l'autre langue, qui est en plus très différente. Et nous pouvons remarquer ici une corrélation intéressante entre les notions de la mentalité nationale, qui existe dans les limites d'un système linguistique et exprime la particularité de la communication dans les limites d'une culture et est orientée vers elle-même et la notion du discours, qui est orienté vers l'autre participant de l'acte de communication, ce qui a été souligné encore par Bakhtine [2, 263]. En parlant de la notion de l'autre dans la théorie du discours nous nous adresserons à la définition du discours de Youlia Kristeva : «le terme discours désignerait toute énonciation qui intègre dans ses structures le locuteur et l'auditeur, avec le désir du premier d'influencer l'autre» [3:17]. Ainsi apparaît la question de l'intention de celui, qui produit le texte (la forme écrite du discours). Dans le cas des écrivains francophones d'origine arabe nous pouvons dire, que d'une part en acceptant pour s'exprimer et créer son énoncé une autre langue, ils s'adressent aux locuteurs pour lesquels cette langue est maternelle, par contre ils ne s'identifient pas comme tels, car au niveau lexical, stylistique et thématique ils introduisent dans leur parole beaucoup d'éléments de leur propre espace culturel. C'est à dire, ils soulignent leur appartenance à la réalité culturelle qu'ils décrivent et essaient d'en parler à l'autre, qui est dans ce cas le représentant de l'autre culture. Dans cette situation linguistique il nous paraît important de nous adresser à une autre idée de Youlia Kristeva, qui croit que les fonctions de la langue qui sont syncrétiquement liées sont la production de la pensée et la communication. Donc, le destinataire, qui produit le message s'adresse non seulement au destinataire mais aussi à soi-même. Dans la situation de la colonisation et de la lutte pour son identité ethnique et culturelle l'apparition du désir de se dire chez les écrivains arabes est naturelle, et se dire, se réaliser comme un auteur arabe malgré les limites de la langue des colonisateurs. Et en plus – se rendre compte de son appartenance à cette culture.

La représentation de la culture arabe dans les textes francophones se manifeste aux différents niveaux de l'organisation du langage (lexical, stylistique, thématique, conceptuel etc.) parmi lesquels le niveau stylistique est un des plus explicite.

En analysant les particularités stylistiques de ces textes nous pouvons constater, qu'elles sont profondément marquées par des traits caractéristiques pour les oeuvres épiques et folkloriques, l'influence de la littérature classique arabe et des textes sacrés de l'Islam.

Les romans de plusieurs auteurs francophones arabes commencent par le début épique. Amin Zaoui commence son roman «La Soumission» ainsi:

«Au nom d'Allah, plus puissant, plus juste, plus atroce et le plus clément je commence mon histoire qui serpente au fond de cette forêt de mon coeur, avant que le temps sauvage vienne sur elle et que l'oubli n'éponge les détails.[...] Je demande à Dieu, lui le plus beau et celui qui aime la beauté de me procurer une nuit longue à la longueur des Mille et Une Nuits pour pouvoir ouvrir ma plaie et vous raconter mon histoire jusqu'à sa fin avant que le jour ne pointe. [...] Qu'Allah le miséricordieux nous garde, ainsi que notre descendance croyante, pour l'éternité dans sa bienveillance. Nous sommes la pure semence prophétique» (Zaoui, 13-14). Dans cet extrait nous observons tout d'abord les éléments qui marquent explicitement l'identité du conteur : la religion à laquelle il appartient et sa culture. De plus le conteur s'adresse au locuteur/lecteur et le dernier se rend dans la situation, où il doit s'identifier à son tour par rapport au texte proposé – soit il appartient à la même religion et la culture, soit il est l'autre, l'étranger. En fait toute la narration dans le roman d'Amin Zaoui est encadrée par ces formules du caractère épique, ainsi le chapitre 7 commence par la phrase: *«Je raconte ce que nul oeil n'a vu, nulle oreille entendu»* (Zaoui, 63), où l'auteur souligne le caractère exceptionnel de l'action, ce qui est une des spécificités épiques. Au début du chapitre 9 l'auteur introduit un élément du conte populaire, qui de nouveau renvoie la narration au niveau mytho-épique : *«Il était une fois une île, qui se trouvait au-delà des sept mers et au-delà des sept cieux...»* (Zaoui, 77). Le chapitre culminant du roman commence par la phrase: *«Dieu qui détient le savoir des cieux et de la terre. Lui et lui seul connaît l'histoire de Khokha»* (Zaoui, 125) où la stylistique du texte sacré, le caractère exceptionnel de l'action, le caractère mystique du savoir sur cette action par le renvoie au niveau cosmique. Le roman se termine par la phrase où les éléments du début sont repris: *«Avec l'aide de Dieu, Le Miséricordieux, le Compatissant, et le salut sur son prophète je finis mon histoire, avant que la nuit ne débouche sur la lumière du jour»* (Zaoui, 151). Ainsi toute la narration est encadrée par les formules épiques ce qui crée au niveau de la forme le caractère cyclique, propre au folklore, les formes épiques et textes sacrés.

Au début du roman «L'enfant de sable» de Tahar Ben Jelloun le narrateur s'adresse au locuteurs/lecteurs: *«Bientôt, ô gens de Bien, le jour basculera dans les ténèbres»* (Ben Jelloun,13), *«Amis du Bien, sachez que nous sommes réunis par le secret du verbe»* (Ben Jelloun, 15), *«...ô mes amis et complices, vous n'êtes pas sans savoir, que notre religion est impitoyable pour l'homme sans héritier»* (Ben Jelloun, 18). Dans ces apostrophes nous voyons non seulement les formules traditionnelles mais également la référence à la religion à laquelle appartient le narrateur.

Dans le début du roman «Le passé simple » de Driss Chraïbi nous observons aussi des éléments de la poétique épique: *«A l'heure où un descendant d'Ismaël ne*

pourra plus distinguer un fil noir d'un fil blanc. Le canon d'El Hank tonna douze fois. Dans le concert consécutif des mueddins nous nous levâmes... » (Chraïbi, 1). La première phrase marque le temps mythique, l'opposition du noir et blanc est aussi caractéristique de la stylistique archaïque. Les éléments comme «*descendant d'Ismaël*» et «*mueddins*» indiquent aussi la réalité religieuse, ethnique et culturelle du narrateur.

Le roman «Le chant du lis et du basilic » de Latifa ben Mansour commence aussi par une apostrophe, qui contient aussi une citation:

«Ne cours pas après le temps, passant, si tu ne le rattrappes pas, c'est lui qui te rattrapera», disaient les Anciens. Ne sois pas pressé, passant, fais quelques pas et tu te croiras en plein conte des Mille et une nuits. Pas besoin de Shéhérazade pour te guider. Les murs de Tlemcen parlent, les maisons, les hammams, les fours et les mosquées s'adresseront à toi, si tu sais les écouter.» (Latifa ben Mansour, 5). Les citations des Anciens sont caractéristiques pour la littérature classique Arabe [4:161-181] de même que les références aux textes classiques comme «Mille et une nuits » et l'utilisation des ces éléments et des réalités de la vie quotidienne des arabes rendent le lecteur dans un espace de la culture concrète.

Sauf les débuts épiques les écrivains arabes utilisent très souvent et surtout dans le langage direct des personnages des formules traditionnelles: «*J'écoute et j'obéis*» (Zaoui, 18); «*Comme vous êtes ma délivrance, la lumière de mes yeux* » (Ben Jelloun «La Nuit Sacrée», 5).

Il faut souligner que la plupart de ces clichés ont un caractère sacré: les bénédictions, les prières et les malédictions: «*Qu'Allah le miséricordieux nous garde, ainsi que notre descendance croyante, pour l'éternité dans sa bienveillance. Nous sommes la pure semence prophétique*» (Zaoui, 14); «*Il murmurait, dans un profond soupir, la prière du bon croyant : "Ce que Dieu a voulu, il faut que cela soit bien. "*» (Zaoui, 51); «*Que Dieu garde ma soeur dans son ombre*» (Zaoui, 64); «*Dieu est Clément. Il vient d'illuminer la vie et le foyer de votre serviteur*» (Ben Jelloun, 30).

Dans les textes de plusieurs romans analysés une autre particularité est évidente – la présence des comparaisons et des métaphores traditionnelles, qui peuvent se rencontrer chez plusieurs peuples où être caractéristique pour la culture populaire des arabes: «*Il la regardait d'un oeil de loup*» (Zaoui, 65); «*Son talent de conteur, sa façon de chanter les versets coraniques, les feux parsemés dans le fond du regard d'un renard affamé*» (Zaoui, 92); «*Elle était devenue grande et belle, une vraie perle*» (Zaoui, 61).

Les éléments ayant le caractère imagé sont souvent représentés par l'intermédiaire des images de la nature, comme cette métaphore complexe de Tahar Ben Jelloun: «*Je sais, la tentation sera grande pour l'oubli: il est une fontaine d'eau pure qu'il ne faut approcher sous un aucun prétexte, malgré la soif. Car cette histoire est aussi un désert. Il va falloir marcher pieds nus sur le sable brûlant, marcher et se taire, croire à l'oasis qui se dessine à l'horizon et qui ne cesse d'avancer vers le ciel...*» (Ben Jelloun, 15). Certaines unités lexicales de ce passage sont liés également à des réalités de la civilisation arabe.

Parmi les phénomènes de la nature qui entrent comme les mots-clefs [5:37-38] dans des constructions imagées une partie importante revient aux lexèmes liés à l'image de la flamme, le feu et la chaleur, surtout s'il s'agit des images négatives (Cf. Les expressions du Coran: Goûtez le châtime

Quiconque donc est écarté du Feu et introduit au Paradis (s. 3, v. 185); Ceux qui mangent injustement des biens des orphelins ne font que manger du feu dans leurs ventres. Il brûleront bientôt dans les flammes de l'Enfer (s. 4, v. 10)).

Une autre particularité des textes francophones des auteurs arabes consiste en ce qu'une attention extrême dans la création de l'image est accordée à un aspect corporel: les moyens imagés abondent des lexèmes désignant une partie du corps humain, un organe de sens ou une qualité physique : *«une malédiction, tombée d'un ciel inclément, ou envoyée comme châtiment sur notre dos»* (Zaoui, 41); *«Je raconte ce que nul oeil n'a vu, nulle oreille entendu.»* (Zaoui, 63).

Les émotions et les sensations des personnages sont souvent décrites avec la même attention à cet aspect corporel, les états psychiques sont exprimés par la description des états physiques: *« Le temps qui mordait à pleines dents mon corps, captant les pas et les palpitations de ma vie, avait un goût d'abricot. »* (Zaoui, 115); *«Une telle présence de mon père me gênait, me donnait des douleurs au ventre, l'envie de vomir»* (Zaoui, 79)

«J'ai été inondé par le parfum du paradis, un parfum tellement fort, que j'ai failli suffoquer. J'ai lu la première phrase et je n'ai rien compris. J'ai lu le deuxième paragraphe et je n'ai rien compris. J'ai lu la première page et je fus illuminé » (Ben Jelloun, 12); *«La lumière le déshabillait. Le bruit le perturbait. [...] Son corps, perméable et irrité. Ses sens (...) sont devenus particulièrement aigus, actifs et avaient pris toute la place dans ce corps que la vie avait renversé et le destin soigneusement détourné.»* (Ben Jelloun, 8) ; *« Son odorat recueillait tout. Son nez faisait venir à lui toutes les odeurs, même celles qui n'étaient pas encore là. Il disait qu'il avait le nez d'un aveugle, l'ouïe d'un mort encore tiède et la vue d'un prophète. »* (Ben Jelloun, 9).

En fait la liste des particularités stylistiques propres à la littérature des écrivains francophone d'origine arabe n'est pas exhaustive, mais elle nous permet déjà de généraliser un peu le style caractéristique pour cette littérature.

La présence de tous ces éléments stylistiques dans les textes analysés peut être expliquée par une énorme importance de la tradition dans la culture arabo-musulmane. D'autre part les circonstances du développement de la conscience nationale des peuples d'Afrique du Nord, surtout pendant la colonisation n'ont pas été faciles et, à notre avis, dans l'utilisation au niveau stylistique des formes traditionnelles s'exprime la recherche de son identité nationale et culturelle.

LITTÉRATURE

1. Гумбольдт В. фон Избранные труды по языкознанию. – М., 1984, ст. 80. 2. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества, М.: Искусство, 1979. 3. Kristeva Julia. Le langage, cet inconnu. Introduction à la linguistique, Editions du Seuil 1981. 4. Грюнебаум Г.Э. фон Основные черты арабо-мусульманской культуры. – М: Наука, 1981. 5. Solomarska Olena Linguistique du texte poétique. – Kiev: Centre d'édition et de polygraphie. – Université de Kiev, 2001.

LES TEXTES ANALYSÉS

1. Latifa Ben Mansour Le chant du Lys et du Basilic. – Paris: Ed. De la Différence, 1991. 2. Tahar Ben Jelloun La nuit sacrée – Ed. Du Seuil, 1987. 3. Tahar Ben Jelloun L'Enfant de sable – Ed. Du Seuil, 1985. 4. Driss Chraïbi Le Passé Simple – Ed. Denoël, 1954. 5. Amin Zaoui La Soumission – Le Serpent à Plumes, 1998. 6. Le Saint Coran et la traduction en langue française du sens de ses versets, Révisé et édité par la Présidence Générale des Directeurs des Recherches Scientifiques Islamiques, de l'Ifta, de la Prédication et de l'orientation Religieuse.

АРГО У ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Адекватність відтворення мовної стихії першотвору вимагає від перекладача, як відомо, ґрунтового знання не лише літературної, а й розмовної мови, що не може функціонувати без зниженої лексики, а саме арготизмів. Це особливо актуально постає у питанні перекладу одиниць сучасного французького арго українською мовою і, насамперед, стосується “арготичної” художньої прози, українських перекладів якої не так уже й багато.

Передумовою вирішення цих проблем можуть стати відповіді на такі питання порівняльно-лінгвістичного характеру, як от: співвідношення трактувань поняття “арго” в українській та французькій мовознавчих науках; динаміка розвитку арготичних підсистем зіставляваних мов; чи є тотожними сфери вживання лексики арго у зіставляваних мовних середовищах.

Актуальність теми роботи зумовлюється, зодного боку, загальною направленістю мовознавчих досліджень на вивчення стилістично зниженого мовлення, а з іншого – відсутністю у вітчизняній лінгвістиці праць, у яких би системно розглядалися питання зіставного аналізу арготичних підсистем французької та української мов.

Сучасні контрастивні напрацювання у французько-українському мовознавстві є малочисельними. У них розглянуто лише лексику обмеженого функціонування (А.Гнатюк), кореляти лексичного та соціолінгвістичного характеру (В.Мельник).

Метою роботи буде спроба порівняльного аналізу концепту “арго” у французькій та українській філології.

У дослідженні базуємося на положеннях фундаментальних праць французьких арготологів Л.Сенеана, А.Доза, П.Гіро, Г.Ено. Сучасні дослідження у романістиці спрямовані на вивчення узусної диференціації арго, просторіччя та жаргону (М.Сурдо, П.Матьє), кореляції арго з “мовою лінгвістів” (Л.-Ж.Кальве), арготологічної лексикографії (Ж.-П.Колен), деномінацій концепту “жінка” (Т.Паньє), онімів Парижу (Т.Петіпа), арго як системи та її складників (Д.Франсуа-Жеже, Ж.-П.Гудайє, П.Мерль, М.Вердельган-Буград, Ф.Мандельбаум-Рейне), арго молоді (Ж.Бенсімон-Шукрун), кодових арготичних систем (Ф.Робер Ляржентон) та ін.

Незважаючи на велику кількість праць з арготології, суперечки науковців щодо визначення меж поняття “арго” продовжуються й сьогодні. “Арго постійно в русі. Воно розвивається разом із цивілізацією” [1:3]. Оскільки арго можна виокремити як об’єкт дослідження лише умовно [2:6], то варто розглядати його у співвідношенні з іншими нелітературними підсистемами мови, а саме жаргоном і просторіччям.

Аналіз дефініцій арго, які подаються у французьких лінгвістичних та лексикографічних дослідженнях кінця ХІХ ст. – початку ХХ ст. дозволяє зробити висновок, що в той час цей мовний феномен був визначений, як “мова

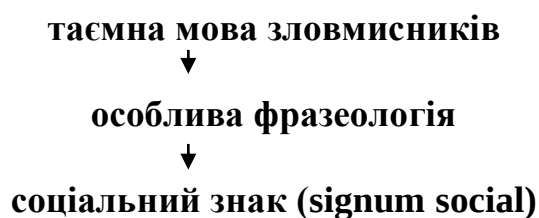
декласованих”, а іншим його значенням було: “особлива мова та слова, прийняті засобом спілкування представників окремої професії чи категорії людей (argot parisien) [3:5].

Таким чином, спостерігаємо дві тенденції наукового сприйняття арго у романістиці того часу. Перша, що має соціолінгвістичний характер, стосується змін трактування соціально-функціональної природи арго. По-перше, арго з таємної мови стає спочатку крипто-людичною (секретно-ігровою) формою спілкування, а згодом ним послуговуються лише як ігровим та сміхотворним засобом комунікації. Друга тенденція полягає у звуженні семантичного поля концепту “арго” у мовно-структурному плані. По-перше, до ХХ ст. його переважно кваліфікували як мову, а тепер більше схиляються до думки, що це лексичний пласт. По-друге, відбувається розширення сфер його використання й анобілізація терміну “арго”. Адже його первинним значенням було: “мова злодіїв та жебраків” [3:5], а вторинним: “мова” окремої професії [2:9]. Минуле століття знаменується також утворенням і зміцненням позиції арго як засобу спілкування більшості франкофонів, тобто загального арго (argot commun [4:8]).

І в працях Л. Сенеана простежуємо думку про експансію арго на всю французьку мову та його віднесення до її лексичного різновиду [5:46, 532-539]. А. Доза наголошує на двох аспектах арго, а саме на його виникненні й функціонуванні: “Арго розвивається в ізольованих середовищах, де є спільні умови життя. Будь-яке арго ... трансформує або замінює існуючі загальновживані слова ... й швидко оновлює мову” [6:12-17]. Цієї ж думки дотримується К. Касіані й наголошує на чіткій диференціації “арго небезпечних класів” й “арго вулиці”, вважаючи його “живим” і “веселим” як і народ, що його використовує [7:32-51]. Проте для нього арго – це ще й “мова контрастів”.

У свою чергу П. Гіро, один із перших дослідників сучасного арго, запропонував три типи дефініцій арго. Насамперед, в історичному плані він вперше показав еволюцію цього мовного феномену (Схема 1). У соціологічному, семіологічному й ідентифікаційному аспектах він трактує арго “простим виявом духу групи чи касти, особливою говіркою, завдяки чому група утверджується й ідентифікується. А далі він робить висновок, що існують ще й арготичні підсистеми (argots): арго типографістів, школярів, акторів [8:6, 97]. Він звертає також увагу на формальну сторону природи арго, кодування й розширення синонімічних рядів. Водночас лінгвіст зауважує “бідність” арготизмів на оригінальні метафори та креативні запозичення, незважаючи на те, що метафора вважаються одним з основних засобів семантичного новотвору арго [9:62; 10:67 та ін.]

Схема 1

Г. Ено у передмові до відомого *Dictionnaire historique des argots français*, укладачем якого він є, пропонує чи не найбільш широке визначення цього соціолекту: “певне арго є сукупністю нетермінологічних слів в усній формі, які

подобаються певній соціальній групі” [11:V]. У 60-70 роках минулого століття усна форма аргю була переважаючою, що напевно простежується й у випадку із сучасними арготичними говірками. Хоча сьогодні багато словників аргю реєструють нові арготичні лексеми (далі – АЛ), які також використовуються у мові сучасних художніх творів. Тому було б вірніше трактувати *аргю*, як сукупність нетермінологічних слів, які подобаються певній соціальній групі. Ф. Гаде зазначає, що аргю використовує синтаксичні конструкції та вимову просторіччя й арготичні елементи, які переходять у простонародну мову та вплив якої вони відчують на собі [12:6-8]. Тезу про те, що аргю – це лексика, підтримує також Д. Франсуа-Жеже: будь-яке аргю не є мовою, а лексикою або ж “лексичним феноменом”, суть якого полягає в утворенні слів, що “дублюють” загальний вокабуляр [4:18]. Ж.-Л. Кальве також вважає аргю “калькою” мови, а в структурному плані – її ненормативно-лексичною підсистемою. Він трактує сучасне аргю як один із елементів у палітрі вибору вербальних засобів, чим володіє комунікант, та результатом семантичного чи формального “переодягання” лексем загального мовлення [2:31-75]. Аргю володіє специфічними засобами словотвору, а саме формальними (деривація й усічення) та семантичними (метафора, метонімія та ін.) [4:5]. Вона також вважає, що фонетика та граматики аргю базуються на відповідних підсистемах загальної мови, в основному на її просторічній формі. Мовознавець вказує на те, що більш вірно розглядати аргю у множині, себто “аргю професій”.

У соціолінгвістичному плані арготологи кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. (Д.Франсуа-Жеже, П.Гудайє та ін.) вирізняють традиційне аргю, аргю професій, загальне аргю та новітні арготичні і говірки (*parlures argotiques, parlars branchés*). **Традиційним чи класичним** вважається аргю зловмисників, що є незаперечним фактом. Стосовно дефініцій професійних арготичних підсистем, то лінгвісти по-різному підходять до цього. Більшість дослідників (А.Доза, Г.Ено, П.Гіро, Д.Франсуа-Жеже, Ж.-Л.Кальве та ін.) використовують термін аргю у множині (**argots**), диференціюючи ці субстандартні лексикони за професійними й соціальними групами: аргю журналістів, молоді, вояків, спортсменів тощо. Проте, оскільки частина АЛ може використовуватися представниками різних професійних і соціальних середовищ, то Центр арготології у Сорбонні (Paris V) з ініціативи Марка Сурдо прийняв термін “жарго” (**jargot**) на позначення таких слововживань [13:13]. **Загальне аргю** як термін делімітує Д. Франсуа-Жеже: “сукупність спільних арготичних “продуктів” для різних груп користувачів” [4:20]. Особливо це стосується позначення явищ і понять соціально-побутової сфери: одягу, їжі, частин тіла тощо. Вона порівнює загальне аргю зі сленгом у англійців, а також вказує на те, що характерним для елементів цього феномену є їх входження у словники французької мови типу Larousse чи Robert. Так, слова *boulot, bosser, turbiner, chocotte* та інші фігурують там із позначкою *arg., pop.* або *fam.* Загальне аргю вважається “інтермедіатором” між аргю і загальною мовою, збагачуючи останню новою “живою” лексикою. Французькі лінгвісти виділяють окремо **новітні арготичні говірки** (*parlars branchés*), які мають характерні риси аргю але із сильним людичним компонентом. Так, наприклад, М. Вердельган-Буград подає як більш адекватне визначення з *Trésor de la langue française*, де *parler branché* виступає “мовленням чи вокабуляром, що створюється в соціальних

групах... і за допомогою якого індивід афішує свою належність до певної групи та виділяється з маси комунікативних сюжетів” [10:66-67].

Початком французько-українських арготологічних досліджень можна вважати праці А. Семіва 1996-2001 років, що вилилися у дисертаційну роботу [14]. На думку дослідника, французьке арго – це лексична підсистема розмовної мови, яка характеризується великим експресивним потенціалом, швидкими змінами словникового складу, що сприяє її проникненню у норму [14:15]. І. Кулібаба, подаючи характеристику арго молоді, вживає терміни “модна французька мова” (*français branché*) та “нова французька мова” (*nouveau français*) [15:272]. Проте *le français branché* й арго молоді співвідносяться у родо-видовій площині, що засвідчують французькі філологи (П.Мерль [16:20-23], М.Вердельган-Буград [10:65-79]).

Українське арго не має такої кількості арготологічних напрацювань, як французьке. Цей субстандартний пласт вивчали К.Вікторин-Студинський, В.Боржковський, В.Гнатюк, О.Горбач, Й.Дзендзелівський, О.Ставицька та ін. Сучасну нелітературну лексику досліджують Н. Шовгун (сленг у малих соціальних групах), Н. Бесага (нестандартні елементи), Б. Коваленко (стилістично знижена лексика). Занедбаність української “жаргонології” можна пояснити багатьма причинами, як вважає О.Ставицька, а саме: 1) тоталітарний режим унеможлилював мовну інакшість усного та писемного вияву; 2) в українській культурі мова сприймається не прагматично (засіб спілкування), а як національний скарб; 3) культивування літературних стандартів, або ж безприкладна нормалізація української мови у ХХ ст. (Ю.Шевельов); 4) живучість ненародного “міту” про жаргон як матерію грубу, словесне хуліганство, словесний бруд [17:10].

Перші арготологічні напрацювання у площині української мови датуються другою половиною ХІХ ст. – початком ХХ ст. Вони були сконцентровані на вивченні окремих арго, що свідчить про певну кореляцію їх положень у теоретичному плані зі схожими у працях французьких дослідників. Напевне тому роботи представників тодішньої української соціальної діалектології мали соціально-професійні орієнтири. Зокрема, зусилля В.Іванова, В.Боржковського, К.Вікторина-Студинського, В.Гнатюка, Ф.Ніколайчука, П.Тіхонова були спрямовані на вивчення таких соціальних різновидів української мови: а) харківських “невлів” (прошаків, жебраків); б) східно-подільських лірників (“лебіїв”); в) тернопільських та бучацьких жебраків і лірників; г) чернігівських “шаповалів” (шерстобитів); д) чернігівських старців. Словники арго того часу збирали: 1) В.Трахтенберг й В.Бец – “блатних” (тоді злодіїв, вуличників); 2) В.Петров, В.Шепотьєв, В.Стратен – бездомних і школярів, одеських лексиконів; 3) В.Попов у Києві (1912), А.Курка у Львові (1896) – злочинців. В.Стратен у праці “Арго и арготизмы” вважає арго “особливим жаргоном”, умовно злодійською мовою, яка проникає у середовище безпритульних, а звідти до сфери спілкування школярів, засвоюючись чи не засвоюючись загальноновживаною мовою [18:112]. Вважаємо, що “злочинна” генеза меншою мірою стосується зародження давнього українського арго, оскільки наукові джерела свідчать про паралельне існування таємних мов різних соціальних верств [19; 20]. З одного боку, це були ремісники й торгівці, а з іншого, жебраки різних видів і професій (старці, лірники). Існувало

також аргі злочинців, що засвідчують словники злодійського лексикону, укладені поліційними урядовцями (К.Естрайхером, А.Куркою).

Арготичну лексику вуличників, злодіїв і тюремників (львівських та дрогобицьких) уперше ввів у мову персонажів у своїх творах І. Франко, відтворюючи локальний колорит вуличного та в'язничного середовищ. Число арготизмів у франковій прозі, за О.Горбачем, перевищує 110 виразів та всі вони виступають в оповіданнях на тюремну тематику ("На дні", "Панталаха", "Іван Новітній, повість з тюремного життя", повість "Лель і Полель" та ін.) [21:197]. Серед письменників, які вживали у мові своїх творів арготичні елементи можна назвати також І.Котляревського ("Енеїда"), А.Свидницького ("Люборацькі"), А.Тесленка ("В тюрмі", "У пазурях людини"), В.Винниченка ("Темна сила", "Записна книжка", "Таємність" та ін.), І.Микитенка ("Вуркагани", "Ранок"), І.Багряного ("Сад Гетсиманський"), І.Собка ("Суворий друг"), Г.Брасюка ("Безпутні").

Дослідження аргі як галузь діалектології у Радянській Україні після 1920-х років була забута [22:3-14]. І лише у 50-х роках минулого століття завдяки О.Горбачу розпочався новий період української діалектології. Відомий арготолог присвятив свої роботи вивченню аргі українських вояків, школярів і студентів, лірників, злочинців і вуличників [19]. Відомий дослідник української соціально маркованої лексики називав *арго* "особливою лексикою чи словотвором, замкнених у собі професійних чи соціальних груп (переважно особи мандрівних професій, соціальні низи, злочинці, пастухи), застосовувана як засіб взаємного розпізнавання або відмежування назовні її носіїв, але через свою експресивність почасти засвоювана, як сленг низами міського населення" [23:57-58]. Отже, О.Горбач трактує аргі з чотирьох позицій: а) мовно-структурної (лексика, словотвір); б) соціально-функціональної (носії: лірники, прошаки, злодії, вуличники, бездомні, школярі); в) ідентифікаційно-функціональної (розпізнавання, вирізнення), що виступає корелятом *signum social* П.Гіро; г) розвитку мови та її збагачення завдяки "вживанню" експресивної арготичної лексики. О. Горбач, як і французькі дослідники (Г.Ено, Ж.-Л.Кальве, Д.Франсуа-Жеже та ін.), наголошує на відсутності чіткої межі між арготизмами різних суспільних груп. Напрацювання О.Горбача доповнюються працями Й.Дзендзелівського та Ю.Шевельова, які мають подібне спрямування. Вивчення аргі супроводжувалися особливими труднощами: 1) чимало матеріалу зібрано, але не фахівцями, а працівниками поліції; 2) оскільки ці матеріали мали таємний характер, то їх важко було отримати; 3) самі носії аргі здебільшого тримали свою специфічну мову в таємниці від непричетних; 4) старі українські аргі здебільшого вимерли; 5) нові аргі України чітко не відмежовані від аргі російських чи польських [24:125]. На думку О.Купчинського, можливо саме труднощі заохотили Й. Дзендзелівського досліджувати цей мовний пласт. Цінним у його арготичних розвідках вважається те, що він вивчав не історичний зріз лексики за писаними пам'яткам, а саме сучасний її стан. Він досліджував аргі кожухарів, кравців, лірників на Волині, залишки аргі дротарів на Пряшівщині, жаргон шахтарів у Макіївці на Донбасі. Діалектолог описав також бурсацько-семінарський жаргон на матеріалі повісті "Люборацькі" А.Свидницького. Проте він лише частково торкається аргі як явища, "обмежуючись констатацією фактів" [22:7].

Аналіз досліджень дозволяє припустити, що арго в Україні зароджувалось з появою соціально-професійних груп (лірників, ремісників, бурсаків) у XVIII-XIX століттях. Тодішні українські професійні групи не були такими численними як, наприклад, французькі, що напевно спричинювалось різним ступенем розвитку зіставляваних соціумів. Тож українське арго є “молодшим” у порівнянні із французьким, перша писемна пам’ятка якого датується XV століттям. Подібні підтвердження існування українського аналога простежуємо у XVIII столітті [20:353-359]. Тоді як французьке арго (далі – ФА) зародилося у середовищі злодіїв й декласованих елементів, український аналог має дещо інші корені, а саме професійні арго та арго лірників і злочинців, що, напевно, зумовлено різним історичним періодом суспільного розвитку Франції й України на час утворення цих мовних феноменів.

Іншу паралель можна провести щодо тенденцій розвитку зіставляваних підсистем. ФА пройшло шлях від його злодійського різновиду до загального арго, одиниці якого можна зазвичай простежити у мовленні сучасного пересічного франкофона. Його український адекват мав інший шлях розвитку: від професійного й жебрацького, що базувалися на територіальних говорах, до сучасного українського сленгу, основою якого є здебільшого російське тюремне арго. Тим паче, що через надмірну нормалізацію української мови 1940-1980 років (Ю. Шевельов), ймовірним є якщо не відсутність українського арготичних субстандартів, то їх повний занепад. Напевне це й спричинило звуження семантики терміна *арго* на українському ґрунті з первинного професійного чи корпоративного арго до арго криміналу або ж таємної мови. У сучасній україністиці більш поширеним є термін *жаргон* на позначення соціальних діалектів (жаргон військових, злочинців, студентів). А в останнє десятиліття у науковому дискурсі поширився запозичений з англійської мови термін *сленг* на позначення жаргонізованого розмовного мовлення або жаргону із широкою соціальною базою, наприклад, молодіжний сленг [25:96]. Видається ніби *арго* в українській інтерпретації застигло на рівні мови злочинців, жебраків, безпритульних, або й навіть вимерло як засіб таємного спілкування ремісників і бродячих торговців. Подамо, наприклад, визначення авторів підручника *Сучасна українська мова: арго* – це умовна говірка певної соціальної групи з набором слів, незрозумілих для невлаштованих у справи цієї групи [26:75]. Заідеологізована українська мовознавча наука радянської доби вважала, що соціальної бази для виникнення нових арго й існування старих немає у цьому суспільстві. Тому “арго української мови є вже фактом не сучасного стану його розвитку, а минулого” [27:207]. В. Товстенко вживає у своєму дослідженні термін *арго* на позначення таємної мови (злодійського жаргону, жаргону безпритульних), яка входить до жаргону у широкому значенні разом із професійними жаргонами, молодіжним жаргоном тощо. [28:71].

На лексико-семантичному рівні французька та українська арготичні системи дещо аналогічно надають словам загальної мови нових значень. Наприклад, концепт “голова” у французькій мові має номінацію *citrouille*, *melon*, а в українській – *гарбуз*, *кавун*, інший приклад: “вухо” – *écoutille* та *слухавка*. Аналогічними є паралелі у плані розвинутої полісемії та синонімії пластів зіставляваних мов. Проілюструємо: “voiture” – *bagnole*, *bahut*, *caisse*, *chiotte*, *teuf-*

teuf, tire та інші [29:638]; “автомашина” – *апарат, віз, возик, колеса, тачка, фара, фура, слон, бочка, коробка*, [30:311].

Словотвори французького та українського аргю використовують схожі мовно-структурні способи й прийоми утворення нових лексем, а саме афіксацію (*patoche* від *patte*, *préfectance* – *préfecture*; *вушенус* – вухо, *далікоший* – далекий), зміну чи перестановку звуків і складів (*fou* – *louf* – *loufoque*, *boucher* – *loucher* *bem*; кричати – *криксати*, пасти – *пасорити*, день – *кудень*). Проте зіставлявані мовні явища використовують різні форми афіксації, кодування, перекручування, адже кожній мові властиві свої формально-словотвірні засоби. Дери́вація українського субстандарту немає такого багатого арсеналу деформації лексем як французький аналог (*verlan* – верлан, *javanais* – жаване, *largonji* – ларгонжі, *louchèbem* – лушебем та ін.).

У стратифікаційному аспекті французьке аргю адекватно співвідноситься з українським жаргоном. Порівняймо:

Французьке аргю	Український жаргон
Загальне аргю	Сленг
Професійні корпоративні аргю	Професійні й корпоративні жаргони
Аргю злочинців і декласованих	Аргю криміналу і декласованих

У функціональному плані обидва зіставлявані мовні пласти змінили ізотеричне використання своєї лексики на ідентифікаційне, сміхотворне й ігрове, хоча й називаються тепер по різному *французьке аргю* й *український сленг*. Як стверджує Л. Ставицька, для мовної екзистенції *жаргону* (*аргю* для французів) важливим є його розширене вживання, суголосне за своєю суттю сміховій культурі карнавалу. Функціонально-стилістичний параметр сучасної жаргонної чи арготичної (сленгової) лексики насамперед пов'язаний із потужною сміховою першоосновою, що є складником культури як такої та національної сміхової культури зокрема [17:11]. Таким чином, ідея сміхового потенціалу жаргонного лексикону може бути екстрапольована на існування української мови, в той час як аргю – на екзистенцію французької мови.

Порівняльно-лінгвістичний аналіз французького аргю та його українського відповідника дає підставу стверджувати, що ці субстандартні зіставляваних мов мають спільні та відмінні риси. Для названих мовних пластів характерними є паралелі на різних рівнях: а) мовно-структурному, б) лексико-семантичному; в) формальному; г) соціально-функціональному; д) термінологічному; е) стилістично-функціональному.

Отже, перспективними видаються типологічні дослідження субстандартних пластів французької та української мов окремо на кожному із зазначених рівнів, особливо в аспекті розробки оптимальних підходів щодо перекладу французьких арготизмів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Larchey L. Les excentricités du langage. – P., 1865 // <http://abu.cnam.fr/DICO/excent.html>.
2. Calvet L.-J. L'argot. Que sais-je? – P.: PUF, 1994.
3. <http://www.Argot4definition.htm>.
4. François-Geiger D. Panorama des argots contemporains // Langue française. Parloirs argotiques /D. François-Geiger, J.-P. Goudaillier. – №5, 1991. – P.: Larousse. – P.5-9.
5. Sainéan L. Le langage parisien au XIX siècle. – Paris: E.de Boccard, 1920.
6. Dauzat A. Les argots. – P., 1957.
7. Casciani C. Histoire de l'argot // J. La Rue. Dictionnaire d'Argot et des principales locutions populaires. – P.: Flammarion, 1986. – C.5-54.
8. Guiraud P. L'argot. – 9-e édition. – P.: Presses Universitaires de France, 1985.
9. Mathieu

P. Inédits de Pierre Guiraud : le jargon des Coquillards // Marges linguistiques – Numéro 6, 2003 // <http://www.marges-linguistiques.com>. – P.65-82. 10. Verdelhan-Bougrade M. Procédés sémantiques et lexicaux en français branché // Langue française. Parlures argotiques /D. François-Geiger, J.-P. Goudaillier. – №5, 1991. – P.: Larousse. – P.65-79. 11. Esnault G. Introduction // Esnault G. Dictionnaire historique des argots français. – P.: Larousse, 1965. – P.V-XII. 12. Gadet F. Le français populaire. Que sais-je? – P.: PUF, 1992. 13. Sourdot M. Argot, jargon, jargot // Langue française. Parlures argotiques /D. François-Geiger, J.-P. Goudaillier. – №5, 1991. – P.: Larousse. – P.13-27. 14. Семів А.Р. Структурні і семантико-стилістичні особливості лексики аргю у сучасній французькій мові (на матеріалі мови преси): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 2001. 15. Koulibaba I.V. L'argot des jeunes en France // Франція та Україна, науково-практичний досвід у контексті діалогу національних культур. Міжнародна конференція: Матеріали / Упоряд. Л.В. Пономарьова – Дніпропетровськ: Пороги, 2004. – С.272-277. 16. Merle P. Argot, verlan et tchatches. – Milan: Les essentiels, 2000. 17. Ставицька Л. Українська мова без прикрас // Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови. – К.: Критика, 2003. – С.9-18. 18. Стратен В.В. Аргю и арготизмы // Труды комиссии по русскому языку. – Т.1. – Л.: Изд-во АН СССР, 1931. – С.111-147. 19. Горбач О. Аргю на Україні. Зібрані статті. – 1991. 20. Дзендзелівський Й. Українсько-бурсацько-семінарський жаргон середини XIX ст. На матеріалах повісті "Люборацькі" А. Свидницького // Йосип Дзендзелівський. Українське і слов'янське мовознавство. Збірник праць. – Львів, 1996. – С.353-359. 21. Горбач О. Вулично-тюремні арготизми у франковій прозі // Записки НТШ. – Т.177. – Нью-Йорк, 1963. – С.197-206. 22. Купчинський О. Йосип Дзендзелівський – невтомний науковець і педагог // Йосип Дзендзелівський. Українське і слов'янське мовознавство. Збірник праць. – Львів, 1996. – С.3-14. 23. Горбач О. Аргю // Енциклопедія українознавства. – Т.1. – Париж-Нью-Йорк: Видавництво "Молоде життя", 1955-57. – С.57-58. 24. Шевельов Ю. Олекса Горбач. У шістдесят п'ятий рік народження // Сучасність. – 1984. – Ч.1-2. – С.125. 25. Масенко Л. Мова і суспільство. Постколоніальний вимір. – К.: Видав. дім: КМ Академія, 2004. 26. Сучасна українська мова: Підручник /О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко та ін.; За редакцією О.Д. Пономарева. – 2-ге вид., перероб. – К.: Либідь, 2001. 27. Білодід І.К. Питання розвитку мови української художньої прози. – К., 1955. 28. Білодід І.К. Питання розвитку мови української художньої прози. – К., 1955. 29. Гринєва Е.Ф., Громова Т.Н. Словарь разговорной лексики французского языка (на материале современной художественной литературы и прессы). – М.: Русский язык, 1987. 30. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови. – К.: Критика, 2003.

BOYER H.

*Atelier de Recherche en Sociolinguistique et d'Etude des Représentations
Laboratoire DIPRALANG-EA 739, Université Montpellier III*

LE « FRANÇAIS DES JEUNES » DES BANLIEUE AUX CAMPUS EN PASSANT PAR LES MEDIAS ¹

Je me propose ici de questionner ce français innovant et déviant, objet d'une médiatisation assidue (mais actuellement en légère perte de vitesse, semble-t-il) depuis le début des années quatre-vingts du XXe siècle jusqu'à nos jours. D'une part en observant précisément l'abondant discours épilinguistique produit par les médias à son sujet et prolongé dans l'édition hexagonale, qui me semble le fruit, à la fois d'une idéologie sociolinguistique française pluriséculaire et d'une fascination très actuelle pour certaines périphéries urbaines et la "crise" qui les agite. *Le Monde*, « journal de référence » comme on le sait, qui consacrait le 2 septembre 1995 une page au phénomène sociolinguistique pointait fort bien, à travers l'alternance des désignations : "parler banlieue"/"langue des keums", les deux attendus que je viens d'évoquer : aussi bien le lieu (la/les banlieue(s)) que le repère argotique majeur du phénomène (« keums » = « mecs » en verlan) étaient ainsi mentionnés. D'autre part en faisant état d'enquêtes que j'ai réalisées en milieu étudiant et qui avaient pour objectif d'apprécier l'impact de ce français dissident sur une population jeune certes mais, pour la très grande majorité, socialement loin des « cités ».

1. Un peu plus qu'un simple sociolecte générationnel?

¹ Cette intervention reprend l'essentiel de trois publications sur la même thématique : [3,4,5]

1.1. Je définirai provisoirement l'idéologie sociolinguistique pluriséculaire que je viens d'évoquer comme une composante majeure de l'ethnosocioculture française, dont l'unification linguistique, qui a accompagné et appuyé la construction de l'Etat-Nation est la résultante et qui, fondamentalement, ne tolère ni concurrence (*une seule langue nationale*), ni déviance (respect obsessionnel de la norme prescriptive-proscriptive). Or on sait bien que la tendance naturelle des langues est à la variation, voire à la transgression [1, 2]. Cependant notre *sur-moi* linguistique collectif a su trouver une parade : on repère et on exhibe d'abord la transgression pour ensuite, soit la stigmatiser et l'exclure si elle est irrémédiablement monstrueuse, soit l'intégrer si un "cadrage" (par codification) est possible. Et dans la société *médiatisée* ² où nous vivons aujourd'hui il n'y a pas lieu de s'étonner de ce que ce fonctionnement constitutif de la communauté linguistique passe essentiellement par les discours médiatiques³.

Aussi ce dont il est question ici est un phénomène doublement exemplaire : il relève pleinement de l'emprise d'un *idéal de langue* [7] sur nos imaginaires collectifs et il révèle spectaculairement le rôle profondément intégrateur des médias. Médias pour qui, non seulement les jeunes, surtout lorsqu'ils sont "en révolte", sont un "objet de gourmandise" (car "montrer [ces] jeunes [...] c'est être jeune soi-même, c'est attester que l'on participe à l'avenir du monde, puisque ces jeunes sont cet avenir") [8:122], mais qui, également et avec des motivations qui ne sont pas étrangères à cette "gourmandise"-là, ont fait de la question des banlieues depuis une quinzaine d'années l'un de leurs tout premiers sujets de prédilection. Ce traitement privilégié est parfaitement explicable, médiatiquement parlant : la thématique de la banlieue est au confluent d'un ensemble de représentations socioculturelles « sensibles » et, qui plus est, elle s'appuie semble-t-il sur l'un des grands schèmes culturels qui structurent les représentations et pratiques collectives nationales : ce schème, qui établit une très nette opposition entre la centralité et la périphérie [9] est un opérateur socioculturel décisif concernant la médiatisation de la société française. Et, de ce point de vue, la banlieue n'est pas tout-à-fait un objet nouvellement répertorié de notre socioculture [10].

Il existe en effet tout un substrat mythologique sur la/les banlieue(s) dans nos imaginaires collectifs sur lequel sont venus se greffer, après la dernière guerre, plusieurs représentations successives. Tout d'abord, semble-t-il, une représentation positive: la/les banlieue(s) est/sont au coeur des idéaux de progrès et de modernité conjugués. Mais, comme l'écrivent C. Bachmann et L. Basier, "le paysage s'obscurcit" à "la fin des années soixante" : désormais, "on s'appesantit sur [l'] anonymat [des banlieues], sur la solitude d'espaces surpeuplés" : "les grands ensembles glissent vers le crapuleux et le sordide [...] En une dizaine d'années, le paysage a basculé. Les imaginaires de la peur se sont installés dans les banlieues.". C'est le début de la stigmatisation des banlieues, de leur "victimisation"⁴ et donc de la "crise des banlieues". La diabolisation médiatique, d'abord dans la presse écrite, puis à la télévision commence, à partir d'événements

² Pour E. Veron, les sociétés *médiatisées* actuelles, qui ont succédé aux sociétés *médiatiques* ont ceci de particulier (et de dangereux) que les médias (et tout particulièrement la télévision) n'y sont plus les simples "relais obligés de la gestion politique des représentations sociales" mais tendent à "devenir autonomes" et à être "le lieu (le seul) où, sur le plan de la société globale, se [fait] le travail sur les représentations sociales" [6: 169-170]

³ On peut observer à ce propos que l'épilinguisme est un trait culturel bien français : outre les chroniques du genre « regards sur la langue française », l'édition française s'enrichit régulièrement d'ouvrages sur l'état de la langue française contemporaine le plus souvent à teneur pamphlétaire.

⁴ C. Bachmann et L. Basier (1989), *Mise en images d'une banlieue ordinaire*, Paris, Syros/Alternatives, p. 40-43

susceptibles de "produire de l'angoisse" : bagarres entre jeunes (c'est le temps des "loubards" et des "blousons noirs"), actes de délinquance et de "légitime défense", etc. et se met en place pour des années une *configuration interdiscursive stéréotypée* que Bachmann et Basier nomment "narration archétypale" à propos du conflit qui oppose le Français moyen ("un personnage en lequel le lecteur (comme le téléspectateur) se reconnaît") et le "mauvais jeune", un face à face dont l'issue peut être l'usage d'une "arme à feu" (carabine, pistolet). Mais c'est bien avec les jeunes d'origine maghrébine que la visibilité du conflit est maximale⁵. C'est pourquoi que la médiatisation de la "crise des banlieues", si elle ne change pas fondamentalement de nature au début des années 80, prend une autre dimension parce qu'elle rencontre alors un autre objet d'angoisse collective (exploité comme on sait par l'extrême droite) et donc de prédilection médiatique : l'immigration dans sa composante maghrébine et jeune. Bientôt, exit les "blousons noirs" et les "loubards", voici le temps des (bandes de) "beurs" et des "casseurs". Et désormais trois thématiques "d'actualité" vont se superposer pour le plus grand profit du spectacle télévisuel continu (à grand renfort de scénarisations, d'images-clichés et de discours dramatisants) :

- celle de l'immigration (essentiellement l'immigration d'origine maghrébine) et du statut des immigrés et de leurs enfants dans la société française (complexe thématique riche qui articule plusieurs questions solidaires : la xénophobie et le racisme, l'intégration-insertion-assimilation, l'islamisme et l'intégrisme, la laïcité);
- celle de la jeunesse (dont on a déjà évoqué le caractère médiatiquement "porteur") et de ses difficultés, de ses révoltes aussi, liées en particulier à la crise économique (chômage);
- celle de la violence dans la société, singulièrement dans les grands ensembles périphériques (drogue, délinquance).

Les années 80, avec la promotion du désignant "beur(s)" (verlan d' « arabe »), la "Marche pour l'Egalité" des "beurs" précisément (1983), les attentats des intégristes, la révision du code de la nationalité, et j'en passe, vont contribuer à installer la banlieue comme l'une des entrées privilégiées du discours social dominant [11] et à faire (potentiellement) de tout ce qui s'y passe une manne médiatique, avec "gourmandise" si c'est la jeunesse qui est concernée.

1.2. Si la désignation de " français branché " a pu faire recette dans les médias pour qualifier un français bien dans l'air du temps⁶, ce qui est d'abord observé /

⁵ *Ibid*, p 90-101.

⁶ Par exemple dans son *Petit guide de conversation usuelle pour changer le Monde sans fatigue...* J. Epstein propose quelques orientations en direction de ceux qui « [voudraient] paraître Bléca ou Chébran », à côté de recommandations concernant aussi bien les psychiatres que les enseignants, les travailleurs sociaux, les adeptes de sectes, etc [15:69-75].

Dans l'un des manuels clés de ces années 80, *Les mouvements de mode expliqués aux parents* [16: 310-313], le terme « branché » est un désignant socio-culturel (« devenu nettement péjoratif »...) : « les branchés » ? gurent en effet dans l'une des catégories répertoriées, « la new-wave cool ». Qu'est-ce donc qu'un « branché » ? « À l'origine celui qui fréquente les boîtes de nuit à la mode sans avoir à payer l'entrée » ; également « celui qui chaque soir est au courant des meilleures adresses de fêtes privées sans pour autant y être directement invité » et « plus généralement [...] celui qui s'habille new-wave ». Par ailleurs « les branchés ne constituent pas une classe sociale précise : le serveur d'un restau du quartier des Halles peut être aussi « branché » que le patron du journal « *Actuel* ».

Un ouvrage de P. Merle, le *Dictionnaire du français branché*, publié en 1986, [17] consacre (définitivement ?) l'usage du mot pour qualifier non plus seulement un certain comportement social et vestimentaire mais plus largement ce qui est « à la mode, dans le vent » et donc en particulier une certaine modalité (socio)linguistique [17: 36]. La désignation va être reprise au sein même des sciences du langage (voir en particulier Verdelhan - Bourgade [18, 14, 19] également François-Geiger [13,12].

médiatisé c'est surtout le " nouveau français ", pratiqué par les " jeunes ", les " ados ", même si certains linguistes semblent associer *français des jeunes* et *français branché*. Ainsi pour D. François-Geiger, par exemple, il y a identité dans la pluralité : " les " parlars branchés " des jeunes " [12:7] sont pour elle des " parlures argotiques contemporaines " [13:34]. Quant à M. Verdelhan-Bourgade, qui opte pour l'entrée " français branché ", elle considère [14: 38-39] qu'il ne s'agit " pas seulement [du] langage des jeunes " car ce français est pratiqué par " une large couche de la population qui manifeste ainsi son adhésion à certains modes de pensée ". Parmi les " groupes sociaux [qui] semblent l'affectionner plus particulièrement ", on peut penser au " monde du spectacle, des arts, de la publicité, du commerce, du sport, de la communication ". Bref, " le langage des jeunes [n'est qu'un] sous-ensemble du français branché ".

En fait on peut se demander si ce *français branché* n'est pas une phase de l'intégration médiatique du français des jeunes et une étape sur le chemin de sa normalisation sociolinguistique. Et même du " faux-jeune " en quelque sorte: " une faute de syntaxe ici, un néologisme là, le style faux-jeune a envahi le paysage [...] Le style faux-jeune, c'est parler comme un jeune. Mais seulement quand on ne l'est plus. Parce qu'on ne l'est plus, justement ". Cette " nouvelle langue de bois " se pratique partout. D'abord dans la pub et les médias. Enfn à table, le dimanche pendant les déjeuners de famille, quand papa veut frimer devant les copines de sa fille, ou de sa femme ". Car " l'avantage du dialecte faux-jeune c'est qu'on peut s'y mettre à n'importe quel âge ": " une cinquantaine d'idéogrammes suffisent à créer l'illusion " [20:311-312].

Le titre de l'un des ouvrages (qui se voulaient) de référence est sans équivoque : *Ado/Parents. Le Manuel...* [21] et il n'y est question que de " grammaire " / " langage " / " langue " " *ado* ". Cependant, dans le même registre, d'autres observateurs entretiennent une certaine confusion, en présentant un ouvrage sur le " parler moderne " (*Nouveau français : la compil*) comme destiné à " tous ceux qui n'ont pas le privilège d'appartenir à la nébuleuse jargonnante des Précieux et des Ridicules contemporains " alors que le sous-titre annonce un *Petit dico des mots interdits aux parents...* [22:9].

Cependant, dès le début des années quatre-vingt dix, c'est la localisation sociogéographique (*périphérique*) : la cité-la banlieue, qui l'emporte dans les désignations utilisées : certains auteurs proposent une " chronique de la langue des cités ", d'autres livrent le " dico de la banlieue ", en vue de " tchatcher mortel ", d'autres enfin invitent, depuis " la téci à Panam ", à " parler le langage des banlieues " [23,24,25]; et le français auquel on se propose d'initier le commun des Français est le " langage des banlieues, qui dépasse largement le simple soupoudrage anecdotique de quelques mots dans une conversation . Un langage constitué de plusieurs centaines de mots, expressions et formules syntaxiques, partagés en grande partie par l'ensemble des banlieues de la région parisienne et même de province " [24:3]. Localisation à la fois restrictive (" langage des banlieues ") et peut-être exagérément globalisante (" ensemble des banlieues de la région parisienne et même de province ").

1.3. Aussi bien en vertu de l'empathie, de la connivence qui régissent largement l'offre médiatique et ses contenus qu'en vertu du fonctionnement profondément intégrateur des discours produits, l'intérêt manifesté par la presse écrite pour le *parler*

jeune, a, me semble-t-il, au moins dans un premier temps, une double justification : d'une part on offre ainsi aux lecteurs " ados " ou " parents " (de 20 ans, de l'*Écho des Savanes* ou *Nouvel Observateur* par exemple) le spectacle d'une certaine façon de parler qui leur est sinon familière du moins pas inconnue et en même temps on domestique ce " jargon interdit aux parents " (" Une " de 20 ans de nov. 1987), ce " dialecte " (L'*Echo des Savanes*, juin 1994), voire ce " sabir " (Le *Nouvel Observateur*, 17-23 mars 1994), on le présente comme une curiosité linguistique complexe certes, mais parfaitement convenable et même utile : un code qu'il vaut mieux maîtriser (d'où les " exercices " proposés parfois). Ainsi le " chapeau " de Mazure 94 est une authentique motivation : " Tomber en panne en Vaux-en-Velin ou devant le lycée technique de Montfermeil ou fêter les 16 ans de sa nièce, ça peut arriver à n'importe qui. Pour survivre en banlieue, apprenez le dialecte. Voici le premier guide du parler jeune ". Et Bézard, 1993 annonce : " Le langage des jeunes : à décrypter avec décodeur " et propose un " Petit lexique des années 90 "...[26].

Dès le titre, tel article [27] proclame que, " réservé aux moins de 20 ans ", le " parler " jeune " peut être aussi difficile que manier l'imparfait du subjonctif "... Et l'analyse nous met en garde contre le reproche hâtif d'indigence. En effet, la " pauvreté " du lexique " n'est qu'apparente ", car " pour désigner ce qu'ils aiment les jeunes ne sont jamais en mal de mots ". Quant au verlan que " certains [...] emploient très couramment ", il s'agit d' " une subtile cuisine pour initiés ".

Ailleurs [28], si l'on reconnaît que " le vocabulaire demeure réduit ", on observe malgré tout que " cette langue est riche en synonymes " et on distingue même " deux phonétiques fondamentales " : " la prononciation gnangnan " et le " style speedé ".

Même condamnation du stéréotype concernant la pauvreté du langage des banlieues chez Séguin et Teillerd [25:221] : "...notre dictionnaire, établi par des élèves de douze ans, comporte quatre cents mots" et il est "bien entendu un reflet de leurs préoccupations quotidiennes". De même chez Pierre-Adolphe, Mamoud et Tzanos [24:4] avec beaucoup de lyrisme : "d'emblée, une idée reçue implose comme une tour dynamitée [encore et toujours le stéréotypage médiatique des banlieues!] : la langue des banlieues est loin d'être aussi pauvre que certains se plaisent à le croire; elle est au contraire étonnamment fertile. C'est un volcan bouillonnant dont la lave serait faite de métaphores et de pépites linguistiques. Une alchimie des mots concoctée par des sorciers de la langue et des acrobates de la rhétorique. Qui sait combien de mots naissent à chaque joute verbale improvisée, où c'est à celui qui aura le plus de répartie. Une chose est sûre : en banlieues, l'imagination est au pouvoir".

L'obstacle majeur pour l'entreprise médiatique de codification reste cependant la diversité et l'instabilité du *parler jeune*, sa variation " d'une cité à l'autre, d'une bande à l'autre, d'un jour à l'autre " [29] mais aussi son hétérogénéité (" un melting-pot de mots de tous les horizons, empreints de tous les accents, un mélange exotique à la sauce titi parisien " selon Bézard, 1993 [26]), qui mettent quelque peu à mal la prétention pédagogique des journalistes et autres dialectologues urbains. Et d'une manière générale, le *parler jeune* n'est décrit que comme un vocabulaire (un " vocabulos " selon Rodrigue, 1987 [30]), un répertoire limité d'unités lexicales formées à partir de processus néologiques traditionnels (préfixation, suffixation, troncation, emprunt...).

Car même si le *parler jeune*, tel qu'il a été, si l'on peut dire, *officialisé*, présente des traits qui intéressent la grammaire, comme les changements de construction (" il/elle

assure ", " ça craint "...) ou de classe (" il est trop ", " galérer "...) et, selon F. Teillard (*Infomatin* du 14 juin 1995) "la non-déclinaison des verbes -"j'ai chourave de la bouffe"- [ainsi que] la disparition de la première et deuxième personne du pluriel au profit du "on" ", et dans sa *variante dure*, la phonétique (une structure mélodique singulière) l'essentiel des particularités observées habituellement concerne le lexique. Avec une prédilection pour un sémantisme hyperbolique (avec des mots comme "détruit", "la haine" et des préfixes comme "méga", "hypra"...). Toutefois sur l'ensemble des inventaires proposés, ce sont certaines *variables néologiques* qui sont privilégiées.

Il y a l'emprunt à l'anglo-américain en premier lieu pour certains champs notionnels bien spécifiques (comme la drogue), mais aussi l'emprunt à des langues en usage précisément dans les banlieues (l'arabe, le manouche...) qui en font un français particulièrement « métissé ». Il y a également le recours (modéré) à une suffixation argotique avec -os (voir ici même ma contribution sur cet aspect particulier) . Il y a enfin et surtout un/des procédé(s) argotique(s) : le verlan bien sûr, la grande vedette sociolinguistique de ces dernières années, procédé très productif [31,32,33] mais complété, semble-t-il par d'autres procédés argotiques, comme "le "veul" qui illustre [l'] idée de lutte contre la récupération et de modification continuelle" ; exemple : "louche"-> *verlan* "cheulou" --> *veul* "cheul" [24:5]. Confirmation et illustration ont été apportées dans les foyers français lors d'une émission de J-L. Delarue dont le titre reprenait celui de Séguin et Teillard (1996) [25] : "Les Céfrans parlent aux Français" (*Ca se discute*, France 2, avril 1996), par l'un des invités, Patrick Prosper de Noisy-Le-Grand, agent technique. A la question de l'animateur : "Veul, ça signifie quoi?", celui qui avait été présenté comme "l'inventeur du veul" répondait : "Ben c'est l'envers du verlan : verlan-lanve-veul". Mais pourquoi le veul? Réponse : "Pour pas se faire comprendre des autres"...

Ainsi ce sociolecte générationnel - et parlure argotique originale- dont on a pu mesurer combien sa dénomination commune était problématique, qu'on peut considérer fondamentalement comme "l'affirmation d'une contre-légitimité linguistique" [2:103] accède incontestablement, par la grâce d'une médiatisation régulière, à une certaine respectabilité. Cette médiatisation participe donc bien d'une autre logique parfaitement symétrique de "l'affirmation [de la] contre-légitimité" dont parle Bourdieu⁷ : celle de l'intégration, dans nos imaginaires sociolinguistiques collectifs, de toute déviance "récupérable". Car transgression identitaire (de groupe, de génération...) et intégration communautaire sont deux fonctionnements complémentaires de ces imaginaires à propos desquels on a pu parler de "fétichisme" [34] de l'*unilinguisme* qui en constitue le fondement majeur et de l'épilinguisme au travers duquel ils s'expriment en permanence, épilinguisme tout à la fois ordinaire, scolaire et, on vient de le voir, médiatique.

Car en France, la variation linguistique, surtout lorsqu'elle manifeste ostensiblement une identité intra-communautaire quelque peu dissidente (régionale,

---

⁷ Pour le sociologue Pierre Bourdieu, "l'affirmation d'une contre-légitimité linguistique et, du même coup, la production de discours fondée sur l'ignorance plus ou moins délibérée des conventions et des convenances caractéristiques des marchés dominants ne sont possibles que dans la limite des marchés francs, régis par des lois de formation des prix qui leur sont propres, c'est-à-dire dans des espaces propres aux classes dominées, repaires ou refuges des exclus dont les dominants sont de fait exclus, au moins symboliquement, et pour les détenteurs attirés de la compétence sociale et linguistique qui est reconnue sur ces marchés" [2:103]

générationnelle, sociale...) est suspecte : elle doit donc être au plus tôt contrôlée, domestiquée, soit par le stéréotypage (c'est le cas depuis fort longtemps avec les "accents"), soit par la codification (c'est le cas avec le *jeune-langage téci*) [35:57-76], ces deux modes d'intégration étant du reste très voisins.

Cependant on a pu observer que ce traitement intégrateur ce heurte, en ce qui concerne le français dont il a été question ici, à la résistance de ses usagers "naturels" (verlaniseurs en particulier), désireux semble-t-il de préserver l'intégrité de leur *marché franc* [2, 31], soit en reverlanisant des mots en verlan "banalisés", soit en complétant leur dispositif argotique (entre autres avec le "veul").

2. Qu'en disent les étudiants ? Les enseignements de quelques enquêtes

On peut donc considérer que le français dit *branché* dont il a été question a fonctionné au début comme une sorte de *désignant-sas* entre le *français des jeunes générations*, toujours turbulent (et plus ou moins iconoclaste) [36] et le français parlé contemporain : mais on a vu que dans les années 80 ce « parler jeune » se présentait somme toute comme une parlure générationnelle très "convenable" d'un point de vue néologique, dans les années 90 il a tendu à développer sa composante (dominante) *périphérique*, ethnoculturelle pourrait-on dire, en privilégiant les apports de ce qu'il est convenu d'appeler la "langue des cités", elle-même très hétérogène. C'est du reste ce que montre la confrontation de deux enquêtes réalisées en 1987 et 1994 à Paris en milieu étudiant (Université René Descartes) et dont rend compte M. Sourdou dans le n° 114 de *Langue française* : "Le jargon des étudiants de 1994 se [montre] beaucoup plus perméable aux mises en mots des cités que celui de 1987, plus sensible aux murmures de la mode"; "tout se passe comme si la langue de ces jeunes prenait en compte une certaine part d'angoisse quotidienne, comme si ces néologismes à forte connotation argotique étaient le reflet de leurs difficultés sociales et d'une certaine violence" (: 80-81)

Et force est de constater que la visibilité croissante (et caricaturale le plus souvent) des *beurs* (en particulier par la grâce d'une médiatisation appuyée et persévérante) associée à celle (tout aussi caricaturale) de la "crise des banlieues" à partir du milieu des années 80 a contribué efficacement à donner au phénomène une apparence de *dissidence* et non plus simplement de *différence* (voire de *déviance*) [38, 32, 33, 10]. On peut dire que les traits constitutifs de la *parlure* en question ne sont plus de simples *indicateurs* mais des *marqueurs* utilisés à des fins de positionnement identitaire et même en quelque sorte, toujours par la grâce de leur forte médiatisation, des *stéréotypes* (au statut ethnosocioculturel cependant ambigu, même si en vertu d'un purisme encore très prégnant, la stigmatisation sociale reste majoritaire) [1: 419-421];

Ces *marqueurs, stéréotypés* au fil des ans, sont évidemment en nombre limité et ne rendent pas compte de toute la complexité linguistique du phénomène (qui comporte également des aspects grammaticaux et phonétiques).

C'est sur la base d'un ensemble nécessairement limité de traits dont il a été question la première partie de ce texte que j'ai voulu observer l'impact de cette parlure et donc de sa *représentation partagée* (plus ou moins figée), sur une population *jeune* circonscrite: une population étudiante et spécialement une population d'étudiants de lettres et sciences humaines, cependant géographiquement diversifiée. Je me suis donc livré à deux vagues d'enquêtes (par questionnaires), l'une en 1994-95 à Montpellier (avec prolongement-témoin en 1995-96 à Paris), l'autre en 1997-98, simultanément

(ou presque) à Montpellier, Paris et Lille. Il s'est agi pour moi de confronter deux moments (rapprochés cependant) des années 90 et trois localisations. Pour la deuxième vague les enquêtés pris en compte étaient nés entre 1973 et 1979. Leur appartenance sociale n'a pas fait l'objet d'un questionnement, les critères en cause étant essentiellement : le degré et la nature de l' "exposition" aux études universitaires (premier cycle de filières linguistiques ou/et culturelles) ainsi que l'identification géographique/universitaire des enquêtés.

La première vague mettait en questionnement quatre *variables de type néologique* qui avaient fait l'objet d'une attention toute particulière dans les dossiers proposés par les diverses publications enregistrées :

1-connaissance et usage des mots terminés en -os;

2-emploi des préfixes superlatifs attestés avec une fréquence majeure: *super, supra, hyper, hypra, mega, giga, extra*;

3-connaissance et emploi des mots et expressions : "s éclater", "halluciner", "l'enfer", "délire", "dément", "la haine", "géant", "grave", "détruit", "va mourir !";

4-les verlanisations : "beur", "ripou", "keuf", "keum", "meuf", "teuf", (et "autres").

Lors de la deuxième vague j'ai considéré que la variable 2 et la variable 3 étaient deux cas de figure complémentaires de l'emphase, de l'hyperbole, de la violence langagière... et j'ai ainsi réduit l'interrogation à la seule variable " préfixes superlatifs ", nettement plus identifiable car constituant un paradigme pratiquement fermé.

L'enquête à l'université de Montpellier III (70 questionnaires ont été remplis correctement par des étudiants inscrits essentiellement en DEUG de sciences du langage) a été suivie d'une sorte d'enquête-contrôle à Paris III (DEUG de médiation culturelle et communication) ; les étudiants parisiens tout en confirmant l'essentiel des résultats de l'enquête de Montpellier , marquaient une différence: le suffixe -os était chez eux en net recul ("dépassé" écrivaient-ils) et leur connaissance et aptitude en matière de verlanisation nettement supérieures à celles des Montpelliérains.

Dans l'exposé et l'exploitation des résultats on ne retiendra que l'enquête montpelliéraine de cette première vague (baptisée Montpellier 1).

En ce qui concerne la deuxième vague, trois traits étaient soumis aux enquêtés :

1-la " connaissance et [l '] usage des mots terminés en -os " considérés à la suite de la première vague comme *circulants*: "calmos", "coolos", "craignos", "matos" (liste non limitative cependant : les enquêtés pouvaient compléter par un(e) " autre(s) " unité(s); tout comme dans la précédente vague, on interrogeait les étudiants , subsidiairement, sur le sens produit par l'adjonction à un mot du suffixe en question (en gros :effet "mode" et "jeune", caractère intensificateur: insistance, amplification) (Pour un premier et très bref compte rendu de ces résultats, voir Boyer 1997)

2-la " connaissance et [l '] emploi des suffixes superlatifs " : *super, supra, hyper, mega, giga, extra*, avec possibilité de compléter la liste (" autre(s) " ?) ;

3-la " connaissance et [l '] emploi des mots en verlan " : "beur", "ripou", "keuf", "keum", "meuf", "teuf", avec possibilité de compléter la liste (" autre(s) " ?).

On demandait enfin de procéder à un classement de 1 à 3 des variables soumises à questionnement, éventuellement d'en proposer "une autre"/d'"autres" (et dans ce cas

le classement pouvait aller de 1 à 4)⁸. Les trois populations (proches du point de vue disciplinaire et suivant des études de premier cycle) concernées par cette deuxième vague se situaient donc, on l'a dit, en trois points géographiquement distincts de l'Hexagone : Montpellier (Université Paul-Valéry, « Sciences du langage » et « Médiation culturelle et communication » : 76 questionnaires retenus), Paris (Université de Paris III-DESTEC, « Communication » : 44 questionnaires retenus), Lille (Institut Universitaire de Technologie Carrières sociales, « Animation sociale et socio-culturelle » : 31 questionnaires retenus)⁹.

Les résultats de ces diverses enquêtes "légères" (aux collectes inégales, on l'a vu, ce qui réduit la portée et la fiabilité des enseignements qu'on peut en tirer) vont donc être présentés ici (en ne retenant que l'essentiel) et brièvement analysés¹⁰. Il faut cependant en préalable signaler quelques commentaires épilinguistiques (et réserves) émis par les enquêtés à propos du questionnaire, qui ne manquent ni d'intérêt ni de pertinence pour certains.

Ainsi un étudiant de Montpellier (enquête 1) fait observer que "c'est un questionnaire assez difficile à remplir", car "tous ces mots nous n'avons pas l'habitude de les utiliser à l'écrit ; et nous les employons la plupart du temps de façon spontanée". Tel autre, de Paris, déclare "[ne pas concevoir] qu'il existe un parler jeune donc [il ne faut] ni juger ni ordonner des caractéristiques. Les généralités doivent être à éviter pour ne pas déterminer les jeunes dans une sorte d'ensemble qualifiable de "caste" dont pourtant les éléments sont assez hétérogènes par la diversité des caractères et des états d'esprit". Même référence à l'hétérogénéité chez cet autre étudiant parisien : "Je ne pense pas pouvoir supporter cette expression "parler jeune" ou "jeune". on a le droit d'être différent et de ne pas faire partie de la masse ou d'un troupeau. Il n'y a pas de jeunes parce que tout le monde est différent on doit être considéré en tant qu'individu"...

Certains commentaires stigmatisent énergiquement la façon de parler que proposent les questionnaires : "vulgarité, appauvrissement de la langue française. Manière de se marginaliser parfois" (un étudiant montpelliérain). D'autres (autre étudiant montpelliérain) considèrent plus modérément que "ces mots sont [...] rentrés dans les mœurs bien que ce ne soit pas un vocabulaire bien évolué". Et un(e) étudiant(e) lillois(e) affirme : "on est aussi capable de parler normalement"...!

Une série de premiers tableaux permet de confronter les deux enquêtes de Montpellier (1994-95/1997-98) et les trois enquêtes de 1997-98 :

⁸ La question terminale était ainsi formulée :

A votre avis qu'est-ce qui est le plus caractéristique du " parler jeune ", aujourd'hui (classer de 1 à 3 ou éventuellement de 1 à 4) :

- ☐ l'utilisation du suffixe -OS (" calmos ", " craignos "...)
- ☐ l'emploi de mots comme " géant ", " l'enfer ", " détruit "... et de préfixes comme " méga ", " hyper " / " hypra ", " super " / " supra "...
- ☐ l'usage du verlan (" meuf ", " keum "...)
- ☐ autre(s) : .....

⁹ Je remercie mon collègue Guy Lochard (Paris) et Mademoiselle Yamina Belkacem (Lille) pour leur amical et efficace concours lors de la diffusion des questionnaires, Sandra Sramski (Montpellier) pour la saisie d'une partie des réponses ainsi que M-Carmen Alén (de l'université de Santiago de Compostela) pour son aide dans le traitement informatique.

¹⁰ Je n'ai retenu pour la statistique que les items " connus et employés " ; cependant, tous les questionnaires recueillis sont loin de présenter une homogénéité de ces deux critères : en effet, nombreux sont ceux qui, pour l'ensemble des variables, présentent un net décalage entre " connu " et " employé ".

Tableau I : **Mots en -OS connus et employés**

	Montpellier 1	Montpellier 2	Lille	Paris
calmos	77%	61%	49%	43%
coolos	25%	17%	11%	8%
craignos	65%	54%	49%	26%
matos	71%	77%	80%	63%

Tableau II : **Préfixes superlatifs connus et employés**

	Montpellier 1	Montpellier 2	Lille	Paris
super	100%	89%	93%	95%
supra	8,5%	8%	0	2%
hyper	71%	60%	44%	56%
méga	31%	23%	16%	12%
giga	11%	14%	4%	4%
extra	66%	54%	60%	50%

Tableau III : **Verlanisations connues et employées**

	Montpellier 1	Montpellier 2	Lille	Paris
beur	28%	43%	38%	49%
ripou	23%	27%	25%	17%
keuf	37%	50%	40%	49%
keum	14%	29%	20%	43%
meuf	51%	46%	31%	60%
teuf	31%	68%	49%	55%

En ce qui concerne les mots avec suffixation en -os, il est clair que “matos” maintient une notoriété très importante tandis que celle des trois autres mots suffixés est nettement à la baisse, même si elle résiste nettement mieux à Montpellier (on avait eu une indication de cette tendance “conservatrice” lors de l’enquête-témoin parisienne de 1996).

Pour les préfixes superlatifs, on observe une notoriété assez importante concernant *super*, *hyper* et *extra*, et une assez faible pour les trois autres. On constate cependant une tendance montpelliéraine à une reconnaissance supérieure (pour les deux vagues) à celle des groupes de Lille et Paris (très proches dans tous les cas).

Les verlanisations offrent des résultats contrastés par rapport aux précédents. En effet, tout se passe comme si les *variables* constitutives d’un inventaire plutôt clos (préfixes superlatifs) ou limité dans son champ d’utilisation (le suffixe -os) étaient en perte de vitesse, alors que la variable appartenant à un inventaire ouvert (et sans cesse susceptible de renouvellement grâce aux reverlanisations) accroît sa notoriété (à l’exception de “meuf” qui ne fait que confirmer), de manière assez homogène entre Montpellier 2, Lille et Paris.

Le recueil de verlanisations exposé dans le tableau IV ci-dessous (“autres” verlanisations proposées par les enquêtés) illustre bien (par son abondance, malgré la spontanéité requise) cette applicabilité généralisée qui semble être un critère assez uniforme de notoriété (je n’ai retenu que les verlanisations proposées au moins à deux reprises, soit dans le même groupe, soit dans deux populations différentes) :

Tableau IV : “ Autres ” verlanisations¹¹

	Lille	Paris	Montpelli er 2	Montpelli er 1	Tota l
relou(d) (<i>lourd</i>)	9	11	22	3	45
chelou (<i>louche</i>)	3	6	12	3	24
ouf (<i>fou</i>)	0	5	12	4	21
reum, rem (<i>mère</i>)	7	7	6	0	20
zarbi(e) (<i>bizarre</i>)	4	2	8	4	18
à donf/donf (<i>à fond</i>)	2	0	9	2	13
reup, rep (<i>père</i>)	6	5	2	0	13
vénèr/e (<i>énervé(e)</i>)	0	5	4	1	10
pécho ((<i>se faire</i>) <i>choper</i> , <i>attraper</i>)	0	6	0	2	8
renoi/r (<i>noir(e)</i>)	0	4	4	0	8
rebeu (<i>beur</i> , <i>arabe</i>)	0	3	3	0	6
reus/rœus (<i>sœur</i>)	3	0	1	0	6
teté/teute (<i>tête</i>)	0	1	3	2	6
(laisse) béton (<i>laisse tomber</i>)	1	0	3	1	5
caillera/caira (<i>racaille</i>)	0	3	2	0	5
chan(t)mé (<i>méchant</i>)	1	3	1	0	5
kebla/keubla (<i>black</i>)	1	2	2	0	5
oinj/e (<i>joint</i>)	2	1	2	0	5
teub (<i>bite</i> , <i>sexe</i>)	5	0	0	0	5
zi va/ ziva/ zyva/ zy va/ sy va (<i>vas-y</i>)	0	0	5	0	5
ramps/remrats (<i>parents</i>)	1	3	0	1	5
chébran (<i>branché</i>)	0	0	1	3	4
chetron (<i>tronche</i>)	0	0	0	4	4
(n'importe) oic/ oiqu/woic/waq (<i>quoi</i>)	0	1	3	0	4
oim (<i>moi</i>)	0	2	1	1	4
aç/ass (<i>ça</i>)	2	1	0	0	3
chom(e) (<i>moche</i>)	1	1	0	1	3
dalleque (<i>que dalle</i>)	0	0	3	0	3
oit (<i>toi</i>)	0	2	1	0	3
tarpé (<i>pétard</i> , <i>joint</i>)	0	0	1	2	3
tout ken/quen (<i>tout niqué</i>)	3	0	0	0	3
zen (<i>nez</i>)	3	0	0	0	3
ap/aps (<i>pas</i>)	0	3	0	0	3
blessipo (<i>possible</i>)	0	0	2	0	2
fonçdé/fonsdé (<i>défonce</i>)	0	2	0	0	2

¹¹ Je fais figurer à la suite de chaque verlanisation le mot qui en est l'origine, selon les enquêtes.

golri (<i>rire, rigoler</i>)	0	1	1	0	2
guétifa (<i>fatigué</i>)	0	1	1	0	2
québri (<i>briqué</i>)	1	0	1	0	2
seuf (<i>fesses</i>)	0	2	0	0	2
stremon/streumon (<i>monstrueux</i>)	0	0	2	0	2
tasspe (<i>pétasse</i>)	0	1	1	0	2
téci (<i>cité</i>)	0	1	1	0	2
téma (<i>mater, regarder</i>)	0	1	1	0	2
teushi (<i>shit</i>)	0	2	0	0	2
turevoi /turvoi (<i>voiture</i>)	0	1	1	0	2

L'augmentation des verlanisations proposées entre Montpellier 1 et Montpellier 2 (sauf pour quelques unités comme "chetron" par exemple) est assez remarquable et témoigne, à n'en pas douter, de l'importance prise par ce procédé argotique dans la création néologique des jeunes générations au cours des années 80 et 90 (et singulièrement dans la variante sociolinguistique qu'est la "langue de cités"). Compte tenu de la disproportion numérique des questionnaires retenus entre Montpellier 2 et les deux autres enquêtes de 1997-98 (dont le nombre cumulé des questionnaires traités est pratiquement équivalent à celui de Montpellier 2), on peut constater une homogénéité certaine des résultats. A nuancer cependant : les verlanisations, en particulier celles qui sont peu fréquentes, ne se retrouvent pas forcément à parité dans les 3 enquêtes de 1997-98 (par exemple, pour "béton" et "teuf" ou encore "ziva")

Enfin, il était intéressant de savoir quelle était la hiérarchie des variables traitées dans la *représentation sociolinguistique* du "parler jeune" chez les étudiants concernés, à la fin des années 90 (1997-98). On trouvera ci-dessous le tableau exposant de manière globale les résultats pour les trois variables (tableau V) : c'est le "verlan" qui vient très largement en tête, comme on l'a vu, suivi de loin par "l'emploi de mots comme "géant", "l'enfer", "détruit"...et de préfixes comme "méga", "hyper" / "hypra", "super"/"supra", et encore plus loin par "l'utilisation du suffixe "-os" (nul doute cependant que, pour la période concernée, "-ave", par exemple, aurait obtenu une notoriété supérieure)

Tableau V : Classement des variables

	suffixe -OS	<i>mega, enfer, ...</i>	verlan
Non-réponse	17.1%	15.6%	6.2%
1	4.7%	26.1%	63.0%
2	20.9%	31.8%	19.4%
3	43.1%	22.7%	10.0%
4	14.2%	3.8%	1.4%

Dans les réponses concernant d'autres variables possibles (proposition : "autres" dans le questionnaire de 1997-98), c'est l'emprunt aux langues étrangères (l' " utilisation de mots anglais " en tout premier lieu) qui domine (un tiers environ des énoncés recueillis) : il s'agit bien là d'une variable au paradigme au moins aussi ouvert que le verlan qui par ailleurs et malgré les offensives officielles ou militantes a toujours une forte cote dans l'air du temps.

On peut avancer quelques remarques à partir de cet ensemble de questionnements qui, il convient de le souligner clairement, sont des enquêtes limitées dans leur portée quantitative et dont la teneur déclarative n'autorise qu'une prudente approche de *représentations sociolinguistiques* circonscrites.

Sans surprise, on observe une réelle solidarité sociolinguistique générationnelle dans l'emploi systématique de certaines formes lexicales, repérées comme périphériques d'un point de vue normatif. Une solidarité générationnelle limitée cependant.

La localisation n'est pas sans incidence (relative) sur les profils néologiques dessinés par les enquêtes. Mais là encore, il convient de nuancer car la dimension sociale des recrutements universitaires respectifs n'a pas été prise en compte et elle a pu avoir une incidence sociolinguistique importante. Cela dit, si Montpellier se singularise parfois, Paris et Lille semblent plutôt en phase.

L'appartenance d'une variable à un paradigme limité, voire clos, ou à l'inverse à un paradigme ouvert, semble bien être un critère sociolinguistique pertinent pour apprécier son *potentiel de continuité néologique* : le verlan, peut-être également parce qu'il s'agit de la variable la plus concernée par le stéréotypage médiatique (la production publicitaire en témoigne : on se souvient d'un spot de la série *SNCF, c'est possible !* : "...c'est blesipo" confirmait l'agent "branché" à deux adolescents médusés), est sûrement perçu comme une procédure spectaculaire productive, car en théorie inépuisable (surtout si l'on veut bien considérer qu'il peut toujours y avoir reverlanisation). Le verlan est bien l'emblème par excellence de ce *marché franc* (Bourdieu 1983) qu'était la variante "cité", en vogue au moment des enquêtes, du "parler jeune", par la grâce essentiellement médiatique d'observateurs de toutes qualités (y compris de spécialistes des questions de langue). Du reste une parlure périphérique-dissidente, même domestiquée pour un centre normé (et normatif) [11], ne doit sa notoriété et sa survie au sein de la communauté linguistique [1] qu'à sa capacité à se renouveler ...et à étonner.

LITTÉRATURE

- 1.Labov W. Sociolinguistique. - P. : Minuit, 1976. 2.Bourdieu P. " Vous avez dit "populaire" ? " // Actes de la Recherche en Sciences Sociales n° 46, 1983. 3.Boyer H. " Le jeune tel qu'on en parle " // Langage et Société, 70, 1994. 4.Boyer H. « Nouveau français », « parler jeune » ou « langue des cités » // *Langue française* n°114, 1997. 5.Boyer H « Le français des jeunes vécu/vu par étudiants. Enquêtes à Montpellier, - Paris, Lille » // Langage et société n° 95, 2001. 6.Veron E. "Les médias en réception : les enjeux de la complexité"// Médiaspouvoirs n° 21, 1991. 7.Houdebine M-P. "De l'imaginaire des locuteurs et de la dynamique linguistique. Aspects théoriques et méthodologiques"// Cahiers de l'Institut de Linguistique de Louvain, №19. P.3-4. 8.Ellul J. "Opinion publique manipulée", // *L. Sfez Dictionnaire critique de la communication*, - P.: PUF, T 1, 1993. 9.Hall E.T. Le Langage silencieux, - P. : Ed. du Seuil, 1984. 10.Boyer H., Lochard G. Scènes de télévision en banlieues. - P. : INA-L'Harmattan, 1996. 11.Boyer H. " Nouveau français, parler jeune ou langue des cités ? Remarques sur un objet linguistique médiatiquement identifié " // *Langue française* №114. 12.François-Geiger D. " Panarama des argots contemporains " // *Langue française* №90, 1991. 13. François-Geiger D. " Argots : la cohabitation ", Europe, 738, 1990. 14.Verdelhan-Bourgade M. " Parlez-vous branché " ? " // Europe 738, 1990. 15.Epstein J. Petit Guide de conversation usuelle pour changer le Monde sans fatigue... - P.: Editions Universitaires, P. 69-75. 16.Obalk H., Soral A., Pasche A., Les mouvements de mode expliqués aux parents, (avec un lexique établi sous la direction d'H. Walter), - P.: Ed. Robert Laffont, 1984. 17.Merle P. Dictionnaire du français branché. - P.: Seuil, 1986. 18.Verdelhan-Bourgade M. " Communiquer en français contemporain : "quelque part ça m'interpelle"; phénomènes syntaxiques en français branché " // La Linguistique, № 26/1, 1990. 19.Verdelhan-Bourgade M. " Procédés sémantiques et lexicaux en français branché " // *Langue française* №90, 1991. 20.Vandel P. Le Dico français /français. - P.: J.-C. Lattès, pp. 311-328, 1993. 21.Girard E. et Kernel B. Ado / Parents. Le manuel. Guide de conversation. -P.: Hors Collection/Les Presses de la Cité, 1994. 22.Demougeot M., Duvillard J., Laurioz H., Marcoz L. Nouveau français : la compil. Petit dico des mots interdits aux parents, - P.: J.-C. Lattès, 1994. 23.Aguillou P., Saiki N. " Le verlan : argot d'école ou langue des keums " // Mots №8, 1996. 24.Pierre-Adolphe Ph., Mamoud G-O., Tzanos. Le dico de la banlieue, - P.: La Sirène,1995. 25.Seguin B. et Teillard F. Les Céfrans parlent aux Français. -P.: Calmann-Lévy, 1996. 26.Bézard C. " Le langage des jeunes : à décrypter avec décodeur " // L'Événement du Jeudi, №457, 5-11 août 1993. 27.Grassin S. " Réservé aux moins de 20 ans ", L'Express, № 1728, 1984. 28.Mazure D. " Savez-vous parler le jeune ? " // L'Echo des Savanes №128, juin

1994. 29. *Vandel P.* " Le jeune tel qu'ils le parlent " // *Le Nouvel Observateur*, 17-23 mars 1994. 30. *Rodrigue V.* " Le jargon interdit aux parents " // 20 ans, №15, nov. 1987. 31. *Méla V.* " Parler verlan : règles et usages " // *Langage et Société*, №45, 1988. 32. *Méla V.* " Le verlan ou le langage du miroir " // *Langages* №101, 1991. 33. *Méla V.* " Verlan 2000 " // *Langue française*, №114, 1997. 34. *Bourdieu P. et Boltanski L.* "Le fétichisme de la langue" // *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, №4, 1975. 35. *Boyer H.* dir. *Sociolinguistique : territoire et objets.* - Lausanne et Paris: Delachaux et Niestlé, 1996. 36. *Walter H.* *Le français dans tous les sens.* -P.: R. Laffont, 1988. 37. *Sourdot M.* " La dynamique du français des jeunes : sept ans de mouvement à travers deux enquêtes (1987-1994) " // *Langue française*, №114, 1997. 38. *Bachmann Ch., Basier L.* " Le verlan : argot d'école ou langue des keums. " // *Mots*, №8, 1984.

ВАСЬКО Р.В.

Київський національний лінгвістичний університет

ВНУТРІШНЬОФОНЕМНА (НЕЛІНІЙНА) ТА МІЖФОНЕМНА (ЛІНІЙНА) СИНТАГМАТИКА ПЕРВИННИХ ФОНОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Системна лінгвістика визнає за систему будь-який об'єкт, у якому виділяються два види компонентів: складові частини – елементи і зв'язки, що утримують елементи в межах об'єкту. Структурою об'єкту є сітка зв'язків і відношень між елементами системи, а субстанцією виступають індивідуальні властивості цих елементів [1; 8; 5; 6].

В рамках системної лінгвістики первинні фонологічні одиниці-кінакими повинні неминуче бути визнані лінгвістичними одиницями. Визнання самотійності кінакими як фонологічної одиниці, зв'язаної з фонемою без підпорядкування їй, що має свої специфічні властивості, котрі витікають з її місця у мовній системі, закономірно призводить до нового визначення субстантної бази первинної фонологічної одиниці. Субстанція фонему повинна бути нерозривно зв'язаною зі звуком, служити його реалізації та ідентифікації; але в той же час це не лише звук, а квант діяльності, роботи, що спрямована на творення та сприйняття звуку. Вихідний і кінцевий пункт цієї діяльності – мозок, реалізується вона в нервових імпульсах, що посилаються до артикуляційного апарату і від слухового апарату, активізуючих м'язову діяльність при звукотворенні; при звукосприйнятті нервові імпульси реконструюються в органах слуху. Кінакема є мовна одиниця, що надає лінгвістичну організацію нервово-м'язовій діяльності того, хто говорить, і відповідній м'язово-нервовій діяльності того, хто слухає. Сама по собі субстанція нервово-м'язової активізації артикуляційного і слухового апарату універсальна для фізіології людини і успадковується дитиною [23:19].

Сегментація універсальної субстанції імпульсації мовленнєвого плану вираження полягає в тому, що для даної мови не просто відбирається одна субстантна одиниця і відкидається інша. Декілька субстантних імпульсів групуються в один блок, "контингент рухів" [39; 31:243]. Саме такі "контингенти", сформовані у носія мови, запускаються однією командою, яка в свою чергу автоматично активізує весь ланцюжок команд для окремих, зведених в "контингент" рухів [31:190-191], формуються у дитини, а також і в дорослого, що вивчає дану мову. Кінакема є базовою одиницею, що має в якості своєї субстантної бази такий "контингент"; її реалізацією виступає єдина стартова команда для запуску "контингенту" в цілому. Що стосується подальшої розбивки

команди на автоматичні підкоманди, то останні повністю відносяться до фізіології мовлення і лінгвістичного статусу не мають, їм не відповідають ніякі особливі мовні одиниці. Так, для української мови в один "контигент" об'єднані імпульси для піднесення задньої частини язика і висунення губ, що забезпечують сумісно створення подовженого резонатора у передній частині ротової порожнини; в лінгвістичних термінах це означає відсутність окремих кінакем задньорядності та огубленості голосних і наявність однієї кінакеми, що реалізується у сумісній роботі двох артикуляційних органів за однією командою. Але для французької та німецької мов такий "контигент" не формується, його субстантна база розподілена між двома особливими "контингентами" задньорядності та огубленості, кожний з яких управляється своєю кінакемною командою. Імпульс, що створює придиховість у приголосних, може об'єднуватися з імпульсом для зімкнення в рамках однієї кінакеми, але й може виділятися в якості реалізації особливої кінакеми [23:20].

Сукупність всіх кінакем, що складається у процесі засвоєння мови, неповторно специфічна для даної мови на даному етапі її еволюції. Сегментована та організована такою унікальною сукупністю субстанція нервово-м'язової імпульсації звукотворення і звукосприйняття описується в фонетичній літературі як артикуляційна база мови, що підлягає засвоєнню не тільки в окремих своїх компонентах, але і в цілому як мовна система.

Являючи собою команду для організації нервово-м'язової діяльності, кінакема повинна характеризуватися чітким протиставленням позитивної та негативної команди – будь-якій команді на виконання певної операції відповідає її антипод, тобто команда на утримання від цієї операції. В лінгвістичних термінах це передбачає бінарність як універсальний принцип побудови системи кінакем у всіх мовах.

Заслуговує уваги думка про те, що ступінь використання принципу бінарності в структурах мовних систем обернено пропорціональний рангу системи в макросистемній ієрархії. Стає зрозумілим більш високий ступінь бінарності кінакемною системи в порівнянні з системою фонем; у свою чергу бінарність у фонемній системі значно вища, ніж у граматичній, а в найбільш складних лексико-семантичних системах бінарність виявляється вельми слабо [35:279].

Оскільки кінакеми в обох своїх виявах, тобто у звукотворенні та звукосприйнятті, субстантно ближчі до мозкових центрів мовлення [33:54], ніж фонема, що діють у сфері переносу мовленнєвого сигналу між людьми, неминуче виникає питання про їх роль у найсуттєвішій мовленнєвій операції – перетворенні елементів плану змісту в елементи плану вираження, інакше кажучи, питання про фонемний чи кінакемний запис, збереження та витягування знакових одиниць, питання про первинний вид їх вираження. Класична фонологія вирішувала це питання однозначно на користь фонем – знакові одиниці зберігаються в мозку і витягуються з нього у своїх звукових оболонках, найдрібнішою одиницею яких вважалась фонема. В останні десятиріччя стає все більш очевидним, що фонема дуже погано пристосована для виконання функції хранителя та перетворювача семантичної інформації [23:22]. Перетворювання такої інформації в мовленнєвий сигнал і навпаки є діяльність. Кінакема являє собою квант діяльності – нервово-

м'язової імпульсації і тим самим найкращим чином пристосована для перетворення семантичної інформації, що зберігається в мозку, у ланцюжок команд для екстерналізації організованого ними мовленнєвого сигналу і для зворотного його перетворення в аналогічний ланцюжок потенційних команд як форми запису і збереження семантичної інформації.

Функція звуку в системі засобів плану вираження зводиться до екстерналізації мовленнєвого сигналу; звук є переносником сигналу, що відчужений розмовляючим від себе та не належить тому, хто слухає. Звук – не перетворювач інформації, а продукт її перетворення на початку свого шляху та джерело матеріалу для зворотного перетворення в його кінці. Перетворення семантичної інформації у мовленнєвий сигнал неможливо без найвищої швидкості й автоматичності цієї операції.

Враховуючи, з одного боку, невичерпну різноманітність змісту мовлення, з іншого – багатство засобів звукового вираження, необхідно, щоб перехід між ними здійснювався в якомога вузькому "турнікеті" зі швидкісним, повністю автоматизованим фільтром. Таким може бути лише бінарний фільтр, де приймається мінімальне число найпростіших рішень, а останні вже без участі з боку змісту приводять у рух найскладніший, але автоматично діючий апарат, побудований за принципом "контингенту рухів" [31:190-191]. Саме кінакема як найелементарніша квантова одиниця мовного плану вираження здатна виконувати "турнікетну" функцію – весь зміст мовлення, записаний в кінакемних послідовностях, приводить в дію за допомогою відповідних кінакемних імпульсів потрібні "контингенти", складна взаємодія яких організується на більш низькому, повністю автоматизованому субстантному рівні, де семантичні фактори вже не діють.

Зворотний процес передбачає роботу "турнікету" в протилежному напрямку – він відбирає зі звукового потоку лише кінакемно суттєві параметри і перетворює їх у розпізнавальні семантичне навантажені послідовності. Таким чином, у механізмі звукотворення та звукосприйняття центральна, організуюча роль належить кінакемам як одиницям, що діють на "передньому краї" мовного плану вираження, на межі плану вираження та плану змісту, та на передатному пункті від плану до плану, що діє на основі суворої бінарності та максимальної автоматичності [23:23].

Звичайно, при такому підході фонема є фонологічно вторинною – це сукупність кінакем, що здатна реалізуватися у звукові як природному способі екстерналізації мовленнєвого сигналу і подоланні відстані між учасниками мовленнєвого спілкування. Це вимагає перегляду традиційних уявлень про взаємовідношення між двома квантовими одиницями — кінакемою як квантом нервово-м'язової імпульсації та фонемою як квантом мовленнєвого звучання. Саме кінакеми виступають первинними елементами матеріального втілення мовленнєвого змісту, в них кодуються і за ними декодуються семантичне значущі одиниці; перетворення кінакем в фонему й потім фонем в кінакеми є операції по зміні субстантного носія усередині плану вираження й по суті не відносяться до плану змісту. Нервово-м'язові командні імпульси є первинними квантами, в яких матеріалізується весь ідеальний зміст мови і мовлення.

Сказане зовсім не означає заперечення чи приниження ролі фонему у

формуванні в носія мови механізму звукотворення та звукосприйняття. Можна стверджувати, що фонема виконує провідну роль на стадії оволодіння звуковим складом мови й зберігає неабияку роль в її функціонуванні. Вимовна сторона мовленнєвої діяльності є автоматизованою, але вироблення автоматизму починається з формування "образу результату" [28:5]. Дитина чи іноземець, які вивчають мову, отримують цей образ від носіїв мови у вигляді звуків мовлення, організованих у систему фонем. Отже, "образ результату" для того, хто оволодіває мовою, – це система фонем, а не система кінакем. Але для досягнення еталонного звучання оволодіваючий мовою приводить в дію нервово-м'язовий механізм звукотворення й крок за кроком добивається співпадання продуктів своєї вимови з еталоном звуку, після чого успішні дії нервово-м'язового механізму закріплюються й автоматизуються. Так формується система нервових імпульсів як субстантних корелятивів кінакем, яка забезпечує досягнення мети вимовної діяльності – творення звуків, здатних донести до слухового апарату повну інформацію про мовленнєвий сигнал.

На завершальному етапі оволодіння звукотворенням як автоматизованим процесом система кінакем виконує провідну роль в його організації. "Образ результату" не здатний керувати автоматизованою діяльністю, що сформувалася для його здійснення, але він зберігає і після автоматизації важливу контролюючу роль – з ним звіряються продукти автоматизованої діяльності. Стосовно фонології це значить, що для успішного звукотворення та звукосприйняття необхідна сумісна дія двох систем базових одиниць – фонемної та кінакемної. У кожної з них своя роль у цій діяльності: фонемі організують цілісні образи мовленнєвих звуків і контролюють адекватність їх відтворення, кінакеми приводять в рух нервово-м'язовий механізм творення звуків мовлення.

Субстантні реалізації як фонем, так і кінакем при забезпеченні їх еталонної адекватності допускають і варіативність в певних межах [20]. Межі варіативності фонем описуються в термінах властивого кожній фонемі "поля розсіювання" [40:70-71]. Для кінакем можливість варіативності встановлена Р.Й.Якобсоном, який показав на прикладі приголосних французької мови, що розрізнявальна ознака може зберігати тотожність самій собі при комбінаторному варіюванні своєї реалізації і пропонує розглядати реалізації французьких приголосних як варіанти однієї ознаки "відцентровості" відносно центрального ротового резонатора, що зумовлені сусідством з іншими ознаками [30:76-80].

Поділ кінакем на позитивні та негативні є фундаментальним для структури опозицій як первинних об'єднань кінакем; але для парадигматичної структури всієї кінакемної системи він не є таким, тому що вся система на дві половини – позитивну і негативну – не поділяється. Навпаки, дві інші дихотомії виділяють в системі два вищих структурних рівня – підсистемний і категоріальний, їх сумісна дія створює в системі чотири категоріальних підрозділи: категорію вокалічну модальну, вокалічну локальну, консонантну модальну та консонантну локальну. Вокалічна модальна категорія керує ступенем відкритості й має в своєму мінімальному складі одну опозицію – або широкої відкритості, або вузької відкритості. Вокалічна локальна категорія керує тембровою характеристикою і має принаймні одну опозицію – або передньорядності, або задньорядності, або огубленості; проте для випадків з мінімальним складом цієї категорії більш

типове функціонування єдиної, комплексної тембрової опозиції з широкою субстантною базою, що об'єднує керування рухом язика в горизонтальній площині з роботою губ [29:173]. Консонантна модальна категорія керує характером перепони на шляху струменя повітря і у переважній більшості мов складається не менше, ніж з двох опозицій – одну для керування роботою голосових зв'язок / фональна / з кінакемами сонорності / несонорності, іншу — для визначення природи інших перепон /перепонна/. Консонантна локальна категорія керує вибором активного і пасивного органу і має в своєму складі не менше двох опозицій відповідно з кінакемами периферійності (непериферійності / центральності) [29:172-174].

Описані базові структурні моделі категорій забезпечують керування необхідним мінімумом звукотвірних операцій, що визначають відкритість і тембр для голосних, а для приголосних – характер перепони, тип звуку /періодичність чи неперіодичність коливань/, участь тих чи інших активних і пасивних органів. В багатьох мовах всі категорії або частина з них обмежуються такою мінімальною базовою структурою. Але конструктивний потенціал мінімальних категоріальних структур невеликий. Так, при наявності однієї опозиції в кожній із вокалічних категорій склад голосних фонем не перевищує чотирьох, а при двох опозиціях в кожній консонантній категорії досягається максимальний склад приголосних фонем – шістнадцять. Ці кількісні обмеження долаються шляхом розгортання нових опозицій в рамках базової структури. Механізм розгортання нових опозицій полягає в тому, що в будь-якій опозиції негативний член субстантно більш різноманітний і структурно більш розпливчастий [29:112-113,144-145,173-174], ніж позитивний. Тому в субстанції негативного члена є компоненти, контрарні відносно позитивного члена і, отже, латентно позитивні. Саме такі компоненти здатні перетворитися в позитивні члени нових фонологічних опозицій, контрарно протиставлених старим в рамках однієї й тієї ж категорії. Таке розгортання дозволяє значно повніше використати потенціал бінарності; при наявності єдиної опозиції у складі категорії контрарні і контрадикторні відношення насправді не розрізняються – співпадає непроточність і зімкненість, незімкненість і проточність, передньорядність і задньорядність і т.п. Прикладом такого нерозрізнення контрарних і контрадикторних відношень у фонологічній системі є мова маорі [36:147,148; 35:279].

Коли одна опозиція з латентно контрарними взаємовідношеннями своїх кінакем розгортається у дві взаємноконтарні опозиції з чисто контрадикторними взаємовідношеннями своїх кінакем, виникає можливість суміщувати в одній фонемі зімкненість з проточністю, шумність із сонорністю, нешумність з несонорністю, вузьке піднесення з широким піднесенням і т.п. Так, у вокалічній модальній категорії створюються дві опозиції – широкого піднесення та вузького піднесення, у вокалічній локальній – дві темброві опозиції /як правило, або передньорядності та задньорядності, або передньорядності та огубленості/; тим самим стає можливим формування трьох або чотирьох ступенів відкритості, трьох або чотирьох тембрових рядів, що дозволяє підняти теоретичний максимум числа голосних фонем до шістнадцяти.

У консонантній модальній категорії розгортаються дві перепонні та дві

фональні опозиції – зімкненості й проточності, шумності й сонорності, що дозволяє формувати нові фонемні розряди – зімкнено-проточні /африкати/, шумно-сонорні /дзвінки/, нешумно-несонорні /слабкі/. У консонантній локальній категорії найпростіші опозиції периферійності розщеплюються на дві опозиції кожна – передцентральної й зацентральної. Оскільки в консонантизмі при повному розгортанні в кожній категорії виникає до чотирьох опозицій, доцільно ввести в парадигматичну структуру проміжні об'єднання двох кінцекових опозицій – підкатегорію (перепонну і фональну в модальній категорії, активну і пасивну в локальній) [36:149-151; 35:279, 280].

Поряд з процесом максимального розгортання бінарного потенціалу в кінцекових системах широко використовується й інший шлях збагачення їх складу. Він полягає у залученні додаткових опозицій, субстантна база яких лежить за межами мінімальних кінцекових структур [36:156, 157; 35:283]. До них відносяться протяжність /довгота/, палаталізація, лабіалізація, аспірація, назалізація, абруптивність, змінність відкритості, змінність тембру, тонова динаміка і т.д. Загальна кількість опозицій в одній мові становить від шести-семи до чотирнадцяти-п'ятнадцяти [23:31].

У синтагматичній кінцековій виділяють два аспекти - внутрішньофонемний і міжфонемний [36:160-165]. Перший має фундаментальний характер для всієї системи, оскільки ним визначається взаємодія базових одиниць двох рівнів – кінцековими та фонеми, інакше кажучи, складання кінцекової у фонему.

Перш за все необхідно вивільнити розгляд кінцекової синтагматики від штучних теоретичних нашарувань, що витікають із розповсюдженого ототожнення мовленнєвої синтагматики з лінійністю мовленнєвого потоку [37:130-131]. У мовленнєвій лінійності є свій квант – склад як найдрібніша вимовна одиниця мовленнєвого потоку [32:191-195]. Сфера дії лінійності – склад і все, що вище за рангом, ніж склад. У середині складу синтагматика фонем зовсім не однозначно лінійна, оскільки фонему реалізуються хоча і послідовно, але з відомим взаємонакладенням, що викликає немалі труднощі у спробах розглядати фонему як сегментні одиниці [34:103-104]. Спускаючись ще нижче, на кінцековий рівень, ми виявляємо повний перехід до суміщення одиниць у часі й тим самим цілком нелінійну синтагматику [30:81, 82]. Це пояснюється не тільки субстантною природою кінцекової, які можуть породити звучання тільки при одночасній імпульсації частин вимовного апарату, але й більш загальними закономірностями комунікації. Парадигматичний устрій мови характеризується ростом інвентаря мовних одиниць по мірі переходу від нижчих рівнів до вищих: фонем більше, ніж кінцекової, складів більше, ніж фонем, слів більше, ніж морфем, фраз більше, ніж слів. Але синтагматичній властива обернена залежність – середнє за розміром речення складається з декількох слів, десятків фонем й сотень кінцекової [35:284]. Дотримання принципу лінійності на всіх рівнях синтагматики призвело б до побудови висловлювань неосяжної протяжності. Ось чому в будь-якій оптимально структурованій системі найбільш багаточисленні найдрібніші одиниці доцільно включати в синтагматичний ланцюжок одночасними блоками.

Синтагматика кінцекової у фонемі знає одну заборону універсального характеру – від опозиції можлива лише одна кінцекова, а її протичлен, звісно, виключається, що впливає із самої природи контрадикторної опозиції. І,

навпаки, кінакеми, що входять в різні опозиції однієї підкатегорії, вступають у внутрішньофонемні сполучення, оскільки саме для цього й розгортається підкатегорія [35:279, 280]. Інколи в рамках підкатегорії допускаються всі чотири теоретично можливі сполучення кінакем – два сполучення з різнознаковими кінакемами і по одному сполученню з двох позитивних або негативних кінакем. Наприклад, в рамках фональної підкатегорії можуть сполучатися в одній фонемі кінакеми: 1/ шумності й несонорності, 2/ нешумності й сонорності, 3/шумності й сонорності, 4/нешумності й несонорності [29:179]. Можливі інколи й заборони на одне із двох однознакових сполучень. Зокрема, в перепонній підкатегорії сполучення двох негативних кінакем зімкненості й непроточності виключається тому, що воно повинно реалізуватися у звукові без перепони, який за визначенням приголосним бути не може. Можна трактувати це й так, що тим самим кінакемна система в цілому відмежовує голосні від приголосних – заборонені для приголосних сполучення характеризують голосні як такі [29:178].

Сполучуваність кінакем різних категорій та підкатегорій відрізняється високою специфічністю від мови до мови [2; 4; 7; 24, 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 21; 22; 25; 26; 27; 38]; тут можна відмітити лише найбільш загальні закономірності. Так, вокалічні кінакеми вузької відкритості вільніше сполучуються з тембровими кінакемами, ніж з кінакемами широкої відкритості. Додаткові кінакеми вокалічної назалізації частіше сполучуються з кінакемами широкої відкритості, ніж з кінакемами вузької відкритості. Обмежуються або зовсім виключаються сполучення позитивних локальних кінакем одна з одною у приголосних, що можна пояснити із субстантної точки зору – периферійні вимовні органи практично позбавлені вибору органа-партнера [29:180].

Сполучуваність кінакем у фонемі регулюється закономірними обмеженнями кількісного характеру [19]. Не допускається дві крайності – перевантаження фонем позитивними кінакемами може викликати ті чи інші артикуляційні труднощі в звукотворенні, а надлишок негативних кінакем може привести до акустичної невиразності й тим самим перешкоджати звукосприйняттю.

Поряд з обмеженням на входження тієї чи іншої кінакеми існують і обмеження на приєднання до даного кінакемного сполучення цілих опозицій, підкатегорій та категорій.

Міжфонемна синтагматика кінакем визначає можливість сусідства фонем, що мають у своєму складі ті чи інші кінакеми. Правила її надзвичайно різноманітні й високо специфічні для мов світу, вони прямо зв'язані з типологічною характеристикою будови мови [35:286]. Цілком зрозуміло, що правила міжфонемної синтагматики застосовуються до генетично споріднених та генетично неспоріднених мов, наприклад, при оволодінні цими мовами [3], і не можуть бути застосовані до мов, які зовсім не знають послідовностей приголосних фонем, а також до тих мов, що допускають такі послідовності значної довжини. Наприклад, в англійській мові обмеження на такі послідовності в початковій позиції в слові значно жорсткіші, ніж в російській мові. Діюча в сучасному англійському консонантизмі вимога достатньої кінакемної контрастності допускає сусідство несонорних приголосних із сонорними, але виключає сполучуваність двох сонорних, цілком можливу на початку російських,

рідше, українських слів. Слід зауважити, що у готській та староанглійській мовах сполуки двох сонорних приголосних могли починати слово.

Синхронічні та діахронічні дослідження з кінцевою синтагматики, як внутрішньофонемної, так і міжфонемної, в окремих мовах або групах мов можуть виявити важливі типологічні закономірності, які неможливо вивести без звернення до рівня кінцевої. Такий опис конструктивного механізму, що регулює сполучуваність консонантних фонем міг би стати актуальним напрямком у розробці проблеми для давніх й сучасних германських мов, у фонологічних системах яких в епоху, що передувала етнічному розмежуванню, відбувалися діахронічні процеси, причини і шляхи вирішення яких були приблизно однаковими /інтеграція фонологічної системи спільноіндоєвропейської мови у спільногерманську, спільногерманської – в дописемні мови окремих етносів/, а також і сучасних германських мов, в яких еволюційні лінії значно розійшлися.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Basbøll H.* (2005). *Basbøll Hans. The Phonology of Danish.* – Oxford: Oxford University Press.
2. *Бондарко Л.В.* (2004). Бондарко Л.В. Что такое «фонология носителей языка» // Теоретические проблемы языкознания. Сборник статей 140-летию кафедры общего языкознания филологического факультета Санкт-Петербургского государственного университета.
3. *Вербицкая Л.А.* (2004). Вербицкая Л.А. Фонетическая интерференция русского и балтийских языков // Теоретические проблемы языкознания. Сборник статей 140-летию кафедры общего языкознания филологического факультета Санкт-Петербургского государственного университета.
4. *Christian K., Hough C., Wotherspoon I.* (2004). Christian Kay J., Hough Carole, Wotherspoon Irené. *New Perspectives on English Historical Linguistics* (vol. II.). – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
5. *Зубкова Л.Г.* (2003а). Зубкова Л.Г. Язык как форма. Теория и история языкознания. – М.: Изд-во РУДН.
6. *Зубкова Л.Г.* (2003б). Зубкова Л.Г. Общая теория языка в развитии. – М.: Изд-во РУДН.
7. *Касаткин Л.Л.* (2003). Касаткин Л.Л. Фонетика современного русского литературного языка. – М.: Изд-во Московского университета.
8. *Мельников Г.П.* (2003). Мельников Г.П. Системная типология языков: принципы, методы, модели. – М.: Наука.
9. *Rauch I.* (2003). Rauch Irmengard. *The Gothic Language: Grammar, Genetic Provenance and Typology, Readings.* – New York: Peter Lang.
10. *Di Sciullo A.* (2003). Di Sciullo Anna Maria. *Asymmetry in Grammar* (vol. 2: Morphology, Phonology, Acquisition). – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
11. *Steponavičius A.* (2003). Steponavičius Albertas. *The Typology of the Middle English Sound System.* // *Philologica Scandinavica.* Сборник статей к 100-летию со дня рождения М.И.Стеблина-Каменского. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ.
12. *Weijer J., Heuven V., Hulst H.* (2003). Weijer Jeroen van de., Heuven Vincent J. van., Hulst Harry van der. *The Phonological Spectrum.* – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
13. *Gussmann E.* (2002). Gussmann Edmund. *Phonology: Analysis and Theory.* – Cambridge: Cambridge University Press.
14. *Ewen C., Hulst H.* (2001). Ewen Colin J., Hulst Harry van der. *The Phonological Structure of Words.* – Cambridge: Cambridge University Press.
15. *Hall T.* (2001). Hall T. Alan. *Distinctive Feature Theory.* – The Hague: Mouton de Gruyter.
16. *Kristoffersen G.* (2000). Kristoffersen Gjert. *The Phonology of Norwegian.* – Oxford University Press.
17. *Wiese R.* (2000). Wiese Richard. *The Phonology of German.* – Oxford: Oxford University Press.
18. *Ladefoged P. and Maddieson I.* (1999). Ladefoged Peter and Maddieson Ian. *The Sounds of the World's Languages.* – Cambridge, Massachusetts and Oxford, UK: Blackwell Publishers.
19. *Stevens* (1999). Stevens Kenneth N. *Acoustic Phonetics.* – Cambridge, Massachusetts; London, England: The MIT Press.
20. *Yevchenko V., Sydorenko S.* (1996). Yevchenko V., Sydorenko S. *Syntagmatic Changes of Consonants and Variability of the Norm in Present-Day English* // *IATEFL-Ukraine Newsletter.*
21. *Зубкова Л.Г.* (1995). Зубкова Л.Г. Типология фонологических систем в свете сущностных свойств языка // III Международная конференция „Языки Дальнего Востока, Юго-Восточной Азии и Западной Африки”. Тезисы докладов. – М.: Изд-во МГУ.
22. *Fischer-Jørgensen E.* (1995). Fischer-Jørgensen Eli. *Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague* 27. 2nd ed. *Trends in Phonological Theory.* – Copenhagen: Akademisk Forlag.
23. *Плоткин В.Я.* (1993). Плоткин В.Я. Фонологические кванты. – Новосибирск: Наука.
24. *Rauch I.* (1992). Rauch Irmengard. *The Old Saxon Language: Grammar, Epic Narrative, Linguistic Interference.* – New York: Peter Lang.
25. *Бондарко Л.В., Вербицкая Л.А., Гордина М.В.* (1991). Бондарко Л.В., Вербицкая Л.А., Гордина М.В. Основы общей фонетики. – СПб.: Изд-во СПбГУ.
26. *Кузьменко Ю.К.* (1991). Кузьменко Ю.К. Фонологическая эволюция германских языков. – Л.: Наука.
27. *Chomsky N. & Halle M.* (1991). Chomsky Noam, Halle Morris. *The Sound Pattern of English.* 2nd. printing. – Cambridge, Massachusetts, The M.I.T. Press.
28. *Касевич В.Б. и др.* (1990). Касевич В.Б., Шабельникова Е.М., Рыбин В.В. Ударение и тон в языке и речевой деятельности. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та.
29. *Плоткин В.Я.* (1989). Плоткин В.Я. Строй английского языка. – М.: Высшая школа.
30. *Якобсон Р.И.* (1985). Якобсон Р.И. Избранные работы. – М.: Прогресс.
31. *Касевич В.Б.* (1983). Касевич В.Б. Фонологические проблемы общего и восточного языкознания. – М.: Наука.
32. *Плоткин В.Я.* (1981). Плоткин В.Я. Кинема, фонема, слог // Теория языка. Методы его исследования и преподавания. К 100-летию со дня рождения Л.В.Щербы. – Л.
33. *Винарская Е.Н.* (1979). Винарская Е.Н. Закономерности отражения звукового строя языка

мозгом человека // Звуковой строй языка. - М. 34. *Зиндер Л.Р.* (1979). Зиндер Л.Р. Общая фонетика. - М.: Высшая школа. 35. *Plotkin V. Ya.* (1978). Plotkin V. Ya. The Kinakeme as the Ultimate Unit of Language // *Kwartalnik neofilologiczny*. - 1978. - vol. 25. - № 3. 36. *Плоткин В.Я.* (1977). Плоткин В.Я. О первичной фонологической единице // Грамматические и фонетические исследования по германским языкам: Сб. научн. трудов / Кишиневский гос. ун-тет. - Кишинев. 37. *Бенвенист Э.* (1974). Бенвенист Э. Общая лингвистика. - М.: Прогресс. 38. *Перебийніс В.С.* (1970). Перебийніс В.С. Кількісні та якісні характеристики системи фонем сучасної української літературної мови. - К.: Наукова думка. 39. *Бернштейн Н.А.* (1966). Бернштейн Н.А. Очерки по физиологии движений и физиологии активности. - М.: Медицина. 40. *Мартин А.* (1960). Мартин А. Принципы экономии в фонетических изменениях (Проблемы диахронической фонологии). - М.: Изд-во иностранной литературы.

GOUNTCHIK I.O.
Université de Volhynie

FONCTIONNEMENT D'UNE NOUVELLE FORME DE L'ECRITURE FRANÇAISE

L'orthographe française est d'abord un système d'écriture. On distingue trois types d'écriture: les pictogrammes, les idéogrammes, les phonogrammes.

Le but de notre recherche consiste en recours à l'idéographie, à l'utilité d'une nouvelle forme d'écriture. Dans les idéogrammes chaque signe transcrit une idée. Les mots qui se prononcent de la même manière sont écrits différemment, puisque chaque signe représente une unité de sens → écriture idéographique.

女 = femme (niu) 子 = fils (tseu) 好 = aimer, bon (hao) (chinois.)

En français contemporain il existe deux aspects de l'écriture: phonologique et idéographique. Mais on ne peut pas considérer l'évolution de l'écriture d'un côté traditionnel. C'est pourquoi apparaît le problème de l'étude de l'écriture française qui tend aux idéogrammes. Comme un signe linguistique à valeur requise, l'idéogramme a désigné et aussi désignants acoustique et graphique qui se concrétisent selon le contexte. Les signes "multiplier" et "diviser" ont quelques significations et celles des normes phonétiques mais aucun d'eux ne change sa désignation graphique. C'est l'exemple de la polysémie graphique.

Le signe "moins" (ressemblant aux trait d'union, petit trait et tiret) permet de considérer cet exemple comme la paronymie graphique.

L'emploi du signe +/- ou son équivalent littéraire complet "plus ou moins" atteste l'homonymie des moyens graphiques. La désignation graphique "plus ou moins" a différents équivalents phonétiques selon sa signification: a) plus ou moins; b) plus ou moins [ply, plus]. C'est la fixation des guétérophones-homographes. Le signe <=<< s'emploie dans les oeuvres littéraires comme synonyme de la forme grammaticale du pluriel "égal".

D'un côté, les idéogrammes accomplissent la fonction de l'internationalisation; et de l'autre côté la seconde codification de la langue se passe à l'aide des idéogrammes. L'emploi des chiffres compréhensible pour n'importe quelle langue peut donner à un mot la signification ésotérique dans le milieu concret. Le chiffre "22" a la signification "prendre garde" (attention, chef!) parmi les travailleurs des imprimeries françaises qui voulaient prévenir leurs collègues du danger de l'apparition d'un dirigeant. Le mot français **chef** se compose de quatre lettres, chaque lettre a son numéro d'ordre en alphabet: c - 3-ième, h - 8-ième, e - 5-ième, f - 6-ième. La somme de leurs places fait le

chiffre 22, la signification ésotérique dont la signification est connue pour le milieu déterminé des gens.

Donc, l'écriture idéographique a ses avantages sur celle de la phonologie. Cette forme d'écriture est très compacte. L'écriture idéographique française est un ensemble du système complet et stable des signes qui forment nos pensées, concepts, notions et moyens du processus communicatif.

ДАВИДЕНКО Ю.Є.

Дніпропетровський університет економіки та права

LES ACTIVITES DE LA VIDEO DANS LA CLASSE DE LANGUE

La vidéo dans la classe de langue constitue un support pédagogique fort car il s'appuie sur des documents authentiques par l'association de la langue et de la culture. Elle figure souvent dans les descriptions de cours, de méthodes, de stages et se présente auréolée d'avantages évidents: forte motivation des élèves à l'image mobile, richesse des documents sur le plan situationnel et civilisationnel.

Grâce au magnétoscope et aux possibilités de maniement l'enseignant va pouvoir proposer des activités de comparaison, de classement, de repérage, de récréation qui vont amener l'élève à être de plus en plus actif face aux images. Il est à remarquer que les activités illustrant tel ou tel aspect de la civilisation visent avant tout à un enrichissement linguistique (sur le plan de la compréhension et l'expression; le travail lexical, le travail de la caractérisation des personnes, des lieux, des actions, formulation, des hypothèses).

Comme exemple nous proposons une activité que nous utilisons à notre Université de l'économie et du droit en enseignant aux étudiants le français deuxième langue étrangère. Cette activité a pour but le développement de compétences linguistique et communicative, ainsi que la formation des connaissances civilisationnelles. Dans la vidéo, "Le cadre de vie des Français" on découvre à travers douze vidéogrammes les sujets qui animent actuellement la société française. Elle est accompagnée du livret qui contient les éléments suivants: la transcription intégrale de chaque vidéogramme, des informations d'ordre lexical et culturel, des exploitations pédagogiques. Dans les exploitations pédagogiques, on travaille d'abord au niveau de l'image et du son, ceci en fonction de la composition du vidéogramme. Par ailleurs, l'ensemble des sujets abordés se prêtent à l'organisation d'exposés et de débats au sein de la classe.

Comme on le voit bien la vidéo nous permet de faire et de développer en classe des activités centrées non seulement sur la compréhension d'un document authentique, sa reproduction et l'expression orale des élèves mais aussi sur leur créativité. Les sujets abordés se prêtent ainsi à l'organisation de discussions interactives.

DIATCHENKO N.

Université Nationale Linguistique de Kyïv

ASPECTS SYNTAXICO – SEMANTIQUES ET PRAGMATIQUES DES COMPTINES FRANÇAISES

Le jeu en tant que seule occupation sérieuse des enfants, a créé peu à peu ses rites et ses coutumes. Ce folklore enfantin, essence de tout rythme, de toute poésie, se transmet de bouche à oreille, de génération en génération. D'anciennes formulettes se sont gardées fraîches, intactes et actuelles depuis des siècles. Sans aucun doute, elles contiennent les restes des temps anciens, c'est à dire, elles peuvent donner des renseignements importants et considérables sur les coutumes, les mœurs, la façon de concevoir la vie et même les renseignements sur la langue de ces temps, la grammaire, la syntaxe, le vocabulaire.

En résumant notre recherche scientifique, nous pouvons dresser le bilan suivant:

1. La comptine comme la formule enfantine (chantée ou parlée) sert à désigner le rôle particulier dans un jeu. Elle permet aux enfants de résoudre le problème de choix entre eux, et en plus, d'introduire en certain aspect fatigue, la fortune qui décide. Les comptines sont très anciennes et ont des auteurs anonymes, elles peuvent être provenir d'anciennes formules magiques qui ont perdu leur sens; parfois ce sont des emprunts faits par les enfants à des bribes de chansons, des sentences, etc., la force créatrice des enfants est bien connue et appréciée; assez souvent les adultes mêmes inventent des petites poésies pour distraire les enfants. Les dénominations des comptines sont nombreuses, elles varient selon la région, mais le terme "comptine" est annexé comme terme technique.
2. Les aspects grammaticaux, sémantico – référenciels et thème – rhématiques assurent la cohérence du texte de la comptine. La cohésion aussi bien que la modalité approuvent le status de la comptine en tant que texte.
3. La structure de la comptine a ses particularités, les étapes du développement du texte sont les suivants: le début, le texte, la fin. Par rapport à son aspect structural, le texte de la comptine est formé à l'aide du fragment compositionnel; le phénomène de la contamination est considéré comme un des mécanismes de la formation du texte de la comptine.
4. Les moyens expressifs de la formation de la comptine sont repartis en 3 groupes: moyens lexico – stylistiques (parallélisme syntaxique, anaphore, épiphore, comparaison, antithèse, etc.), moyens euphoniques (rythme, rimes, allitérations, assonances, etc.), moyens lexico – euphoniques (zeugme, chiasme, oxymorone, etc.).

LITTÉRATURE

1. Брига Н.Л. Статус лічилок у системі мови (лінгвокультурологічний аспект) // зб.наук. праць "Наука і сучасність", Т.37, Київ, Логос, 2003. – С.147-155. 2. Дяченко Н.Л. Образно – експресивні засоби творення лічилок. // зб. наук. праць "Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики", вип.4, Київ, КНУ ім. Т.Шевченка, 2004. – С.168-173. 3. Дяченко Н.Л. Місце композиційного фрагменту у текстовій тканині лічилки. / Матеріали III Міжнародної науково – практичної конференції "Динаміка наукових досліджень'2004", Т.20 Синтаксис: структура, семантика, функція. Дніпропетровськ, Наука і освіта, 2004. – С.9-10. 4. Comptines de la langue française recueillies et commentées par Jean Beaucomont, Franc Guibat, Tante Lucile, Roger Pinon et Philippe Soupault. Editions Seghers, Paris, 1970.-325p.

MODIFICATION DU LANGAGE DES PERSONNAGES DANS LES ROMANS DU XX SIÈCLE

Le langage romanesque se caractérise par la structure compliquée du discours. Le genre du roman joint le système d'idées de l'auteur et celui des personnages. Cela est reflété dans l'organisation langagière – on distingue nettement la parole de l'auteur et les mots des personnages, ces derniers s'organisent en dialogues.

Les romanciers du XX siècle proposent une nouvelle conception du personnage, ainsi que de son langage. « L'idée traditionnelle du personnage et de l'histoire, léguée par Balzac et les romanciers du XIX siècle, est liée à une certaine vision de la société et du destin de l'homme et cette vision est aujourd'hui caduque » (1, 185). Les chercheurs avouent que dans les nouveaux textes les éléments de l'intrigue se sont raréfiés. Celle-là est réduite à deux ou trois éléments inlassablement remis en jeu et en scène. Le dialogue est exploité comme substitut de la narration, mais sans le support du commentaire didactique de l'auteur. La communication des personnages devient de plus en plus naturelle et, en comparaison avec le roman classique, prend l'air hypertrophié.

Le dialogue éprouve des modifications considérables. Il se transforme en centre qui forme les événements. Bien souvent le langage des personnages occupe tout l'espace textuel et dans ce cas là c'est sous la forme des dialogues des personnages que se manifeste l'idéologie de l'auteur. Le créateur du texte n'explique guère qui parle et à qui il parle. La conséquence des répliques n'est plus estimée. On aboutit à des personnages flous et incertains jusque dans leurs noms, réduits parfois à de simples pronoms et à des intrigues conséquemment limitées à des jeux de paroles. Juste comme les noms des personnages leur discours perd les traits distincts. Pour la former l'auteur utilise toutes sortes d'hésitations et des actes indirects, qui cachent le vrai sens de l'énonciation et exige du lecteur l'utilisation intense des opérations cognitives. Ainsi le dernier siècle du millénaire passé a complètement changé la vision du dialogue romanesque.

LITTÉRATURE

1. Chartier P. Introduction aux grandes théories du roman. BORDAS. – Paris, 1990.

APPROCHE COGNITIVE ENVERS LE PROBLEME DE L'ASYMETRIE SEMANTIQUE (QUESTION RHETORIQUE VERSUS CONCEPT)

Dans le texte littéraire le rôle particulier consiste dans le lien intégratif de la syntaxe et de la stylistique ce qui forme des bases de l'expressivité de l'oeuvre d'art. Ce lien présuppose la dépendance de la structure syntaxique formelle de la structure

sémantique en introduisant le schéma syntaxique dans l'image sémantique de l'oeuvre d'art. En fait il s'agit de l'interdépendance de deux plans – celui du sens (déterminant les particularités de la manière de présentation, de composition, de genre, de style etc.) et celui de la structuration lexicale et grammaticale. Hors de cette interdépendance il est presque impossible de prouver la valeur artistique de l'oeuvre, ainsi que le caractère du système créatif individuel de l'auteur.

Dans le texte littéraire l'information implicite est présentée par le même complexe des moyens stylistiques et sémantiques que l'information explicite. Le contenu de la construction syntaxique ne peut pas être déterminé hors du contexte, c'est-à-dire sans prendre en considération la syntaxe et le contenu du texte littéraire. La question rhétorique est un des exemples les plus typiques de ce lien, bien que toutes les autres figures possèdent des nuances sémantiques.

Tous les phénomènes de la syntaxe expressive sont plus ou moins corrélés avec le principe de symétrie. La symétrie est un des principes généralistes liés aux images de l'harmonie et de la beauté. D'autre part la notion de symétrie est considérée sous le prisme de la notion de l'asymétrie, en formant avec cette dernière une certaine entité. Dans le plan de symétrie/asymétrie on peut suivre les liens entre la question rhétorique et le concept. Au cours d'un dialogue qui se déroule dans le texte les parties dialogantes sont mises dans l'état inégalitaire pour raison que le texte comme tel est la réponse à la question du concept. Partant de là, il est clair que le sens général du concept répond au contenu du texte. Donc, l'une de ses particularités les plus fondamentales est son interrogativité relative: dans la question posée par le concept la réponse est déjà supposée, ce qui est déterminé par le contenu du concept qui a l'information beaucoup plus pleine que celle qui est présentée explicitement. L'une des caractéristiques du concept réside dans sa vision perspective liée au fait que toutes les réponses possibles mises par le concept sont présentées en tant que possibles et ne sont pas prises en considération d'avance.

L'existence des moyens implicites de la réalisation du sens dans le système conceptuel de l'oeuvre d'art est une thèse fondamentale dans l'étude de la sémantique du texte littéraire puisque vu son contenu interrogatif-affirmatif les concepts textuels présentent «une ellipse des connaissances». La compréhension moderne du concept textuel a les traits suivants: le concept conserve ce qui est omis dans le sens explicite du texte, il englobe les possibilités pour le texte résultant et vu comme un point de départ pour ce qui est de l'autre côté de la réalité poétique décrite. La nature communicative de la question rhétorique (qui n'est pas orientée en principe à obtenir la réponse de la part du récepteur) dans le développement des concepts textuels est expliquée en premier lieu par l'expressivité de ce type de questions ce qui ne permet pas de conserver la neutralité stylistique. L'énergie expressive de la question rhétorique apparaît à cause d'une contradiction entre la forme syntaxique et le sens communicatif. Cette contradiction est basée sur l'évaluation d'un jugement déjà formulé et non pas d'une information formalisée. L'essence de la question rhétorique est dans l'incohérence d'une forme interrogative au contenu affirmatif, ce qui est exprimé en général dans la contradiction de la forme et du sens et de là – forme les bases sémantiques à la compréhension de la question rhétorique. Si l'on analyse le passage de l'interrogativité à l'affirmativité, le sens affirmatif apparaît clairement dans la forme interrogative, ce qui joue un rôle fondamentale dans le développement des concepts textuels du texte littéraire.

DEUX TRAJECTOIRES DE LA CIVILISATION, OU LES MILLE FACETTES DE LA TOLÉRANCE

Tout est à facettes, tout est vrai, c'est le monde
Madame de Sévigné

L'évolution de la civilisation se passe de telle manière que de multiples processus se répètent en de nouvelles spires acquérant des caractéristiques particulières, et il arrive parfois que l'humanité de nos jours se préoccupe encore des problèmes qui se manifestaient de façon aiguë au cours des siècles précédents. L'un d'eux est la tolérance qui intéresse l'humanité de tous temps et de toutes civilisations.

La tolérance est devenue le point de mire de la civilisation française, une des plus puissantes cultures européennes qui, avec d'autres cultures, a façonné la civilisation européenne contemporaine, et ceci a eu lieu au moment quand elle se trouvait à son apogée, au moment de son essor quand les Lumières françaises dont le vent frais a apporté au XVIIIe siècle les idées progressistes qui exigeaient la transformation de la société, sont devenues les promotrices de la nouvelle mentalité européenne de l'époque.

L'évolution suit un chemin épineux. Le nouveau s'affirme d'habitude dans des combats acharnés avec l'ancien, et dans n'importe quelle lutte il y a obligatoirement deux côtés qui s'interactionnent sans cesse en provoquant des modifications continues, ce qui se manifeste parfaitement dans l'idée de l'harmonie et de l'équilibre de l'énergie, exprimées nettement dans l'ancienne culture orientale ou bien dans la loi connue en philosophie de l'union et de la la lutte des contraires. C'est justement sur ce principe que se base l'intrigue éternelle des contes, des mythes et des légendes avec leur lutte du bien et du mal, de la lumière et de l'obscurité.

Pour que ce mécanisme puisse fonctionner, il faut au départ fixer l'objet du problème, tel, par exemple, celui de la tolérance. Ainsi, la tolérance en est devenue la graine du moulin en France du XVIIIe siècle.

La réminiscence de nos jours de cette idée du grand siècle des Lumières quand l'Europe littéraire et savante, selon le marquis d'Argenson, ne faisait plus qu'une société, réunie par un objet commun qui était le progrès des sciences et des lettres [1: 8], et quand l'illustre Voltaire remportait son brillant triomphe sur « *l'Infâme* » et l'intolérance dans de nombreuses affaires, qu'il gérait, en constatant que « *les esprits s'éclairent d'un bout de l'Europe à l'autre* » [2:877], aide à comprendre que la tolérance comme une sorte du savoir vivre des êtres humains ainsi que des états entiers est une notion à plusieurs facettes.

Le but de notre article est donc d'étudier la tolérance comme un phénomène qui évolue, de révéler ses facettes et de les identifier dans le contexte européen du XVIIIe

siècle en désignant les différences dans leur compréhension à cette époque et de nos jours et en suivant le fil historique et les personnages éminents qui les lient, ainsi que d'élargir l'idée des moyens et des procédés auxquels ils avaient recours en examinant le rôle du genre épistolaire dans cette lutte qui est sortie des limites de la France et a débordé au niveau de l'Europe.

A cette époque la société française était bouleversée par les procès, monstrueux par leur injustice, que l'on a appelé «*affaires*», comme celles, par exemple, de Jean Calas, de Sirven, du chevalier de la Barre, de Lally-Tollendal, de l'abbé de Prades, etc. [3:7-25; 4:337-353]. Mais c'est justement le procès de Calas, qui devient le plus bruyant, le plus dramatique, et qui constitue justement «*l'archétype de ce phénomène d'opinion, à la fois prise de conscience et crises de conscience collective, qu'est une affaire*» [5:2667].

Cette histoire est bien décrite dans l'article de A. Magnan sur Voltaire: le 10 mars 1762, un marchand d'étoffe toulousain, Jean Calas, âgé de 63 ans, fut exécuté en place publique. Soumis à la question ordinaire et extraordinaire, il eut ensuite les membres brisés à coups de barre et resta exposé deux heures sur la roue, puis il fut étranglé, son corps brûlé sur le bûcher, ses cendres dispersées. Il expiait le meurtre de son fils aîné Marc-Antoine, 28 ans, trouvé pendu cinq mois plus tôt dans la boutique paternelle. Crime religieux, avaient décidé les juges du parlement de Toulouse: le protestant Calas, avec la complicité de sa femme et d'un autre fils, d'une servante et d'un visiteur, avait supprimé son fils pour l'empêcher de réaliser son projet d'apostasie catholique [5:2666].

Au début Voltaire ne savait sur ce procès que ce que tout le monde savait – Calas a tué son fils: «*...un vieux huguenot de Toulouse nommé Calas, père de cinq enfants, ayant averti la justice que son fils aîné, garçon très mélancolique, s'était pendu, a été accusé de l'avoir pendu lui-même en haine du papisme pour lequel ce malheureux avait, dit-on, quelque penchant secret*» [2:751]

Les éléments de l'information factuelle de fond de la lettre à Claude-Philippe Fyot de La Marche du 25 mars [1762] exprime les doutes de Voltaire. Ainsi, «*ayant averti la justice*» attire l'attention sur le fait, que c'est justement Calas qui a alerté la police, alors qu'il a été lui-même inculpé de sa mort; la définition «*garçon très mélancolique*» indique un trait de caractère, capable de provoquer chez un individu un état psychologique, pouvant mener dans certaines circonstances au suicide. En tout cas, même à ce moment, Voltaire n'était pas sûr de la culpabilité de Calas et considérait qu'elle n'était pas prouvée. Dans sa lettre à Mademoiselle xxx en date du 15 avril [1762] il semble sincère: «*... mais je ne peux lui avoir parlé de mon opinion sur cette affaire cruelle, puisque je n'en ai aucune. Je ne connais que les factums faits en faveur des Calas, et ce n'est pas assez pour oser prendre parti*» [6:148]. Il voyait dans cette affaire beaucoup de circonstances obscures et non explicitées, sur lesquelles les juges n'ont pas daigné se donner la peine d'examiner: «*...c'est une tragédie dont le dénouement est horrible et absurde, mais dont le nœud n'est pas encore bien débrouillé*» [6:151].

Voltaire tâche de s'informer partout: il écrit au cardinal de Bernis, qui n'a donné qu'à sa seconde lettre une réponse évasive au ton mondain, à son ami de Richelieu, qui lui a conseillé de s'occuper de quelque chose de plus tranquille – de son jardin ou de la

poésie à Ferney. Mais son cerveau était déjà empoisonné par cette «*affaire*», et il ne pouvait plus se calmer.

L'historien et avocat Rémy Bijaoui, en étudiant l'activité professionnelle de Voltaire-avocat, décrit dans son livre les faits et causes pour un certain nombre d'affaires ou d'injustices particulièrement insupportables, que Voltaire a pris, courant pour cela des risques inouïs, et surtout son action pour la réhabilitation de Calas sans oublier Sirven, autre cas de parricide, le chevalier de La Barre, victime de l'intolérance et du dogmatisme religieux, Lally, le général reconnu coupable de haute trahison et d'autres : « *toutes ces affaires ayant enflammé l'opinion, grâce à Voltaire, en même temps qu'elles apportaient de l'eau au moulin de ceux qui, bientôt, renverseraient l'absolutisme* » [7:256].

Malgré tous les conseils de ses amis de ne pas se mêler de cette affaire dangereuse, Voltaire a initié le mouvement pour la réhabilitation de Calas. Il le dirigeait par les moyens épistolaires sans quitter pratiquement ses domaines à la frontière entre la France et la Suisse. Il faut remarquer que le genre épistolaire qui facilitait les contacts des intellectuels dans le dynamisme de la vie spirituelle des courants philosophiques d'avant-garde et de l'activité des salons littéraires aristocratiques du XVIIIe siècle est devenu un puissant moyen de lutte politique, littéraire et sociale dans les conditions de l'effervescence des esprits et la diffusion de l'idéologie encyclopédique française qui ont amené à la Grande Révolution Française [8:210-213].

Dans cette affaire Voltaire fait preuve de sang-froid, de patience et de persévérance. Il cherche des contacts avec des voyageurs, des commerçants, des avocats qui viennent à Genève, surtout du Languedoc: « *ce Languedoc est un peu le pays du fanatisme, et on pourrait y trouver de bons mémoires* » [2:782]; il cherche d'autres canaux d'information: « *...dans une réponse que j'ai faite à M. de Chazel, je lui ai demandé des éclaircissements sur l'aventure horrible de Calas, dont le fils a excité ma douleur autant que ma curiosité* » [6:147-148].

Il organise ses rencontres avec les enfants de Calas qui sont en exil à Genève : « *Il y a deux de ses enfants dans mon voisinage qui remplissent le pays de leurs cris* » [6: 751-752]. Voltaire-avocat est d'abord très réservé à l'égard de Pierre, le fils de Calas qui aurait censément aidé son père, et organise même une filature pendant quatre mois. Il procède ensuite à des confrontations du fils de Calas avec des témoins. Dès qu'on lui annonce l'arrivée de quelqu'un, venant de Toulouse, il part de Ferney à Genève. Il obtient que l'on lui présente Donat Calas. Il interroge lui-même la veuve et fait venir la servante de Calas qui est une des principaux protagonistes de ces événements. Dans sa lettre à Philippe Debrus du [20 février 1763] il écrit: « *Je pense qu'il est absolument nécessaire que la servante de M.Calas vienne chez moi. Elle y sera très bien... Elle pourra répondre devant mon juge que je ferai déléguer par le Conseil pour recevoir ses dépositions* » [2:796]. Il compare tout et analyse tout.

En fait de compte, Voltaire est informé sur chaque membre de cette famille, en utilisant subtilement les embuches de l'instruction. A l'instar d'un metteur en scène il les dispose sur les tréteaux de la vie et les tient toujours en vue. C'est ainsi que le 9 juillet 1762 il écrit à Audibert: « *La veuve Calas est à Paris chez MM.Dufour et Mallet, rue Montmartre ; le jeune Lavaysse y est aussi; je crois qu'il a changé de nom. Je vous demande en grâce de faire parler ces deux acteurs, de tirer d'eux tous les éclaircissements possibles...* » [6: 151-152].

Il ne faut pas simplifier les motifs de l'action de Voltaire: ce n'est pas seulement la lutte anticléricale. Il lui était toujours propre l'amour de la justice et des relations raisonnables entre les gens. Nous trouvons encore ces pensées sur la tolérance dans la correspondance de sa jeunesse. Ainsi, dans la lettre à la Marquise de Bernières de la Haye du 7 octobre [1722], il décrit le tableau harmonieux du «paradis terrestre» sur les territoires entre la Haye et Amsterdam: «... *je vois des ministres calvinistes, des arminiens, des sociniens, des rabbins, des anabaptistes qui parlent tous à merveille et qui, en vérité, ont tous raison*» [6:35-36].

L'intérêt de Voltaire dans l'affaire Calas est très nuancé: « *...l'aventure horrible de Calas, dont le fils a excité ma douleur autant que ma curiosité* » [6:147-148]; « *Cette tragédie me fait oublier toutes les autres, jusqu'aux miennes* » [2:761] (l'altruisme); « *Je m'y intéresse comme homme, un peu même comme philosophe* » (l'humanisme et l'intérêt professionnel); « *...cette pauvre infortunée ... ce n'est pas elle seulement qui m'intéresse, c'est le public, c'est l'humanité* » [6:150] (le souci de la société, de l'humanité; la généralisation des problèmes jusqu'à leur plus haut niveau); « *Vous me demandez peut-être pourquoi je m'intéresse si fort à ce Calas qu'on a roué. C'est que je suis homme, c'est que je vois tous les étrangers indignés, c'est que tous vos officiers suisses protestants disent qu'ils ne combattront pas de grand cœur pour une nation qui fait rouer leurs frères sans aucune preuve* » [2:752] (l'humanité, la sollicitude à l'égard de l'opinion des européens). Il y a encore une face, dont l'importance n'est pas plutôt sur le plan global, que plutôt à l'échelle de l'individu: « *Je n'aime point les vieillards qui disent: j'ai pris mon pli. Eh! vieux fou, prends-en un autre, rabote tes vers si tu en as fait, et ton humeur si tu en as. Combattons contre nous-même jusqu'au dernier moment* » [2:763] (la volonté de surmonter le temps, l'activité productrice comme le sens de toute la vie humaine).

Petit à petit Voltaire s'affirme dans son opinion: « *J'ai examiné cette affaire pendant trois mois ; je peux me tromper, mais il me paraît clair comme le jour que la fureur de la faction et la singularité de la destinée ont concouru à faire assassiner juridiquement sur la roue le plus innocent et le plus malheureux des hommes, à disperser sa famille, et à la réduire à la mendicité* » [6:151]. La remarque «je peux me tromper» incite au respect comme un gage de la responsabilité et de conscience professionnelle de Voltaire-avocat. Et quand il demande au cardinal de Bernis de prendre connaissance du dossier de ce cas qui s'est passé dans la province de sa juridiction, il prend sur soi toute la responsabilité de son authenticité: « *Lisez cela, Monseigneur, je vous en conjure, et voyez s'il est possible que les Calas soient coupables* » [2: 763].

Et Voltaire commence à convaincre la société en ce qui est devenu ses propres convictions. Il agit en direct avec tous ses correspondants ou bien il se sert de leur intermédiaire pour en contacter d'autres. Il est particulièrement assidu auprès du chancelier M. de Lamoignon, M. de Nicolai et obtient une aide substantielle. Pour mettre de son côté le ministre M. de Saint-Florentin Voltaire s'adresse à Richelieu, à la duchesse d'Anville, du duc de Villars, le fonctionnaire M. de Meynard et même le médecin du ministre à qui il incombait tous les matins donner à son patient «une dose de Calas». Pour pouvoir user de façon plus efficace de l'influence de Madame de Pompadour, dans sa lettre à Claude-Henri de Fuzée de Voisenon du 19 mars 1763 il demande son destinataire de faciliter par l'intermédiaire de la duchesse de Grammont:

«de se joindre à Mme de Pompadour, ou plutôt de joindre Mme de Pompadour à elle, pour obtenir du roi une aumône en faveur de la pauvre veuve Calas» [2:801-802].

Dans sa correspondance concernant l'affaire Calas Voltaire fait preuve de souplesse et de raffinement dans sa manière d'user de ses amis et de ses relations. C'est avec grâce qu'il sait entrer en contact, de jouer sur les émotions, trouver la juste manière d'exprimer à bon escient ce qu'il trouve nécessaire pour sa cause et de taire ce qui pourrait lui nuire.

Mais qui Voltaire croit voir en qualité d'ennemis dans cette affaire Calas? Dans ses lettres il mentionne *«les fanatiques de Toulouse»*, *«les parlements»*, qui ont *«diable au corps»*, *«les devots fanatiques»*, *«les prêtres»*, *«les fanatiques abominables»*, *«les superstitieux ridicules»* qui émettent des cris sauvages et le fracas diabolique, - en somme *«les clameurs du fanatisme»*. Voltaire-philosophe les généralise: *«le fanatisme»*, *«la superstition»*, et il établit son diagnostic – *«l'Intolérance»*.

Dans cette période Voltaire n'est ni moins ardent, ni moins passionné qu'à sa jeunesse, même plus expérimenté comme combattant et philosophe; en tout cas il *sait parfaitement contre quoi il faut lutter: contre «le rage de la possession», contre «le despotisme de l'esprit», contre «la tyrannie sur les âmes»*. Et comme la première touche sur la toile blanche de Voltaire-maître de la parole, dans sa lettre à d'Argental du 14 juillet 1762 apparaît l'adjectif *«infâme»* - *«qui est bas et vil»*, détestable, odieux et digne de mépris, qui cause de la répugnance et qui caractérise dans la lettre la peur de La Vaysse junior [2:762]. Ce mot est venu de l'Antiquité, le latin *«infamis»*, comme mythes et légendes de la Rome ancienne. De lettre en lettre se dessine un être vivant, un monstre, dont les silhouettes deviennent de plus en plus nettes. *«Infâme»* est déjà le nom masculin, que *«Le Robert»* explique comme allusion littéraire et qui signifie pour Voltaire la superstition, l'intolérance [9:1168].

Ensuite, comme au cinéma, le monstre commence à bouger et perpétrer son mal: *«c'est l'Infâme qui a fait leur malheur»* [2:775]. Il faudrait la mettre hors d'état de nuire: *«ne coupera-t-on pas à la fin les têtes de cette hydre?»* [2:775]; *«cependant il est toujours bon de couper de temps en temps quelques têtes de l'hydre, dussent-elles renaître»*. Voltaire semble faire une expérience en étudiant sa réaction: *«Ce monstre, en se souvenant du couteau, en est moins hardi et moins insolent; il voit que vous tenez la massue prête à l'écraser, et il tremble»* [2:835].

Ainsi Voltaire-écrivain voit les ennemis de Calas et de toute l'humanité, dégoûté depuis quelque temps de ce qu'on appelle *«les choses sérieuses»*, et qui à la veille de la nouvelle année 1763 s'est mis à raconter des contes de la Mère l'Oye [2:835]. A partir de ce temps-là l'image mythique de l'Infâme surgit constamment dans ses lettres comme un appel à l'action: *«Ecrasez l'Infâme»*, *«Mes chers frères, écrasez l'Infâme»*, *«Ô mes frères, combattons l'Inf... jusqu'au dernier soupir!»*. Et Voltaire renforce autour de soi ses partisans, débordant des frontières de la France, écrivant ses lettres aux monarques, aux ministres, aux personnages éminents et à ses correspondants ordinaires des autres pays.

Voltaire décide la veuve Calas de venir à Paris: le monde devait voir *«cette statue de la douleur et de l'innocence martyrisée»*, selon l'expression de son biographe Jean Orieux, en la tirant *«de son trou, de son deuil, de sa honte, de sa détresse»* [10:188].

A l'aide de ses relations en haut lieu il a préparé une réception chaleureuse à madame Calas à Paris, lui a ouvert les portes des antichambres ministérielles, des palais

de la noblesse et même du palais du roi. Il se pourrait même que l'évocation des origines aristocratiques de madame Calas dans sa lettre à d'Argental: «*Mes divins anges, je me jette à vos pieds et ceux de M. le comte de Choiseul. La veuve Calas est à Paris dans le dessein de demander justice ... Elle est de l'ancienne maison de Montesquieu par sa mère ... Elle a des sentiments dignes de sa naissance et au-dessus de son horrible malheur...*» [2:757] a contribué au succès de son épopée mondaine à Paris. Ainsi Voltaire utilise tous les moyens linguistiques et psychologiques dont il est un maître incomparable.

La Maison Royale a fait preuve de bienveillance - la veuve et les membres de la famille ont été reçus à Versailles, ainsi que nombre d'aristocrates influents comme le duc de Choiseul et le duc de Praslin se sont mis de son côté et ont contribué énormément à la réhabilitation de la famille [2:799].

Et de nouveau nous retournons à J.Orieux pour décrire le vrai spectacle produit par Voltaire-dramaturge qui connaissait parfaitement la psychologie de la foule, et qui a senti immédiatement, quand les Parisiens ont commencé à larmoyer, que la victoire était en vue. Les juges de Toulouse avaient condamné Calas aux cris de la rue: «*A mort Calas!*» Pour sauver ce qui en restait, il fallait faire crier la foule «*Réhabilitez Calas!*», car un public en transes, c'est une force. Ainsi va le monde [10:188].

Les fervents de la justice n'étaient plus sûrs d'eux, car au fond de l'âme ils comprenaient qu'un homme coupable n'aurait pas pu se soumettre à la mort de cette façon: «*Le père a pris Dieu à témoin de son innocence en expirant, a cité ses juges au jugement de Dieu et a pleuré son fils sur la roue* » [2:751]; de plus, l'âge de Calas ne lui aurait pas permis de maîtriser un jeune homme fort. Cependant les juges du Parlement de Toulouse restaient sourds: «*Je crois pourtant que nous avons affaire à des juges intègres, qui ont une autre jurisprudence* » [2:784]. Dans la correspondance de Voltaire est mentionné le fait qu'un des parlementaires a déclaré que cette campagne n'a aucune importance, car en France il y a plus de juges que de Calas. «*Le mot est peut-être drôle mais est d'un sot qui n'avait pas compris que «Calas» c'était «Voltaire» et qu'un seul Voltaire faisant du bruit et secouant les perruques des juges pouvait réveiller tous les Parlements de France*» [10:190].

Voltaire défend le droit de l'homme de disposer de sa vie et de sa liberté ou, au moins, de savoir pourquoi les autres en disposent. Dans sa lettre au comte et à la comtesse d'Argental en date du 5 juillet [1762] il désigne, que tout ce que l'on demande à la jurisprudence c'est qu'elle «*ne soit pas muette comme elle est aveugle, qu'elle parle, qu'elle dise pourquoi elle a condamné Calas* » [2:760]. Un jugement secret, une condamnation sans motifs – cest «*une horreur* », et ceux qui la prononcent sont «*des monstres* »; il faut changer cet usage; dans le texte de la lettre Voltaire utilise le procédé du débranchement à un autre destinataire, ces juges monstrueux, en transférant à l'impératif: «*Vous devez compte aux hommes du sang des hommes...* », et en concrétisant leur responsabilité devant l'opinion publique de l'Europe: «*Le parlement de Toulouse doit sentir qu'on le regardera comme coupable tant qu'il ne daignera pas montrer que les Calas le sont. Il peut s'assurer qu'il sera l'exécration d'une grande partie de l'Europe* » [2:760-761]. Dans cette lettre comme d'ailleurs dans toute la correspondance de Voltaire sont largement utilisées les procédés rhétoriques.

Voltaire-économiste a pris sur soi toutes les dépenses de la veuve pendant tout le temps de la revision de l'affaire: «*Je me suis chargé de payer les frais du procès qu'elle*

doit intenter au conseil du roi» [6:152]. Il cherchait autres sources de financement: «...il faut qu'on lui prête pour faire cette bonne œuvre» [2:802], et l'aide parvenait de tous les coins de l'Europe: des maisons royales, des personnalités de France, de Prusse, d'Angleterre, des Pays Bas. Et son compte à la Banque Mallet géré par La Vaysse sénior, que Voltaire a entraîné dans la lutte l'obligeant à oublier à Paris sa peur des fanatiques de Toulouse qui ont failli pendre son fils impliqué dans l'affaire.

En août 1762 Voltaire lance et relance les grands thèmes de la tolérance, publie un libelle «Histoire d'Elisabeth Canning et de Calas». Ensuite paraissent les lettres des frères Calas sur le procès de leur père, qui suscitent une grande résonnance. Dans la correspondance de Voltaire est mentionnée «La lettre de Donat Calas fils à la dame veuve Calas, sa mère», publiée dans les éditions «Pièces originales» [2:761]. Figurent dans l'affaire et les lettres des autres gens, ainsi que différentes lettres ouvertes. Les mémoires des avocats Élie de Beaumont, Mariette et de Loyseau voient le jour.

«Il me paraît que l'affaire des Calas prend un bon tour dans les esprits» [2:782], - écrit Voltaire à Damilaville le 26 décembre [1762]. Mais c'est surtout son «Traité sur la tolérance», paru anonyme en 1763, censément écrit par «un bon théologien et un bon prêtre», encore un pseudoacteur du théâtre politique de Voltaire; par ce procédé il faisait grossir les rangs des partisans et rendait le texte plus persuasif. Cet ouvrage, qui prouve que tous les hommes sont frères, devient le moment tournant dans la campagne de la réhabilitation. Mais il ne parvient pas facilement aux lecteurs: il arrive que ses exemplaires sont arrêtés à la poste ce qui permet à Voltaire de constater dans sa lettre à Jean Le Rond d'Alembert du 31 décembre 1763: «Comment accorder cette rigueur avec l'approbation que Mme de P*** et plus d'un ministre d'État ont donnée à ce petit livret, qui est si honnête ? » [2:834]. Quant au cardinal du Bernis, il a même refusé l'envoi du «Traité» en le motivant d'une manière suivante: «Un traité de la tolérance est un ouvrage si important, mais si délicat, que je crois plus prudent de vous prier de ne pas me l'adresser» [2:844].

Dans sa lettre du 9 février 1763 Voltaire décrit à la comtesse d'Argental, comment il se serait comporté dans une situation pareille à celle des Calas: il présenterait requête au roi et à son conseil, mais ce serait avant d'être roué, et il ferait «l'Europe juge entre le parlement et la grammaire» [2:791]. Il l'a fait pour Calas post mortem, en dirigeant l'humanité vers la «royauté de l'humanisme» et en prévenant les récides possibles de pareilles affaires dans l'avenir. Il a sorti l'histoire au jugement de l'opinion publique, en transformant de cette façon «le procès de Calas» en «l'affaire de Calas». Le scandale a envahi la France et a passé les frontières. L'Europe des Lumières a pris conscience des vices monstrueux d'une justice moyenâgeuse, et Voltaire a pu constater, que «les esprits s'éclairent d'un bout de l'Europe à l'autre» [2:877].

Mais comment était cette Europe des Lumières? Il est utile de la présenter en bref. Claude Michaud à la fin du XX siècle croit que «...l'aire européenne, c'est celle des Lumières, un espace de culture, de rayonnement et de communication intellectuelle» [1:6], Selon le philosophe Montesquieu, qui y vivait à l'époque, «L'Europe n'est plus qu'une Nation composée de plusieurs, la France et l'Angleterre ont besoin de l'opulence de la Pologne et de la Moscovie, comme une de leur province a besoin des autres : et l'État qui croit augmenter sa puissance par la ruine de celui qui le touche, s'affoiblit ordinairement avec lui » [11:34]. Et en même temps on constate que l'Europe du XVIIIe siècle qui était constituée d'États et, déjà, de nations, jaloux,

rivaux, affrontés, belliqueux où les conflits prirent souvent la forme antique des guerres de succession, même si l'absolutisme réformateur des nombreuses têtes couronnées a unifié le politique dans une façon commune de gouverner les hommes [1:6]. Et il est à noter que c'est justement à ce monde de l'élite politique et savante que l'Européen commence à exister : « *Mais au sein de l'élite éclairée regroupant les personnalités dans l'ordre de la pensée, de la science et du gouvernement, ne voit-on pas se dessiner une configuration mentale commune relevant prioritairement du cadre européen de son élaboration ?* » [1:8], et C.Michaud précise qu'il n'aurait pas la prétention de vouloir construire le type idéal, weberien, de l'Européen au siècle des Lumières à partir de quelques destins, pas plus qu'il ne saurait définir une mentalité européenne, mais à travers une diversité d'éclairages on peut « *faire ressortir un sentiment d'appartenance à un espace géographique, politique et culturel commun, au sens large du terme, qui a ménagé à des protagonistes bien divers, souverains, ministres, diplomates, administrateurs, écrivains, savants, musiciens, acteurs... la possibilité de partager un certain nombre de valeurs et d'idéaux, sans pour autant les amener à abdiquer leur singularité* » [1:10]. C'est justement sur ce sol fertile qu'est tombée la parole de Voltaire.

« *Les lettres se croisent comme les conversations de Paris* » [2,789], - comme c'est exprimé justement Voltaire dans sa lettre à la duchesse d'Argental du 9 février 1763. Il a remporté son triomphe pratiquement sans quitter ses domaines se trouvant entre deux pays européens, à l'aide du procédé épistolaire de la communication: ses lettres sont marquées en grande partie à Ferney et à Delice. Sa stratégie et ses tactiques évoluaient dans la direction de l'identification des faits et de son opinion, de l'organisation et de coordination du mouvement pour la révision de l'affaire et la réhabilitation de la famille, de la formation de l'opinion publique et d'un nouvel esprit des Européens. Parmi ses textes épistolaires on trouve des lettres personnelles, des lettres ouvertes, de différents documents et pamphlets en formes de lettres. Dans la correspondance personnelle de Voltaire s'entremellent différentes formes épistolaires.

Les rues de Paris honoraient « *l'homme aux Calas* », dont le triomphe dans cette affaire a révélé dans tout sa grandeur Voltaire-philosophe, juriste, écrivain, épistolier, personnalité sociale du niveau européen (citoyen de l'Europe) et même mondial, un Homme. Rien que cette affaire aurait pu immortaliser son nom. Que nous savons encore peu les profondeurs de l'âme d'un Voltaire si connu! Dans sa lutte pour la tolérance il se montre lui-même tolérant au plus haut niveau, méprisant le danger, y dépensant ses frais, se servant de ses relations, louvoyant avec dextérité entre des forces politiques et sociales influentes, dirigeant les acteurs de son spectacle vers « *le plus beau cinquième acte qui soit au monde* ». Pour cela il fallait avoir le coefficient intellectuel et les hautes qualités humaines de Voltaire. Faisons attention à sa réaction à la nouvelle de l'issue de ce cas, qu'il nous décrit avec beaucoup d'émotion dans sa lettre au comte et à la comtesse d'Argental: « *Un petit Calas était avec moi quand je reçus votre lettre, et celle de Mme Calas, et celle d'Elie, et tant d'autres; nous versions des larmes d'attendrissement, le petit Calas et moi. Mes vieux yeux en fournissaient autant que les siens; nous étouffions, mes chers anges...* » [2:903-904]. Remarquons avec quelle mansuétude Voltaire se soucie de la famille Calas. Ses lettres nous montre son désir de pouvoir faire épouser les filles de son protégé par les conseillers du Parlement de Toulouse [2:787], sa requête auprès du Roi pour que le dernier donne « *de quoi acheter*

de beau point de la reine de Hongrie» [2:802] à celle des filles, remarquable par sa beauté, d'un emploi pour le fils de Calas, qui avec Voltaire fabriquait à Ferney une nouveauté pour l'époque – des bas de soie [6:166]. Combien nous sommes encore ignorants des tréfonds de l'âme de l'homme aussi connu que Voltaire! Il a remis la famille Calas dans le cours de la vie après toutes ses tribulations, lui a rendu son honorabilité, son respect dans la société, lui a donné des relations solides et l'a élevée à un niveau social plus haut, lui a garanti l'aisance et le bonheur familial.

Est-ce que ceci ne témoigne pas de la largeur et de la multiplicité de sa tolérance? Est-ce que ses principes du respect, de la dignité de l'homme et de ses opinions, son exigence de la législation équitable et sans parti pris, des normes juridiques processionnelles et administratives au niveau de l'Etat et de ses divisions administratives, son efficacité et sa justesse, sa connaissance intime de la psychologie de la société, ses efforts visés à la formation de la mentalité nouvelle européenne ne témoignent-ils pas leur vitalité et ne sont-ils pas à l'origine du document important de la fin du XXe siècle – la «Déclaration des principes de la tolérance» qui a été adopté par les Etats-membres de l'Organisation des Nations Unies sur les questions de l'enseignement, de la science et de la culture le 16 novembre 1995.

Le temps passe, et les accents se changent. Si au XVIIIe siècle la tolérance se montre principalement dans son aspect religieux, sur le seuil du troisième millénaire elle éclaire également ses autres côtés: compréhension mutuelle des porteurs des multiples cultures dans le processus de la création des superunions qui incluent les états dans leurs limites ordinaires, parce qu'il ne faut pas se limiter aux frontières nationales de la montée de l'intransigeance et des conflits à l'heure de la mondialisation de l'économie, de l'expansion des moyens de communication, de l'intégration et de l'interdépendance, de la mobilité de la migration massive, de l'urbanisation et de la transformation des structures sociales [12:7]. Dans ces conditions la tolérance doit se manifester au niveau de l'individu, des familles et des groupes.

L'essentiel est que les esprits les plus brillants de ses deux époques étudiées comprennent la tolérance comme le fondement de la paix, comme la vertu principale qui assure l'avènement de la paix et permet de passer de la culture belliqueuse à la culture pacifique [1:5]. Ainsi, surgit une suite logique : la tolérance est le fondement de la paix; la paix est un gage de la liberté de l'individu et de la société; la liberté est à son tour un gage de l'évolution naturelle de l'humanité, c'est-à-dire de l'évolution de la civilisation. C'est pourquoi la tolérance s'associe avec l'équilibre et l'harmonie.

Et c'était justement le temps à l'humanité d'entendre «Mea culpa», la prière de pénitence du Pape Ioan Paul II, et d'apprécier hautement la manifestation de nobles motifs et de la tolérance sur le seuil du troisième millénaire de la part du chef de l'Eglise catholique.

Le processus d'unification de l'Europe et l'émergence d'un nouvel espace culturel et intellectuel européen entraîne une mutation du concept de nation, avec pour corollaire des transformations linguistiques, des emprunts lexicaux mutuels, une interpénétration des notions et de leurs interprétations philosophiques. Tout en désirant conserver notre propre langue et notre propre culture, nous voulons éclairer et comprendre le mécanisme des processus en marche dans l'Europe culturelle et intellectuelle et en passant en revue l'état de la question, prendre une part active à cette

transformation de notre monde pour intégrer la mentalité européenne d'aujourd'hui et contribuer à remettre l'Ukraine dans le cours de l'Europe.

L'enseignement supérieur est en train de se réformer en conséquence, pour permettre une normalisation de l'espace éducationnel et scientifique. Il devient dès lors impérieux de former des personnalités de niveau culturel paneuropéen, capables d'exercer avec succès, dans la nouvelle Europe, leurs activités professionnelles et sociales, et de développer en conséquence leur attitude personnelle. Dans le présent article nous avons tâché de montrer que la tolérance y tient une importance primordiale car, si on en croit Pierre Bayle qui dans le «Commentaire philosophique» a exprimé sa pensée avec finesse tout dans l'esprit de son siècle: *«La tolérance est la chose du monde la plus propre à ramener le siècle d'or et à faire un concert et une harmonie de plusieurs voix et instruments de différents tons et notes, aussi agréable pour le moins que l'uniformité d'une seule voix»*.

LITTÉRATURE

1. Michaud, Claude. Présentation /L'Europe des Lumières. Dix-huitième siècle. N° 25. – 1993. – P. 5-10.
2. Voltaire, F.-M. A. de. Correspondance choisie /Choix, présentation et notes de Jacqueline Hellegouarc'h. – Paris : Librairie Générale Française, 1990. – 1550 p.
3. Castelot, André. L'affaire Calas. – Paris : Presse Pocket, 1965. – P. 7- 25.
4. Combes-Malavialle, Jean-François. Sur une ténébreuse affaire : l'incarcération de l'abbé de Prades à Magdebourg //Dix) huitième siècle /revue annuelle. – Paris : Presses universitaires de France, 1993. – N 25. – P.337-353.
5. Magnan A. Voltaire //Beaumarchais J.- P. de, Couty D., Rey A. Dictionnaire des littératures de langue française. S-Z. – P. : Ed. Bordas, 1994.- P. 2648 – 2669.
6. Voltaire, F.-M. A. de. Correspondance /par Gu. Picot. – P.: Ed. Bordas, 1970. – 193 p.
7. Bijaoui, Rémy. Voltaire avocat. – Saint-Estève : Tallandier, les Presses Littéraires, 1993. – 256 p.
8. Каурова Т.С. Эпистолярный текст в литературном салоне Франции XVII-XVIII вв //Наукове видання «Мова і культура». Серія«Філологія». – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2003. – Випуск 6. Том VI. Частина друга: “Художня література в контексті культури”. – С.204-213.
9. Le Nouveau Petit Robert : Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française / Nouvelle édition de Paul Robert. – Paris : Dictionnaires le Robert. – 1993. – 2488 p.
10. Orieux, Jean. Voltaire ou la royauté de l'esprit.– En 2 volumes.– T.2. – Paris : Flammarion, 1977.– 427 p.
11. Montesquieu. Réflexions sur la monarchie universelle. - O.C., Pléiade. – T. II. – P.34.
12. Декларація принципів толерантності. – Миколаїв: Видавництво МДГУ ім. Петра Могили, 2004. – 11 с.

KALATCHOVA M.

Université Nationale Linguistique de Kiev

LA DEFINITION DE LA NOTION DU CONCEPT DANS LA LINGUISTIQUE CONTEMPORAINE

Ces derniers temps les études des concepts sont d'actualité et possèdent un rôle prépondérant dans la linguistique cognitive. Nous voudrions comparer quelques définitions du concept données dans la linguistique contemporaine.

Les hommes scientifiques russes (Likhatchev, Stepanov, Aroutunova et d'autres) étudient la notion du concept dans sa liaison étroite avec la culture, voire dans la culture même. Stepanov note que les concepts sont les “caillots” de la culture dans la conscience de l'homme. De ce point de vue on imagine le concept comme étant une unité contradictoire qui a une nature dynamique et en même temps se caractérise par une certaine constance.

Dans la linguistique européenne la notion de concept est étudiée du point de vue de la langue aux buts spéciaux. Le dictionnaire scientifique Hachette lui donne une définition de “la représentation mentale abstraite et générale”. Le linguiste anglais Picht en parle comme de l'unité de la pensée, de la connaissance et de la cognition (“a unit of thought, knowledge and cognition”).

Nous serons d'avis de considérer les concepts comme les attributs de la science. Par contre, les représentations faites en corrélation avec les concepts sont formées dans la vie quotidienne. Ces représentations ont un caractère subjectif et reflètent les liens extérieurs des objets, qui sont les plus “voyants” et jouent un rôle important dans la vie de l'homme. Les concepts, en reflétant les caractéristiques des objets, pourvoient l'objectivité de la connaissance.

KATCHMAR O.

Université nationale pédagogique V.Hnatiouk de Ternopil

QUELQUES OBSERVATIONS SUR L'ÉVOLUTION ACTUELLE DU VOCABULAIRE FRANÇAIS

Une langue dite “vivante” est une langue qui bouge. Le lexique est en évolution permanente: les mots apparaissent et disparaissent, leur “espérance de vie” est très diverse. Certains s'intègrent durablement dans le vocabulaire, d'autres sont vite oubliés.

Les nouveautés appartiennent à plusieurs catégories. Nous allons en observer les mots “à la mode” qui prennent naissance de façon plus ou moins spontanée et dont l'avenir est précaire.

Pendant un certain temps, dans un certain milieu, ils sont anormalement fréquents; avec le temps, ils s'usent, se démodent, pour, finalement, disparaître ou être remplacés par d'autres expressions.

Les créations de type technique suivent les règles de formation habituelle du français et se laissent systématiser, les innovations lexicales de type “expressif” (langage des médias, parler des jeunes) se manifestent par des procédés de formation particuliers. Voici quelques possibilités pour enrichir le vocabulaire:

Le mot déjà existant reçoit un nouveau sens, sans changer de forme; on fait “du nouveau” avec “de l'ancien”: *violer* un ordinateur – y pénétrer par effraction; bon *plan* – bon choix, bonne affaire.

La **dérivation** reste très productive. Parmi les suffixes les plus usités reste le suffixe **-iste**: *cervoliste*, n. – celui qui fait voler un cerf –volant; (*véli*)*planchiste*, n. m. – celui qui fait de la planche à voile, *minitélisme* ou *minitelliste*, n. m. – utilisateur du minitel; *bédisme* ou *bédéisme*, n. m. – dessinateur, auteur de bandes dessinées (B. D.); *cruciverbiste*, n. m. – amateur de mots croisés; *verbicruciste*, n. m. – créateur de mots croisés.

N'oublions pas de citer d'autres suffixes **-eur**, **-ard**, ainsi qu'un élément grec **-phile**: *bédisme* ou *bédéisme*, n. m. – dessinateur, auteur de bandes dessinées (B. D.); *bédophile* ou *BD – phile*, n. m. – amateur de B. D.; *télécartophile*, n. – collectionneur de cartes téléphoniques; *gadgétophile*, n. – amateur ou collectionneur de gadgets; *chocolatophile*, m. – grand “mangeur” de chocolat; *papivore*, n. ou adj. – qui lit beaucoup de journaux *graffitisme* ou *graffiteur*, n. m. – celui qui fait des graffiti; *tagueur* ou *tagger*, n. m. –graffiteur à la mode américaine qui fait des tags – graffiti qui figurent une signature ou un nom. Cf. *bombardier*. *Samutard*, n. m. – qui appartient au personnel du S. A. M. U. (Service d'Aide Médicale d'Urgence). Composé du sigle, lu comme un nom, et du suffixe d'origine germanique. Cf. *motard*. Les néologismes cités ne sont pas remplaçables par d'autres expressions aussi évocatrices. C'est le principe d'économie linguistique qui s'impose.

Un autre procédé consiste à **combinaison de deux mots**. Mis côte à côte – avec ou sans trait d’union – ils donnent une idée du nouveau phénomène: *écoproduit* ou *éco – produit*, n. m.; *éco – interprète*, n. m. ou f. – personne qui essaie de sensibiliser les jeunes à l’environnement; *médiascopie*, n. f. – sondage “à chaud” auprès d’un échantillon de téléspectateurs; *micro – trottoir*, n. m. – interview dans la rue; *télévangéliste*, n. m. – prédicateur à la télévision; *télévendeuse*, n. f. – vendeuse par téléphone.

La **truncation** est fréquente surtout dans le **français** “branché”: Il est *mono* dans une *colo* d’ados. – Il est moniteur dans une colonie d’adolescents. *Accro*, n. ou adj. inv. – apocope de accroché; *écolo*, n. ou adj. inv. – apocope de écologiste. Parfois on tronque un mot ou les deux et on en “colle” les morceaux: *touristiroika*, n. f. – changements dans le domaine du tourisme; *picassiettes*, n. f. – assiettes peintes par Picasso; *orthogaffe*, n. f. – faute d’orthographe; *tabastopper*, v. – arrêter de fumer, ne pas fumer.

Les **sigles** deviennent de véritables radicaux sur lesquels on forme des dérivés: *RM iste* ou *éréliste* – personne qui bénéficie du RMI; Cf. *cégétiste*; *énarque*; *vététiste*, n. – personne qui fait du V.T.T.. On peut trouver même des sigles “humoristiques”: *B.G.V.*, n. f. – **B**ouffe à **G**rande **V**itesse (fast – food), créé par analogie avec TGV; *S.A.C.E.M.*, n. f. – sigle de **S**ociété des **a**uteurs, **c**ompositeurs, **é**diteurs de **m**usique, on le prononce “ça s’aime”.

Certains néologismes sont étroitement liés à un contexte précis, à une situation “chaude” et n’ont droit qu’à un emploi unique (hapax) ou très limité. C’est le cas des néologismes de la presse: *juppette*, n. f. – prime sur l’achat de voitures offerte par le gouvernement Juppé; *balladurette*. – femme – ministre du premier gouvernement Juppé.

Est-ce qu’on doit s’indigner contre ces “intrus”? La langue est un système vivant, elle évolue sans cesse. “La mode, qui fait cycliquement dans le jetable, (...), génère parfois son vocabulaire, tout aussi cyclique: les mots vont, viennent, font un petit tour et puis s’en vont dans le dortoir de nos mémoires.” (L.-J. CALVET, FDM N 247).

Le linguiste contemporain doit être “branché” sur tous les faits, les noter et essayer de les expliquer dans le cadre des usages où ils apparaissent.

КЛЮЧОВСЬКА І.М.

Національний університет “Львівська політехніка”

L’APPROCHE COMMUNICATIVE DANS L’ENSEIGNEMENT DU FRANÇAIS COMME LANGUE ETRANGERE DANS LES ECOLES SUPERIEURES NON SPESIALISEES

L’équipe de professeurs qui travaille au sein de l’Université nationale «Lvivska Polytekhnika» a choisi de travailler la conception de l’enseignement du français comme langue étrangère dans les établissements d’enseignement supérieurs non spécialisés basée sur les approches communicatives. Ces approches donnent la possibilité de se rapprocher de la réalité et de donner à l’apprenant accès à cette réalité de la communication en langue étrangère le plus rapidement possible. Il s’agit d’acquérir un savoir-faire et dans une certaine mesure un savoir-être. En outre, l’apprenant est motivé

par la confrontation permanente avec la réalité et la possibilité d'investir ses connaissances au niveau de la compréhension et de l'expression. Une participation active, une responsabilité bénéficient à l'apprentissage. Le rôle de l'enseignant est diversifié dans la condition du recentrage sur l'apprenant: il doit posséder la compétence linguistique et communicative dans la langue étrangère et la connaissance du fonctionnement socio-culturel ainsi que la formation méthodologique.

L'approche communicative met l'accent sur la communication. Il s'agit pour l'étudiant d'apprendre à communiquer dans la langue étrangère et d'acquérir une compétence de communication; en d'autres termes cumuler les normes de grammaire et les normes d'emploi. L'apprenant qui ne possède pas la compétence linguistique d'une façon minimale, comme une des composantes de la compétence de communication, aura des problèmes pour communiquer. Mais «pour communiquer il ne suffit pas de connaître la langue, le système linguistique, il faut également savoir s'en servir en fonction du contexte social». Donc, il faut intégrer la compétence sociolinguistique dans un programme de langue, initier l'étudiant aux règles sociales d'utilisation de la LE. La méconnaissance d'un certain nombre de règles sociales l'oblige à réutiliser les règles qui fonctionnent dans sa propre communauté.

Il nous semble très important de faire l'analyse de besoins dans le but de répondre aux besoins de formation pour des publics divers à la fois dans leurs objectifs, dans leurs habitudes. Une telle analyse peut déterminer de façon assez précise qui est l'apprenant en terme de niveau d'études, de personnalité, dans quels domaines et comment il utilisera la langue étrangère. La conséquence logique de l'analyse de besoins est de proposer des matériaux d'apprentissage souples, adaptés aux différents publics et catégories d'apprenants.

L'approche communicative met l'accent sur la production des apprenants dans le sens où elle essaie de favoriser ces productions: donner à l'étudiant des occasions, multiples et variées de produire dans la langue étrangère, l'aider à surmonter ses obstacles, ne pas le corriger systématiquement.

Pour nous la classe de langue est un lieu où se jouent les rapports sociaux comme dans les autres situations de communication. Sur le plan méthodologique il faut signaler que les matériaux de travail, introduits dans la classe seront proches de ceux que l'on trouve dans la vie courante et les types d'activités proposées aux étudiants se rapprocheront des types qui existent dans la vie réelle.

Basé sur des approches communicatives le manuel "Parlez-vous français?" est conçu dans le but de développer une véritable compétence de communication aussi bien écrite qu'orale. C'est pourquoi le manuel intègre à la fois une compétence linguistique et une compétence socioculturelle placée dans le contexte français et ukrainien.

Le manuel "Parlez-vous français?" s'adresse à des étudiants des Ecoles supérieures de l'Ukraine afin de développer les savoirs et savoir-faire oraux et écrits nécessaires à la communication en français.

L'ouvrage recouvre les objectifs d'apprentissage définis par le nouveau programme des langues étrangères certifié par l'Université Nationale "Polytechnique de Lviv".

Le manuel est composé de 6 unités: "Ma famille et moi", "Ma journée de travail", "Mes études à l'Université" (à l'Université Nationale "Polytechnique de Lviv" et à

l'Université de Cergy-Pontoise, France), "L'Ukraine", "La France", "Le voyage" et complété par une série de cassettes audio enregistrées par des Français.

LITTÉRATURE

1. Hymes D.Dell. «On communicative competence» dans Pride J.B. , Holmes J. 2d. Sociolinguistics, Pinguin. 1972. 2. Krashen S.D. «Second language acquisition and second language learning»; Oxford , Pergamo, Press. 1981.

КРЕМЗИКОВА С.Ю.

Донецький національний університет

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА МОДЕЛЬ ДІЯЛЬНІСНОЇ СИТУАЦІЇ (критерії її експліціювання та опису)

Актуальність дослідження обумовлена тим, що вивчення лексико-семантичної моделі діяльнiсної ситуації в аспекті мовної концептуалізації дійсності є достатньо перспективним. У сучасній лінгвістиці, як вітчизняній, так і зарубіжній, така проблематика активно розробляється, оскільки входить до нової наукової парадигми, яка включає питання мовної картини світу, мовної свідомості, когнітивної лінгвістики. Когнітивна лінгвістика ставить завданням опис структур знань і того, які когнітивні структури співвідносяться з тим, чи іншим мовним знаком. Зміна наукової лінгвістичної парадигми зі структуралізму на функціоналізм означає актуалізацію інтегрального підходу до мовних одиниць, як первинних, так і вторинних, до їх семантики, побудови та функціонування. Інтегральний підхід, що розробляється в працях А.Вежбицької, Ю.Д. Апресяна, О.В. Падучевої, підкреслює глибинну єдність мови, коли лексична та граматична семантика описуються однією і тією ж науковою мовою [Вержбицкая А. Язык, культура, познание: Пер. с англ. –М.: Русские словари, 1996; Апресян Ю.Д. Отечественная теоретическая семантика в конце XX столетия // Изв. АН. Сер. лит. и яз. 1999, Т.58, № 4. –С.39-53; Падучева Е.В. Динамические модели в семантике лексики –М.:Языки славянской культуры, 2004].

У нашій роботі враховуються досягнення останніх знахідок, тому діяльнiсна ситуація розглядається як така, що має багаторівну архітектоніку, яка виявляється на різних рівнях семантико-лексичному, морфемно-дериваційному, лексико-граматичному, граматичному та описується однією мовою. Концепція мовленнєвої діяльності, що розроблялась російським психологом Л.С. Виготським, а пізніше О.М. Леонтьєвим, О.О. Леонтьєвим та ін., представляє її як різновид людської діяльності. Діяльність тлумачиться як “динамічна система, у межах якої постійно відбуваються трансформації” [Бацевич 2000, 32]. Вчені виділяють такі складові мовленнєвої діяльності, як мотив, мета, дія, операція, що притаманні будь-якому виду людської діяльності. Мотив тлумачиться як причина, поштовх до початку діяльності; мета є усвідомленим уявленням про результат; дія впливає із загальної мети; операції співвідносяться з умовами досягнення мети (місцем, часом, оточенням, ситуацією, тощо) [Выготский Л.С. Мышление и речь // Собрание сочинений. Т.2. –М., 1982; Леонтьев А.А. 1965, 10-11; Бацевич 2004, 33;] Мовленнєва діяльність належить до внутрішньої, творчої, когнітивно-психічної. Вона є діяльністю, що зберігає загальну структуру людської діяльності, у якій би

формі не здійснювалась; її не можна виключити із суспільного процесу [Леонтьев А.А. Слово в речевой деятельности. -М. 1965].

Розглядаючи модель мовленнєвої діяльнісної ситуації, виходимо з положення про те, що семантичний зміст моделі ситуації (тобто її семантико-синтаксична валентність) залежить від двох факторів: 1) від числа та характеру актантів ситуації, що визначає базове слово; 2) від числа та характеру глибинно-синтаксичних актантів. Актанти ситуації визначаються семантичним аналізом ситуації, або лексикографічним тлумаченням відповідного слова [Мельчук 1974, 134]. Вчені вказують на необхідність розрізняти семантичні та синтаксичні валентності слів, а відповідно і актанти двох рівнів. Перші з них визначаються смислом слова, тобто його тлумаченням: скільки перемінних у тлумачному словнику, стільки і семантичних валентностей. Другі визначаються реальним спостереженням у тексті синтагматично приєднаними до слова “сильними” залежними - підметом та додатками, а у протилежному випадку – означенням, або обставиною [Апресян 1964; Мельчук 1974, 135]. У більшості випадків семантичні та синтаксичні валентності слова знаходяться у певній відповідності. Модель діяльнісної ситуації відбиває спробу представити семантичні та синтаксичні валентності разом. Близькі ідеї щодо опису валентностей слів висловлені Ч. Філмором (Fillmore 1968). Він пропонує скласти перелік ролей/відмінків, які можуть виконуватись актантами. На його думку таких відмінків небагато – біля десяти: “агенс”, “мета”, “причина”, “адресат”, тощо; на думку Ю.Д. Апресяна їх більше - біля 30. Так звана модель діяльнісної ситуації (як будь-яка функціональна модель) представляє собою спосіб задати відповідність між семантичними та синтаксичними валентностями слів. Як елемент діяльнісної ситуації вихідне слово в певному значенні може мати декілька різних моделей ситуацій.

В роботі представлено концепцію мови як поліситуативного простору, який розгортається послідовно, має плин у часі, здійснюється під контролем свідомості учасників, тобто має ознаки діяльності [Rastier 2001, 38-39; Бацевич 2004, 31; Лебедева 2000,3]. Діяльнісні ситуації, які входять до такого простору, розглядаються як універсальні категорії, що охоплюють лексичну семантику і словотвір, ознакову та предметну лексику. Ядерний зміст поліситуативності демонструє дієслово та його похідні. За визначенням Ван Дейка ситуаційні моделі є формою представлення особистого досвіду людини. Якщо дискурс дає уявлення про предмети/особи, про їхні властивості та відношення, про події чи дії, тобто про деякий фрагмент світу, що співвідноситься із ситуацією, то модель “являє собою когнітивний корелят такої ситуації: це те, що відбувається в розумі людини, коли вона є спостерігачем або учасником ситуації, коли вона чує чи читає про неї” [Ван Дейк 1989, 68]. Таким чином модель включає особисте знання, яке знаходиться у розпорядженні людей відносно певної ситуації, і це знання є результатом попереднього досвіду, що накопичується внаслідок зіткнення з подібними ситуаціями. Така інформація необхідна для того, щоб планувати дії, виконувати ці дії певним чином та розуміти, що роблять інші у подібних ситуаціях. На думку вчених, кожна нова інформація про певну ситуацію може бути використана для розширення та удосконалення моделі. Крім того, моделі можуть включати знання про ситуації, що мають особистий характер, хоча

частина інформації, якою вони розпоряджаються, може використовуватися і іншими людьми, цілими соціальними групами. Таким чином знання ситуації може бути в більшій чи меншій мірі унікальним чи загальним, в більшій чи меншій мірі особистим чи соціальним [Ван Дейк 1989,69]. Підхід, впроваджений у роботі, спрямований на виявлення зв'язку, що встановлюється між словами такими, якими їх можна бачити у словнику та такими, якими вони з'являються у певних дискурсах. Експліціювання мовленнєвої діяльності впроваджується з метою виявлення інтерактивності між лінгвістичними та дискурсивними особливостями у функціонуванні слів. В дискурсах вони відбивають елементи позалінгвістичної реальності, які відносяться до комунікативної ситуації і в цьому їх найбільш значуща роль для мовців, але вона виявляється відповідно правилам їх формування та функціонування, зокрема конкуруванню, яке притаманне лінгвістичній системі [Mortureux 1994, 5]. Опис денотата в усіх його взаємозв'язках та номінативній і комунікативній багатомірності відбиває певну невизначеність та безперервність світу, демонструє “нескінченність семантичної валентності мовного знаку [Лосев 1983].

Зближення системно-мовного та функціонально-мовленнєвого підходів, яке характеризує лінгвістичний пошук останніх десятиліть, зумовлює виявлення різнопланової лексичної семантики. Особливість такого підходу полягає в подальшому поглибленні дослідження денотативної семантики, виявленні структурно-функціональної специфіки діяльнісних ситуацій, які представлено гетерогенними, динамічними, системними утвореннями. Системотворчими компонентами діяльнісних ситуацій являються учасники/елементи та пропозиції/відношення [Гак 1992; Кубрякова 1992; Лебедева 2000,8; Ван Дейк].

Одним з центральних принципів нашого дослідження є когнітивістський підхід. Стосовно дослідження діяльнісних ситуацій когнітивна лінгвістика намагається відповісти на питання “яка інформація вербалізується у певного типу ситуації”, “які структури знань стоять за нею”, “найменуванню яких сутностей застосовуються похідні слова” [Кубрякова, 2003]. Когнітивні структури як вид структурної організації знання у пам'яті іменуються по-різному у лінгвістичній літературі: сцена, сценарій, прототип, фрейм та ін. Найбільше розповсюдження та різноманітне тлумачення одержав термін “фрейм” – структура даних, які представляють стереотипну ситуацію. Фрейм представляє собою структуру знань з будь-якої сфери життя суспільства (соціальні фрейми), ситуації фізико-біологічного, ментального, психологічного характеру.

Лексико-семантична модель діяльнісної ситуації знаходиться у площині ментальних просторів, що і фрейми, сценарії, але вона відноситься не до сфери знань, а до царини мови. Її визначають як лінгвістичну одиницю когнітивно-комунікативну, функціонально-семантичну. Відомо, що когнітивна лінгвістика намагається обмежити свій предмет співвіднесеністю знань з мовними формами та функціями. В цілому ж термін “лексико-семантична модель діяльнісної ситуації” тлумачиться як близький до поняття “сценарний фрейм” чи “ситуаема” [див. Філлмор 1988; Лебедева 2000,14].

Як свідчать дослідники, когнітивні моделі мають перевагу при розрізненні прототипової та непрототипової ситуації використання певного концепту; при

поясненні концептів, що є за своєю природою необ'єктивними, наприклад таких, що пов'язані з людським сприйняттям [Лакофф 2004,172].

Динамічний аспект вивчення діяльнісних ситуацій передбачає концептуалізацію дійсності як події, тобто сегментацію того, що відбувається, на події з акцентом на просторові та часові параметри, на ідею зв'язків та відношень. Перш за все, такий підхід спрямований на все те, що має відношення до дії. Дієслово, як частина мови, вважається найбільш пристосованим до номінації динамічних фрагментів світу. Таким чином, план змісту, що співвідноситься з дієслівними формами, може бути представленим як поліситуативний комплекс.

В межах даної проблеми до завдань, які вирішуються у роботі, відносяться: 1) розробка засад лексико-семантичної моделі діяльнісних ситуацій з врахуванням різних аспектів, безпосередньо зв'язаних зі словом, - граматичного, словотвірного, семантичного; 2) розробка принципів та методики ситуативного аналізу на матеріалі дискурсів старофранцузького періоду; 3) обґрунтування та виділення моделі діяльнісної ситуації як одиниці, що відбиває динамічну поліситуативну структуру; 4) обґрунтування положення про те, що особистість суб'єкта і об'єкта є важливим фактором поліситуативності. В роботі логіко-лінгвістичним аналізом та конкретними дослідженнями доказывается, що лексико-семантична модель діяльнісної ситуації може виражатись різними засобами – морфемно-дериваційним, граматичним, семантико-лексичним. Запропонована когнітивно-мовна одиниця дослідження – лексико-семантична модель діяльнісної ситуації – як поліпропозиціональна структура знаходить своє місце, з одного боку, серед традиційних понять, таких як лексичне, словотвірне, граматичне значення, з іншого боку - у ряду когнітивних структур, таких як фрейм, сценарій, прототип і под., які активно розробляються у різних напрямках сучасної лінгвістики, що досліджує план змісту.

Новими є, по-перше, сама постановка питання про лексико-семантичну модель діяльнісної ситуації як поліситуативну, таку, що має особливий статус у мові, її специфічний устрій та функціонування. По-друге, представлено досвід структурування дискурсивного простору, що дозволяє виявити і описати когнітивно-мовну одиницю – лексико-семантичну модель діяльнісної ситуації як одиницю відкритого, нелімітованого типу. По-третє, поставлене питання про фактори поліситуативності та досліджено деякі з них, зокрема, актанти дії.

В процесі дослідження дійшли висновків, що:

1. Діяльнісна ситуація є універсальною властивістю дієслівного змісту і становить достатньо самостійний семантичний зріз, який має певну специфіку в устрої та функціонування на різних рівнях – лексичному, морфо-дериваційному та граматичному.
2. Найбільш повно та послідовно самостійність та специфіка діяльнісних ситуацій виявляється у когнітивно-мовній одиниці – лексико-семантичній моделі, що представляє собою поліситуативну та поліпропозиціональну структуру.
3. Виділення та обґрунтування лексико-семантичної моделі діяльнісної ситуації дозволяє стверджувати, що відкрита нелімітована денотативна семантика, яка відбиває динамічний фрагмент картини світу, може бути зафіксована та описана конкретно-лінгвістичними методами.

В подальших дослідженнях може бути розроблена методика такого структурування, яке отримало назву поліпропозиціонального; а також розглянуті критерії діяльнісних ситуацій, які характеризуються різними типами семантичного способу існування: тривалістю, фазовістю, сегментованістю, тощо.

KRIUCHKOV G.G.

l'Université Nationale Taras Chevtchenko

LA VOIE DE L'UKRAINE VERS LA FRANCOPHONIE

Comme on le sait, le monde francophone comprend beaucoup de pays où la langue française est utilisée en tant que langue officielle ou tout simplement utilisée dans le but communicatif par une partie de la population.

Le monde francophone unit les gens parlant français, mais aussi qui partagent les valeurs francophones de la liberté, de la démocratie, de l'égalité, de la fraternité.

Pour la première fois dans l'histoire de l'humanité, les valeurs francophones de la liberté se sont manifestées en 1215, quand les barons anglais qui étaient tous francophones, ce qui veut dire que leur langue maternelle était le français, avaient su limiter le pouvoir total du roi anglais Jean sans Terre et lui imposer la première Charte des libertés appelée aussi la Grande Charte.

L'Ukraine a toujours cherché la liberté et l'indépendance et essaie de trouver la place qui lui revient en Europe et au monde parmi les démocraties modernes et prospères et recourt aujourd'hui à la grande expérience accumulée par les pays francophones. Les premiers contacts entre la l'Ukraine et la France ont commencé au onzième siècle par le mariage du roi Henri 1er avec Anne de Kiev, fille du prince Jaroslav-le-Sage. Depuis l'indépendance de l'Ukraine, le monde francophone redécouvre notre nation comme un acteur politique et économique majeur dans la nouvelle Europe. Par sa population et sa surface, c'est une «Autre France» à l'Est du continent européen avec laquelle le monde francophone et francophile souhaite coopérer dans tous les domaines, surtout après les élections présidentielles de 2004 en Ukraine qui ont démontré la fermeté des Ukrainiens et leur résolution de progresser vers la liberté et la démocratie.

Puisque la notion de «francophonie» a déjà acquis, outre sa connotation linguistique, une valeur politique, économique, culturelle, sociale et morale, l'Ukraine est très intéressée à implanter les principes de la démocratie, du respect des droits de l'homme, du droit à la différence, du culte de la liberté, de la tolérance à l'égard d'un Autre. L'idéal humaniste des francophones attire notre pays qui aspire à joindre l'Organisation Internationale de la Francophonie. On voit apparaître en Ukraine toute une série d'organisations francophones telles que l'Association «Ukraine-France», l'Association des professeurs de français d'Ukraine, l'Association francophone d'Ukraine, le Comité interpays du Rotary «Ukraine-France», la Fédération «Echanges France-Ukraine», etc.

Les espoirs des Francophones et des Francophiles ukrainiens sont liés avec la réalisation des activités approuvées par le Cabinet des Ministres de l'Ukraine qui visent

l'entrée de notre pays en qualité d'observateur à l'Organisation Internationale de la Francophonie durant le onzième sommet à Bucarest en 2006.

KRIUCHKOV G.G.

l'Université Nationale Taras Chevtchenko

NOUVEAUX OBJECTIFS DE LA FRANCOPHONIE

Comme on le sait, le monde francophone comprend beaucoup de pays où la langue française est utilisée en tant que langue officielle ou tout simplement utilisée dans le but communicatif par une partie de la population.

Le monde francophone unit les gens parlant français, mais aussi qui partagent les valeurs francophones de la liberté, de la démocratie, de l'égalité, de la fraternité.

Les Chefs d'État et de gouvernement des pays ayant le français en partage se sont réunis du 26 au 27 novembre 2004 à Ouagadougou dans un pays africain, le Burkina Faso, au Xe Sommet de la Francophonie au thème de : ***La Francophonie, espace solidaire pour un développement durable***. Ce Sommet était le moment privilégié pour la communauté francophone toute entière de renouveler l'expression de sa solidarité avec le Continent africain.

La pauvreté, source inévitable de conflits, doit être au cœur des préoccupations des États et gouvernements. L'instauration d'un partenariat global vise à une mondialisation équitable et un développement durable, à tous les niveaux : international, régional, national et local.

I. Mobiliser la solidarité francophone pour le développement durable

Le développement sera durable s'il repose sur cinq piliers, à savoir:

- la gestion maîtrisée et saine des ressources naturelles qui assurera un développement respectueux de l'environnement et soucieux de la conservation des ressources naturelles;
- un progrès économique inclusif et continu;
- un développement social équitable faisant appel à la tolérance et s'appuyant sur l'éducation et la formation. Constant que l'éducation et la formation sont des fondements essentiels au développement durable, on recentre les systèmes éducatifs sur l'insertion des jeunes dans la vie sociale et professionnelle et sur l'adéquation entre la formation et l'emploi. On mettra en œuvre de politiques nationales d'éducation et de formation fondées sur les valeurs d'égalité d'accès, de solidarité et de tolérance.

On assurera la promotion de la langue française, s'adossant au développement des langues partenaires. C'est pourquoi on poursuivra ses efforts pour ancrer le français, aux côtés des langues partenaires, dans l'éducation, on assurera sa diffusion par les médias et garantira sa pérennité comme langue de recherche et de science.

On s'engage à éradiquer la poliomyélite d'ici à la fin 2005 et on appelle, pour ce faire, à la mise en place de campagnes de vaccination anti-poliomyélite de grande qualité (en Ukraine on a immunisé près de 4 millions d'enfants contre la

poliomyélite ce qui avait coûté plus de 730 000 dollars. C'était le vaccin français Prosper et Mérieux qui fut utilisée).

- des garanties de démocratie et d'État de droit à tous les citoyens. La démocratie et le développement sont indissociables et doivent se renforcer mutuellement pour garantir à nos peuples la paix et la sécurité. Le droit est au service du développement.

On se prononce pour le renforcement du droit international ainsi que pour le respect des droits de l'Homme ;

- une large ouverture à la diversité culturelle et linguistique.

Le plein respect et la promotion de la diversité culturelle et linguistique constituent l'un des piliers du développement durable.

On entend assurer le statut et la promotion du français comme grande langue de communication sur le plan international et comme outil d'élaboration et de transmission des savoirs.

II. Promouvoir la paix et la sécurité, conditions essentielles du développement durable

On reconnaît que le terrorisme est un problème mondial, exigeant une intervention cohérente et globale reposant sur des valeurs, des normes et des institutions établies d'un commun accord.

Conscients que la criminalité, en particulier le crime organisé, est source d'instabilité, tant au niveau individuel que sociétal, et constitue une menace à la sécurité, on réitère les engagements à lutter contre le crime organisé sous toutes ses formes, notamment en ce qui concerne le trafic de stupéfiants et la traite des personnes. On reconnaît également l'importance de combattre à tous les niveaux la corruption qui, notamment en tant qu'obstacle majeur à la gouvernance ouverte et efficace, agit comme frein au développement.

Pour la première fois dans l'histoire de l'humanité, les valeurs francophones de la liberté se sont manifestées en 1215, quand les barons anglais qui étaient tous francophones, ce qui veut dire que leur langue maternelle était le français, avaient su limiter le pouvoir absolu du roi anglais Jean sans Terre et lui imposer la première Charte des libertés appelée aussi la Grande Charte.

L'Ukraine a toujours cherché la liberté et l'indépendance et essaie de trouver la place qui lui revient en Europe et au monde parmi les démocraties modernes et prospères et recourt aujourd'hui à la grande expérience accumulée par les pays francophones. Les premiers contacts entre la l'Ukraine et la France ont commencé au onzième siècle par le mariage du roi Henri 1er avec Anne de Kiev, fille du prince Jaroslav-le-Sage. Depuis l'indépendance de l'Ukraine, le monde francophone redécouvre notre nation comme un acteur politique et économique majeur dans la nouvelle Europe. Par sa population et sa surface, c'est une «Autre France» à l'Est du continent européen avec laquelle le monde francophone et francophile souhaite coopérer dans tous les domaines, surtout après les élections présidentielles de 2004 en Ukraine qui ont démontré la fermeté des Ukrainiens et leur résolution de progresser vers la liberté et la démocratie.

Puisque la notion de «francophonie» a déjà acquis, outre sa connotation linguistique, une valeur politique, économique, culturelle, sociale et morale, l'Ukraine est très intéressée à implanter les principes de la démocratie, du respect des droits de

l'homme, du droit à la différence, du culte de la liberté, de la tolérance à l'égard d'un Autre. L'idéal humaniste des francophones attire notre pays qui aspire à joindre l'Organisation Internationale de la Francophonie. On voit apparaître en Ukraine toute une série d'organisations francophones telles que l'Association «Ukraine-France», l'Association des professeurs de français d'Ukraine, l'Association francophone d'Ukraine, le Comité interpays du Rotary «Ukraine-France», la Fédération «Echanges France-Ukraine», etc.

2259 écoles secondaires (141 à apprentissage du français d'une façon approfondie) 336 568 élèves apprennent le français. Il faut dire que dans les Universités, par exemple, dans l'Institut de philologie de l'Université nationale T.Chevtchenko (Kyiv) la langue française occupe la 2e place (après l'anglais) sur 32 langues étrangères étudiées. A l'université Taras Chevtchenko on compte 1092 francophones dont une cinquantaine de professeurs de français.

Dans les 14 Universités classiques on forme des professeurs de français et des traducteurs – interprètes (plus de 5500 étudiants, 400 professeurs).

4 161 professeurs de français travaillent en Ukraine dans l'enseignement secondaire : 2971 ayant le diplôme de master, 51 baccalauréats, 26 sous-spécialistes, 6 secondaires ; 247 administratifs, 621 retraités, 239 cumulants.

Les espoirs des Francophones et des Francophiles ukrainiens sont liés avec la réalisation des activités approuvées par le Cabinet des Ministres de l'Ukraine qui visent l'adhésion de notre pays en qualité d'observateur à l'Organisation Internationale de la Francophonie durant le onzième sommet à Bucarest en 2006.

ЛАБЕНКО О. А.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЯВИЩЕ ОМОФОНІЇ В ОНОМАСТИЧНІЙ СИСТЕМІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

Асиметрія французької графічної системи, зумовлена тим, що практично кожна фонема мови має декілька орфографічних відповідників, а чимала кількість орфограм загалом не має звукових еквівалентів, спричиняє виникнення омофонів не лише серед апелятивної лексики, а також і в ономастичній системі мови.

У лінгвістиці ономастична лексика протиставляється апелятивній, що включає решту лексичного складу мови. Власні імена визначаються як слова або словосполучення, що використовуються для виділення об'єкта з-поміж ряду подібних, індивідуалізуючи та ідентифікуючи даний об'єкт. Власне ім'я, на відміну від інших слів, не пов'язане безпосередньо із поняттям, та є вторинним відносно до апелятиву. Основне значення оніма виявляється у його зв'язку із денотатом. Власні імена є міжмовним прошарком лексики, який не вимагає перекладу, що призводить до появи іншомовних власних імен у будь-якій мові [2].

Правопис власних імен становить собою особливий розділ орфографії, що розвивається за специфічними законами і характеризується як загальноорфографічними, так і самостійними принципами.

У французькій мові, щоб правильно написати слово, необхідно знати кожен

його складовий компонент, це пов'язане з тим, що ні одна французька фонема не має однозначного відповідника у графіці. Правопис власних імен є особливо складним, оскільки більшість із них зберігають складні, архаїчні, національні та ін. написання. Неправильний вибір орфограм слова може призвести не лише до орфографічної помилки, але і до непорозуміння. Так, наприклад, назви річок *Seine* та *Senne* мають однакові фонетичні форми, але різняться орфографічно. При написанні цих слів необхідно знати, що назва річки, на якій розташований Париж, пишеться *Seine*, а *Senne* – річка, на якій знаходиться Брюссель. Оними *Seine* та *Senne* є омофонами. Таким чином, щоб правильно написати онім, необхідно знати його значення і орфографію.

В ономастичній системі французької мови нами було виявлено 520 власних назв, які утворюють 260 омофонічних груп. Оними-омофони, які складають одну омофонічну групу, мають однакові фонетичні форми, але орфографічні форми таких слів є різними. Орфографічна диференціація онімів відбувається за допомогою різних фонематичних, графічних та графічно-фонематичних засобів орфографії французької мови. Розглянемо які орфографічні засоби французької мови можуть використовуватися для визначення семантичного змісту онімів-омофонів.

До фонематичних засобів орфографії належать фонограми – написання, які мають реальні звукові відповідності. Фонограми поділяються на:

- монограми – однолітерні графічні комплекси, які мають певну звукову відповідність;

- поліграми – графічні комплекси, які складаються з двох та більше літер та мають певний звуковий еквівалент. Поліграми бувають чотирьох різновидів: диграми, графічний комплекс, що складається з двох літер; триграми, графічний комплекс, що складається з трьох літер; тетраграми та пентаграми, графічні комплекси, які складаються відповідно з чотирьох та п'яти літер [1].

За допомогою суто фонематичних орфографічних засобів французької мови диференціюється лише 62 пари онімів. У ході аналізу орфографічних особливостей онімів-омофонів були виявлені наступні протиставлення фонограм:

1. Монограма – монограма. Таке протиставлення монограм диференціюють 14 пар онімів. Найбільшу кількість слів розрізняють монограми *i – u*: *Albi – Alby*, *Conti – Conty*, *Gui – Guy*, *Mari – Mary*, *Thierry – Thierry*. Монограми, що відповідають голосним фонемам : *o – ô*, *e – é*, *a – â*, *e – ë*, та монограми, що відповідають приголосним фонемам: *g – j*, *c – s*, *s – z*, диференціюють по одній парі слів: *Eros – Erôs*, *Gelon – Gélon*, *Paris – Pâris*, *Raphael – Raphaël*, *Gérôme – Jérôme*, *Celles – Selles*, *Sarasin – Sarazin*.

2. Монограма – диграма. Оними, що диференціюються за допомогою монограм та диграм були поділені на дві частини. До першої частини увійшли слова, диференціація яких відбувається за допомогою орфограм, що відповідають приголосним фонемам:

l – ll: *Avalon – Avallon*, *Galien – Gallien*; *f – ff*: *Lafite – Laffite*; *t – tt*: *Becket – Beckett*, *Scot – Scott*; *m – mm*: *Gramont – Grammont*; *p – pp*: *Philipe – Philippe*; *n – nn*: *Monet – Monnet*. Всі оними другої частини диференціюються за допомогою орфограм, які відповідають голосній фонемі [*o*]: *o – au*: *Dorat – Daurat*, *ô – au*: *Pô – Pau*.

3. Монограма – триграма. У ході дослідження було виявлено, що лише орфограми, *o – eau*, *ô – eau* протиставляють пари слів: Bodin – Beaudin, Bône – Beaune.

4. Диграма – диграма. Лише три пари слів розрізняються за допомогою диграми, які відповідають фонемі [ɛ]: *ai – ay*: Aimé – Aymé; *ay – ey*: Pinay – Piney, Volnay – Volney. Одна пара слів диференціюється за допомогою диграм *ck – cq*: Marck – Marcq.

5. Диграма (триграма) – триграма. Таке протиставлення монограм диференціює чотири пари: *in – ain*: Blin – Blain, Maurin – Maurain; *in – ein*: Sin – Sein; *ein – ain*: Bahrain – Bahreïn. У ході дослідження було виявлено триграму *eïn*, що не фігурує у списку триграм французької мови [1].

Перераховані типи протиставлень фонограм розрізняють слова, які мають лише одну диференційну ознаку. Але нами було виявлено шість пар онімів, які диференціюються за допомогою двох та навіть трьох ознак. Ці слова диференціюють протиставлення монограм та диграм: *i – y*, *l – ll*: Bali – Bally; *é – e*, *r – rr*: Féry – Ferry; *è – e*, *l – ll*: Gisèle – Giselle, Michèle – Michelle; *e – ey*, *l – ll*: Belle – Beyle; *ei – e*, *n – nn*: Seine – Senne; *é – e*, *g – j*, *n – nn*: Gény – Jenny; *c – s*, *è – e*, *r – rr*: Cère – Serre.

До графічних засобів французької орфографії відносяться фінали, афонограми та ілетрограми [1]. За допомогою суто графічних засобів орфографії диференціюється 137 пар онімів-омофонів.

Афонограми – орфограми, які не мають звукових відповідників. У французькій орфографії існує 17 різновидів орфограм [1]. Для диференціації онімів-омофонів використовується лише три орфограми: *h*, *e*, *i*: Adrien – Hadrien, Mirbeau – Mirebeau, Grignon – Grignon.

Семантичний зміст онімів-омофонів у французькій мові може визначатися також за допомогою ілетрограм, небуквених графічних знаків, які не мають звукового відповідника. До ілетрограм відносяться апостроф, дефіс та інтервал. Для диференціації онімів у французькій орфографії використовується лише інтервал, який протиставляє 16 пар онімів: Dubos – Du Bos, Dumont – Du Mont, Lafontaine – La Fontaine, Lagrange – La Grange, Laharpe – La Harpe, Lamarche – La Marche, Lasalle – La Salle, Lavigerie – La Vigerie, Lebon – Le Bon, Lejeune – Le Jeune.

Проведений аналіз показав, що серед онімів-омофонів розповсюдженою є диференціація фіналами. Семантичний зміст слів визначається за допомогою наступних типів протиставлень фіналей:

1. Нульова – однолітерна фіналь. Серед слів, значення яких визначається за допомогою нульвої та однолітерної фінали, найбільша кількість диференціюється за допомогою фіналей *o – e*: Aimé – Aimée. Диференціація фіналами *s*, *t*, *d*, *g* є менш поширеною.

2. Нульова – дволітерна фіналь. Нами було виявлено лише одну дволітерну фіналь *es*, яка розрізняє чотири пари слів: Born – Bornes, Gall – Galles, Horn – Hornes, Maur – Maures.

3. Однолітерна – однолітерна фіналь. Однолітерні фінали диференціюють лише шість пар онімів – омофонів: *d – t*: Gimond – Gimont, *d – c*: Arland – Arlanc, *d – x*: Vaud – Vaud.

4. Однолітерна – дволітерна фіналь. Найпоширенішою є диференціація фіналями *e – es*: Eude – Eudes, Bresle – Bresles, Fontaine – Fontaines, Lorme – Lormes, Marle – Marles, Maure – Maures, Sorgue – Sorgues. Решта слів диференціюється за допомогою різних протиставлень одно- та дволітерних фіналей:

d – lt: Barraud – Barrault, Thibaud – Thibault, Renaud – Renault; *d – ld*: Arnaud – Arnauld; *d – lx*: Vaud – Vaux; *e – th*: Trie – Trith, *e – pt*: Rue – Rupt, *p – ps*: Beauchamps – Beauchamps; *r – rs*: Perier – Periers; *s – cq*: Cros – Crocq; *t – lt*: Machaut – Machault; *z – st*: Forez – Forest; *x – lx*: Vaux – Vaulx; *x – lt*: Préaux – Préault. Взагалі у французькій орфографії існує 23 різновиди двобуквених фіналей [1]. У ході аналізу було виявлено, що для диференціації онімів використовується лише 11 та дві фіналі *ld*, *st*, які відсутні у цьому списку.

5. Дволітерна – дволітерна фіналь. Дволітерні фіналі *ld* та *lt* диференціюють лише одну пару слів: Faucauld – Foucault.

У ході нашого дослідження ми не виявили ні трилітерних ні чотирилітерних фіналей, що диференціюють оніми-омофони.

За допомогою графічно-фонематичних засобів французької орфографії визначається семантичний зміст 66 пар онімів-омофонів. У ході аналізу було виявлено такі типи протиставлень фонограм, афонограм та фіналей:

1. Монограма – монограма / нульова (однолітерна) – однолітерна фіналь. Такий тип протиставлення диференціює 14 пар: *é – e / 0 – r (e)*: Ferrié – Ferrier, Lévi – Levie; *è – e / 0 – e*: Michèle – Michel, Danièle – Daniel; *i – y / 0 – e (s)*: Elie – Ely, Brie – Bry, Arcis – Arcy, Lucie – Lucy, Valérie – Valéry; *é – e / r – s*: Monestiés – Monestier; *é – e / e – z*: Morée – Morez.

2. Монограма – диграма / нульова – однолітерна (дволітерна) фіналь протиставляє також 14 пар онімів: *p – pp / 0 – e*: Apelle – Appell; *l – ll / 0 – e (es)*: Fayol – Fayolle, Gabriel – Gabriell, Marcel – Marcelle, Joël – Joëlle, Carol – Carolles; *o – au / 0 – e*: Morse – Maurs; *e – ai / 0 – c*: Leclair – Leclerc.

3. Монограма – диграма / однолітерна – однолітерна (дволітерна) фіналь диференціюють лише шість пар онімів: *r – rr / e – t*: Berre – Bert; *e – ai / t – s*: Drouet – Droais, Servet – Servais; *o – au / s – x*: Duclos – Duclaux; *o – au / t – lt*: Barrot – Barrault; *p – pp / e – es*: Philipe – Philippes.

4. Диграма – диграма / нульова (однолітерна) – однолітерна фіналь. Лише три пари слів диференціює таке протиставлення: *an – en / 0 (t) – s*: Conflans – Conflent, Randan – Randens, Renan – Renens; *ou – oi / 0 – s*: Bloy – Blois.

5. Диграма – диграма / однолітерна – дволітерна фіналь протиставляють лише одну пару слів: *ei – ey / e – es*: Beine – Beynes.

6. Монограма – триграма / однолітерна (нульова) – однолітерна фіналь диференціюють декілька пар слів: *o – eau / d (t) – 0*: Blénod – Bléneau, Brunot – Bruneau; *i – ill / d – t*: Briand – Brillant.

Існує дві пари слів, які протиставляються за допомогою двох графічних засобів: афонограми *h* та фіналей *e, n*: Horn – Orne, Hornaing – Ornain. Та лише одна пара онімів, що диференціюється за допомогою всіх трьох графічних засобів французької орфографії: афонограми, фіналі та дефісу: Eaubonne – Eaux-Bonnes.

Отже, проведені дослідження орфографічних особливостей онімів-омофонів французької мови дозволяє зробити такі висновки: по-перше, для диференціації

онімів-омофонів на письмі використовується лише половина існуючих орфографічних засобів французької мови, особливого значення при диференціації онімів-омофонів набувають саме графічні засоби; по-друге, власні імена, які є омофонами мають власні типи протиставлень орфограм, що диференціюють слова, які значно відрізняються від типів диференціації омофонів серед загальних імен.

Проаналізовані нами оніми, які складаються з антропонімів, власних імен людей та топонімів, власних імен географічних об'єктів, були поділені, за змістом, на такі групи:

- 1) пари онімів, що складаються лише з антропонімів;
- 2) пари онімів, що складаються лише з топонімів;
- 3) пари онімів, що включають і антропоніми і топоніми.

Кожна з виділених груп онімів характеризується певними орфографічними особливостями.

Омофони-антропоніми є найчисленішою групою онімів, вони утворюють 134 омофонічні пари. Орфографічні особливості антропонімів, які є омофонами, полягають у тому, що для їх диференціації на письмі використовуються всі виділені вище орфографічні засоби французької мови. Найбільша кількість слів диференціюється за допомогою суто графічних засобів, а саме засобом фіналей. Інтервал протиставляє переважно антропоніми, антропоніми-топоніми та взагалі не диференціює топоніми. Диференціація за допомогою фонематичних засобів не є поширеною серед антропонімів.

Друга група онімів включає 56 пар топонімів-омофонів. Найпродуктивнішим засобом диференціації топонімів є графічні фінали, які диференціюють більшу половину слів. Афонограми протиставляють переважно саме топоніми. Орфографічні особливості топонімів-омофонів полягають у тому, що вони практично не диференціюються за допомогою фонематичних засобів орфографії.

До третьої групи онімів, увійшли пари слів, які складаються з антропонімів та топонімів. Половина слів цієї групи диференціюється за допомогою фіналей. Фонематичні засоби французької орфографії диференціюють лише 12 пар топонімів-антропонімів, які є омофонами.

Таким чином, у результаті проведеного дослідження було виявлено, що явище омофонії є найбільш розповсюдженим серед антропонімів. Важливу роль в орфографічній диференціації онімів-омофонів відіграють фінали, які надають кожній графічній формі омофонів індивідуальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Крючков Г.Г.* Современная орфография французского языка. – К:Вища школа, 1987. – 183 с.
2. *Лингвистический энциклопедический словарь.* – М: Советская энциклопедия, 1990. – 682 с.

LE RÔLE SÉMIOTIQUE ET INTERTEXTUEL DU GENRE DU DISCOURS DANS L'INTERPRÉTATION DU TEXTE LITTÉRAIRE

Notre essai cherche à éclaircir le rôle significatif des genres du discours (GD), présent dans le texte du roman, notamment leur caractère sémiotique et intertextuel qui permet à l'auteur de véhiculer au lecteur toute sorte de l'information implicite sur les personnages ou le développement de l'intrigue romanesque. Mais avant de passer à l'analyse de la place du genre du discours dans l'interprétation du texte littéraire précisons la notion même du genre du discours.

1. La théorie des genres du discours de M. Bakhtine.

La notions du genre du discours a été introduite par un linguiste soviétique M.Bakhtine dans le livre "La méthode formelle en critique littéraire", publié sous le nom de P.N. Medvedev à Léninegrad en 1928.[1] Une idée de l'existence des pratiques discursives normalisées qui sont étroitement liées aux rapports de production et éprouvent une grande influence des structures socio-idéologiques est aussi bien présente dans le "Marxisme et la philosophie du langage", paru sous le nom d'un autre ami de Bakhtine – V. Voloshinov. [2] Mais c'est dans l'article "Le problème du genre du discours" [3] que nous trouvons le concept du genre du discours le mieux élaboré. Cet article, écrit dans les années 1952-1953 et publié partiellement en 1978, devrait constituer un fragment d'une étude d'ensemble, intitulé "Les genre du discours" et dont le projet n'a pas été réalisé.

Dans cet essai M. Bakhtine développe une idée que la communication verbale qui dessert différentes sphères de l'activité humaine, se réalise en forme d'énoncés qui constituent des unités de base de notre parole. Les énoncés sont des produits individuels mais en même temps, dans chaque sphère, il existe un répertoire d'énoncés-types dont la structure, le contenu, le style, les moyens grammaticaux, lexicaux et phraséologiques reflètent et correspondent aux conditions et aux buts spécifiques de la communication de cette sphère. Ces énoncés-types utilisés dans les situations concrètes et typiques sont appelés par M. Bakhtine « les genres du discours ».

Le genre du discours peut être constitué d'un seul énoncé, comme, par exemple une lettre, des chroniques, un contrat, un texte de loi, *etc.* ou de plusieurs – la conversation par téléphone, toutes sortes de dialogues.

M. Bakhtine a toujours souligné que les genres du discours sont prescriptifs et donnés, mais en même temps ils sont changeants et souples. A l'exception des GD qui ont un caractère strictement standardisé, il y a une grande quantité de GD qui donnent toute liberté d'expression pour l'interlocuteur, d'où plusieurs variations possibles du même GD. Cela concerne la correspondance familière, toutes sortes de billets, différents types de dialogues et de conversations quotidiennes *etc.* La diversité des GD se manifeste dans l'existence d'une grande variété de GD tout à fait différents : d'un ordre standardisé à une œuvre littéraire, considérée par Bakhtine comme un GD second

qui absorbe et transforme au cours de sa formation les genre du discours de la communication ordinaire – GD premiers.

Le caractère flou des GD provient de leur particularité à refléter et à réagir aux moindres changements de la situation qui les engendre. Tout GD est étroitement lié au contexte communicatif. Le moindre changement de contexte communicatif provoque le changement du GD ou de certains traits caractéristiques du GD. Dans notre article "La représentation schématique du genre du discours" [4] nous avons essayé de proposer les trois groupes de facteurs qui définissent le choix du GD par les interlocuteurs :

- 1) le type des relations entre les interlocuteurs et leurs caractéristiques personnelles ;
- 2) les buts pragmatiques et les sphères d'activité ;
- 3) les conditions de la communication.

Mais ce qui est le plus important pour notre étude c'est le fait que le GD non seulement est déterminé la situation communicative mais il reflète cette dernière, donc il possède une valeur sémiotique.

2. Le caractère sémiotique du GD.

M. Bakhtine mentionnait ce caractère sémiotique du GD sans le développer profondément. Dans son ouvrage "Le marxisme et la philosophie du langage", il écrivait : « Pour le locuteur, ce qui importe, c'est ce qui permet à la forme linguistique de figurer dans un contexte donné, ce qui fait d'elle un signe adéquat dans les conditions d'une situation concrète donnée ». [5:99] Nous pouvons constater que le GD, comme chaque signe, reflète la réalité, il peut véhiculer une information outre son information communicative immédiate ; entre le GD et la réalité existe une influence réciproque. Précisons chacun de ces traits spécifiques sémiotiques du GD.

- Il reflète la réalité.

Chaque signe possède un référent et renvoie à quelque chose qui se situe hors de lui. Pour le GD, c'est le contexte de la communication qui joue le rôle de référent. La normativité de notre activité langagière assure un choix plus ou moins strict du GD dans la situation concrète donnée et les facteurs principaux de cette situation : les conditions matérielles et les moyens de la communication, les relations entre les interlocuteurs, leurs caractéristiques personnelles ainsi que les buts pragmatiques.

- Cette influence est réciproque.

Nous trouvons aussi la manifestation de l'interaction du GD et des facteurs de la situation communicative dans plusieurs cas. Voilà, par exemple, une conclusion intéressante, faite par R. Panckhurst à propos de sa communication par e-mail avec des étudiants : « ...étant donné le contexte formel de la situation d'interaction étudiant-enseignant dans le cadre choisi ici, on aurait pu s'attendre à une utilisation d'un niveau de langue assez soutenu de la part des étudiants. A ma grande surprise, il n'en était rien ; dans les messages suivants, le niveau de demande, voire d'exigence paraît exagéré, presque incorrect ou tout au moins impoli, mais peut-être est-ce plutôt le signe d'une interaction « détendue » au sein de laquelle les étudiants « se mettent à l'aise » ? » [6:323]

Donc, le GD choisi pour la communication peut influencer en quelque sorte le type des rapports entre les interlocuteurs.

- Il est communicatif, il véhicule une information.

En reflétant la situation communicative, le GD porte une information sur la

dernière. Cette information peut être « lue » par le destinataire à condition qu'il ait une compétence linguistique et une expérience personnelle de l'activité langagière nécessaires pour le décodage. Même le choix (fait par l'énonciateur) de tel ou tel GD peut témoigner pour le destinataire de l'attitude et de l'intention de son interlocuteur ainsi que des conditions matérielles de la production de la parole. Par exemple, si un supérieur adresse une information à son collègue inférieur par écrit (par une lettre officielle) au lieu de le faire oralement (comme d'habitude), cela peut signifier pour le dernier un changement dans le caractère de leurs relations ou une importance particulière du document. Un billet glissé discrètement dans la main au cours de la conversation est déjà le signe du caractère secret de l'information qu'il contient. Le caractère des énoncés qui constituent le GD ont aussi une grande importance. Leur longueur, le niveau de standardisation, le ton officiel ou familial ainsi que les indices grammaticaux (pronoms, temps verbaux), lexicaux et stylistiques portent une information sur l'émetteur (sa situation, son statut social, état psychique etc.) et ses relations avec le destinataire. En même temps, il faut préciser qu'il existe une certaine liberté dans l'interprétation des GD. Leurs possibilités sémantiques ne sont pas limitées et elles dépendent beaucoup de la compréhension subjective, des connaissances et de l'expérience individuelles. Comme le remarque A.F. Lossev, « chaque signe occupe une place entre la réalité objective et la compréhension subjective »[7:122].

Donc, c'est cette liaison entre la structure du GD et le contexte qui l'a engendré qui assure la signification sémiotique du GD. Ce que nous voudrions suggérer, comme hypothèse, c'est le fait que le lecteur, s'appuyant sur son expérience de la pratique discursive peut déduire, à partir du GD, présent dans le texte littéraire, toute l'information concernant le contexte communicatif du GD.

Cette information est véhiculée par l'image du GD qui s'associe dans la conscience du lecteur à certaine signification (la lettre d'amour, par exemple, ou une lettre de change qui appartiennent à des sphères complètement différentes dans notre conscience) et par les traits spécifiques des énoncés qui constituent ce GD.

Adressons-nous à un exemple, tiré des "Les Thibault" de Martin du Gard – un télégramme et une carte envoyés par Mme de Fontanin le même jour : « Avant de rentrer chez elle, Mme de Fontanin entra dans un bureau de poste, prit une feuille de télégramme, et écrivit :

« Victorine Le Gad. Place de l'Église, Perros-Guirec (Côtes-du-Nord).
Veuillez dire à M. de Fontanin que son fils Daniel a disparu depuis dimanche. »

Puis elle demanda une carte-lettre :

« Monsieur le Pasteur Gregory,
Christian Scientist Society,
2 bis, boulevard Bineau,
Neuilly-sur-Seine.

Cher James,
Depuis deux jours Daniel est parti, sans dire où, sans donner de nouvelles; je suis rongée d'inquiétude. De plus, ma Jenny est malade, une grosse fièvre que rien n'explique encore. Et je ne sais où retrouver Jérôme pour le prévenir.

Je suis bien seule, mon ami. Venez me voir. Thérèse de Fontanin". (Martin du Gard, 41-42)

Dans ce fragment, l'auteur ne dit rien des relations qui existent entre Mme de Fontanin et son mari. Le lecteur peut bien en tirer ses propres conclusions en comparant ces deux textes concernant le même problème : la brièveté et le caractère officiel du premier et toute la sincérité, l'ouverture et l'appel à l'aide d'urgence que contient l'autre. En plus, le premier, bien qu'il s'agisse d'une information destinée à M. de Fontanin, est adressé à une autre dame, ce qui explique implicitement la situation du couple à ce moment.

Le choix des GD différents est aussi significatif : un télégramme qui impose ses limites strictes de communication et une carte-lettre qui permet de communiquer beaucoup plus et d'une manière plus intime.

Citons encore un exemple où le sens naît de la confrontation des deux sphères différentes. Rappelons-nous un épisode d'"Eugénie Grandet" où Grandet fait le calcul de ses revenus sur le journal qui contient l'article annonçant la mort de son frère. Le voisinage de ces GD différents n'est pas occasionnel. L'auteur confronte les deux GD qui a priori, d'après leur contenu, appartiennent dans la conscience du lecteur à deux sphères opposées : l'article concernant le destin tragique du frère de Grandet et les calculs, froids, secs et pragmatiques que Grandet inscrit sur cet article et qui sont en quelque sorte sa réaction muette. Dans cet exemple deux événements auxquels ces GD se réfèrent sont aussi en opposition : la faillite qui a été la cause de suicide d'un frère et le constat de l'enrichissement de l'autre. Pour le lecteur, la caractéristique implicite du personnage naît de ce contraste entre ces deux GD présents simultanément.

Les exemples cités pour illustrer les types de rapports des deux groupes précédents nous font penser à une Il s'agit de l'opposition qui se manifeste dans la présence des aspects intérieur et extérieur du personnage, la confrontation qui très répandue dans le texte romanesque, car il donne au lecteur la possibilité d'être témoin des pensées du héros, d'entendre sa parole intérieure. Nous avons été intéressés par les cas où ces deux aspects sont vraiment en juxtaposition et où la présence du GD y joue un rôle considérable. Référons-nous de nouveau aux "Les Thibault" de R.M. du Gard :

« -« *Je t'agace ?* » demanda Jacques. Il retira son chapeau et s'essuya le front.

- « *Pourquoi ?* »

- « *Je vois bien : tu me réponds à peine, tu m'écoutes comme un malade qui a de la fièvre.* »

- « *Pas du tout.* »

« Si les bains d'oreille ne suffisent pas à faire baisser la température... » songea Antoine évoquant le visage d'un petit qu'on avait amené ce matin à l'hôpital. Dans mon cœur ...dans mon cœur na-na-na-na... » (Martin du Gard, 274)

Le nouveau sens (la signification parallèle) qui naît de ces oppositions provient aussi des rapports dialogiques qui s'établissent entre ces GD différents. Le dialogisme est une seconde constituante des mécanismes de transmission du message implicite à travers les GD que nous allons examiner dans notre essai.

3. L'intertextualité à travers les rapports dialogiques entre les GD.

Nous venons de parler de rapports de confrontation et d'opposition. Ils peuvent

se manifester non seulement comme l'opposition des différentes sphères auxquelles les GD appartiennent, mais ils peuvent être aussi construits sur une antithèse de forme ou de contenu. Voilà quelques exemples nous permettant mieux expliquer notre idée.

Dans "Les Conquérants" d'André Malraux nous trouvons le cas de deux GD se trouvant en opposition du contenu. Il s'agit de deux affiches de propagande : l'une, distribuée par les contre-révolutionnaires, qui contenait le fragment final du testament de Tcheng-Daï : On colle des affiches semblables par la ville. C'est le fragment final du testament de Tcheng-Daï :

« Moi, Tcheng-Daï, me suis donc ainsi donné volontairement la mort, afin de pénétrer tous mes compatriotes de ceci : que notre plus grand bien, LA PAIX, ne doit pas être dilapidé, dans l'égarement où de mauvais conseillers s'apprêtent à plonger le peuple chinois... »

et l'autre, proposée comme un acte de la contre-propagande par Garine :

« Note et traduit ceci :

« N'oublions jamais qu'un homme respecté par toute la Chine Tcheng-Daï, a été assassiné hier, lâchement, par les agents de nos ennemis. »

Et, pour une autre affiche que l'on devra coller A COTE :

« Honte à l'Angleterre, honte aux assassins de Schanghai et de Canton ! »

Tu mettras dans le coin de la seconde, en petits caractères : 20 mai-25 juin (l'histoire de Shanghai et celle de Shameen). » (Malraux, 114-115)

Par l'insertion de ces textes, le romancier montre implicitement comment fonctionnait le mécanisme de propagande et de contre-propagande à l'époque. Les rapports dialogiques complexes reflètent toute la machinerie et la finesse de la guerre idéologique. En effet le texte de la première affiche, proposée par Garine, ne mentionne pas le testament de Tcheng-Daï, mais l'affirmation que le leader chinois avait été assassiné, anéantit complètement la véracité de ce testament. L'autre affiche (qui devrait être mise exprès à côté) indique implicitement les exécuteurs de cet assassinat et renvoie à d'autres crimes commis par ces ennemis de la révolution. Cette complication des rapports dialogiques est très caractéristique des romans du XXe siècle où des liens sémantiques de caractères différents peuvent être établis entre plusieurs GD. Dans l'exemple d'André Malraux que nous venons de citer, nous trouvons aussi plusieurs GD qui entrent en dialogue : affiche des contre-révolutionnaires, testament de Tcheng-Daï, cité dans cette affiche, affiche du bureau de la propagande de Garine, qui parle de l'assassinat de Tcheng-Daï et autre affiche qui fait allusion aux exécuteurs de cet assassinat. Nous pouvons constater que ces deux derniers GD n'entrent pas en rapport d'opposition mais en rapport de complémentarité.

C'est un autre type de dialogisme qu'on peut aussi appeler synthétique car dans ce cas, un GD se complète de celui qui le suit. C'est un phénomène très répandu dans le texte du roman. Très souvent, les personnages ont recours dans un dialogue ou dans la conversation à la citation d'un GD second (ouvrage littéraire, historique, philosophique) ou d'un GD premier (la parole d'autrui) pour argumenter ou illustrer leur idée.

Un autre type du dialogisme, c'est les rapports synonymiques. Ce type de rapports est très proche de celui de synthèse mais a des nuances particulières, car il ne s'agit pas de complémentarité mais d'identité, et de la possibilité d'exprimer par des

GD différents la même idée. Nous rencontrons ce cas intéressant chez Proust. Dans "Du côté de chez Swann" l'écrivain a recours aux énoncés-types qu'on prononce à propos d'un malade incurable pour mieux exprimer l'état d'âme de Swann : *« A partir de cette soirée, Swann comprit que le sentiment qu'Odette avait eu pour lui ne renaîtrait jamais, que ses espérances de bonheur ne se réaliserait plus. Et les jours où par hasard elle avait encore été gentille et tendre avec lui, si elle avait eu quelque attention, il notait ces signes apparents et menteurs d'un léger retour vers lui, avec cette sollicitude attendrie et sceptique, cette joie désespérée de ceux qui, soignant un ami arrivé aux derniers jours d'une maladie incurable, relatent comme des faits précieux :« Hier, il a fait ses compte lui-même et c'est lui qui a relever une erreur d'addition que nous avons faite ; il a mangé un œuf avec plaisir, s'il le digère bien on essaiera demain d'une côtelette », quoiqu'ils les sache dénués de signification à la veille d'une mort inévitable. »* (Proust, 347)

Ce rapport dialogique est très fin et pas très évident. Les énoncés concernant un malade ont plutôt une fonction métaphorique. Mais le mécanisme de la métaphore est construit lui aussi sur les rapports dialogiques par analogie. Par contre, ces énoncés, grâce à leur caractère stéréotypé et donc sémiotique, peuvent rimer avec les pensées intérieures du personnage et reproduire avec exactitude pour le lecteur le sentiment qu'éprouvait Swan.

Un autre exemple, tiré de "Madame Bovary" de Flaubert, où le GD entre en correspondance presque parfaite avec les sentiments et les pensées de l'héroïne : la chanson d'un mendiant aveugle qui résonne la première fois pour Emma comme un avertissement, et qu'elle réentend plus tard, dans les dernières minutes de sa vie comme le triste résumé de son aventure :

« Tout à coup, on entendit sur le trottoir un bruit de gros sabots, avec le frôlement d'un bâton ; et une voix s'éleva, une voix rauque, qui chantait :

Souvent la chaleur d'un beau jour

Fait rêver fillette à l'amour.

Emma se releva comme un cadavre que l'on galvanise, les cheveux dénoués, la prunelle fixe, béante.

Pour amasser diligemment

Les épis que la faux moissonne,

Ma Nanette va s'inclinant

Vers le sillon qui nous les donne.

- L'aveugle, s'écria-t-elle.

Et Emma se mit à rire, d'un rire atroce, frénétique, désespéré, croyant voir la face hideuse du misérable, qui se dressait dans les ténèbres éternelles comme un épouvantement.

Il souffla bien fort ce jour-là,

Et le jupon court s'envola !

Une convulsion la rabattit sur le matelas. Tous s'approchaient. Elle n'existait plus. » (Flaubert, 400-401)

Mais nous pouvons aussi remarquer que cette chanson fait plutôt écho à toute l'histoire exposée dans le livre et entre en rapport dialogique avec tout le contenu du roman.

Un autre procédé, utilisé souvent par les romanciers à l'aide des GD est la construction dans la conscience du lecteur de chaînes d'associations. C'est un dialogue qui s'instaure entre les GD présents dans le roman et les GD qui font partie du bagage culturel du lecteur. Sous ce bagage, nous entendons un ensemble de GD seconds, connus du lecteur. Cette connaissance est largement utilisée dans les cas où l'écrivain fait allusion à telle ou telle œuvre philosophique, littéraire ou à un mythe, en se référant à son contenu.

La violation des lois du discours est aussi un des moyens que l'écrivain utilise pour produire un effet spécial sur le lecteur. Dans ce cas-là, le romancier s'appuie sur la connaissance qu'a le lecteur des modèles discursifs ou des GD premiers (selon la terminologie de Bakhtine). Le rapport dialogique s'instaure dans ce cas-là entre la norme, l'image-modèle, présent dans la conscience du lecteur, et les violations produites.

Par exemple, dans "L'Écume des jours" de Boris Vian, toute l'atmosphère d'absurdité est basée sur la violation de l'attente du lecteur. Ainsi dans l'exemple de l'annonce publicitaire le texte ne correspond pas du tout à l'image présentée: *"Dans une vitrine une jolie femme reposait sur un matelas à ressort. Sa poitrine était nue, et un appareil lui brossait les seins vers le haut, avec de longues brosses soyeuses en poil blanc et fin. La pancarte portait: Economisez vos chaussures avec l'Antipode du Révérend Charles."* (Vian, 58) Toutes ces violations produisent l'effet de l'absurdité qui sert de fondement à l'esthétique de ce roman. Pour que le lecteur reçoive ce message de l'écrivain, il faut qu'il ait une compétence discursive qui lui permette de sentir toutes ces inobservances des règles, de comprendre la signification qui naît du rapport norme/violation de norme et de l'apprécier.

En résumé, notons que tous les rapports dialogiques se basent sur des rapports intertextuels. Nous considérons que n'importe quel GD (écrit ou oral) peut être envisagé comme un texte, et, dans ce cas-là, sous la notion de l'intertexte nous entendons un ensemble de GD premiers et seconds qui sont en compétence du lecteur. A partir des rapports de transtextualité (architextualité, paratextualité, métatextualité) et intertextualité (citations, plagiat, allusion) que nous trouvons chez Genette [8] nous proposons à titre d'hypothèse de distinguer les **rapports intertextuels externes** et les **rapports intertextuels internes** que nous avons essayé de représenter sur ces deux schéma :

Schéma I: rap. intertext.
EXTERNE

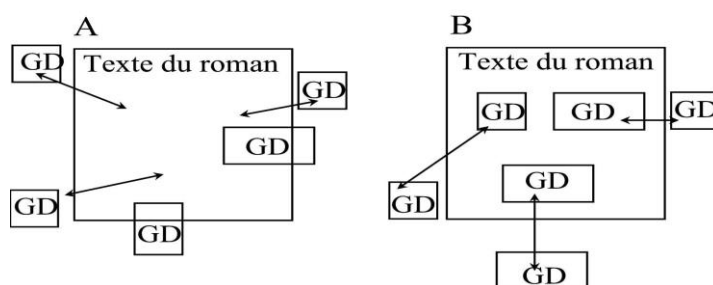
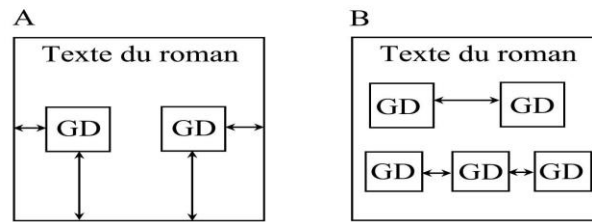

Schéma II: rapport intertext.
INTERNE

Les rapports intertextuels externes représentent les rapports dialogiques entre le texte du roman et d'autres GD qui y sont extérieurs (schéma I). Sous les rapports intertextuels internes, nous entendons les rapports entre le texte du roman et les GD qui y sont présents (schéma II). Mais à l'intérieur de chacun de ces types de rapports nous proposons de distinguer aussi deux sous-groupes.

Pour les rapports extérieurs :

- **les GD extérieurs – la totalité du texte du roman** (Schéma I A) (le dialogisme au niveau de l'influence du style, des idées, les rapports texte-source/texte-cible, le dialogisme au niveaux des mythes).
- **Les GD extérieurs – les GD présents dans le texte du roman** (Schéma I B) (les rapports qui s'instaurent entre le GD concret présent dans le texte intérieur et le GD extérieur : citations, plagiat, parodie, violations des normes discursives etc.)

Pour les rapports intérieurs :

- **Les GD présents dans le roman - le texte intégral du roman** (Schéma II A) (le dialogisme au niveau de l'idée principale, de leitmotiv du roman).
- **Entre les GD présents à l'intérieur du texte romanesque** (Schéma II B) (différents rapports de l'oppositions, de synonymie, et de synthèse).

Nous avons distribué ces rapports en quatre groupes représentés dans nos schémas pour bien marquer leur caractère différent, tandis que dans les romans, et nous voulons le souligner, tous ces types de rapports sont présents simultanément.

En résumant, notons que les GD présents dans le texte littéraire, sont pour les écrivains non seulement une matière première pour la reconstruction de l'univers fictif de l'œuvre littéraire et de la reproduction de la parole, mais ils jouent aussi un rôle important dans la réalisation des rapports auteur – lecteur : ils servent de moyen de transmission de l'information implicite, et de facteur de stimulation de la participation active du lecteur.

Donc, en tant que signe, le genre du discours se réfère dans la conscience du lecteur (qui possède une certaine compétence discursive) aux différentes composantes de la situation communicative. Ce caractère sémiotique des GD permet à l'écrivain de véhiculer (à travers des GD présents dans le texte du roman) une information implicite, de créer des chaînes d'associations et différents rapports intertextuels.

SOURCES THEORIQUES

1. *Медведев П.Н.* Формальный метод в литературоведении. М.: Лабиринт, 1993. 2. *Bakhtine M.M.* Le marksisme et la philosophie du langage. P.: Minuit, 1977. 3. *Бахтин М.М.* Эстетика словесного творчества. М.: Искусство, 1986.- С.250-296. 4. *Lepetyuk I.* La présentation schématique du genre du discours. // Les jeunes chercheurs et la langue. Actes du colloque national jeunes chercheurs. 18 et 19 juin 1999, Université de Montpellier III. P.209-216. 5. *Bakhtine M.M.* Esthétique de la création verbale. P.: Gallimard, 1984. 6. *Pankhroust R.* La communication « médiée » par ordinateur : un discours autre. // L'Autre en discours, Montpellier : UPV, 1998. 7. *Люсев А.Ф.* Знак. Символ. Миф.

SOURCES LITTERAIRES

1. Flaubert G. *Madame Bovary*. P. : Flammarion, 1996. 2. *Malraux A. Les Conquérants*. P.: Gallimard, (col.« Pléiade »), 1976, pp.3-150. 3. *Martin du Gard R. Les Thibault*.t. I, P.: Gallimard, 1951. 4. *Proust M. Du côté de chez Swann*, P. :Flammarion, 1988. 4. Vian B. *L'ecume des jours*. P.:Pauvert, 1983.

МАЛІКОВА О.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

БІБЛІЙНИЙ ІНТЕРТЕКСТ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

The centrality of the biblical is most obvious in English-language literatures... Our poetry, drama, fiction would be unrecognizable if we omitted the continuous presence of the Bible. Nor is there any categorical way of delineating that presence. It extends from the immense volume of biblical paraphrase to the most tangential or covert of allusions. It comprises every mode of intertextuality, of incorporation within and between the lines. To speak English or Anglo-American is to speak the Bible”.

George Steiner

Сучасні дослідники розглядають текст як безперервний процес породження смислу і пропонують нове поняття тексту, за яким текст є транссеміотичним всесвітом, конгломератом всіх смислових систем, культурним та художнім **кодом**. Текст також розглядається як продукт певної культури (культурної речі), що має здатність впливати на свідомість членів певного культурного простору та опосередковано визначати розвиток самого простору. Однією з рис, притаманних текстам-культурним речам, що констатує існування взаємозв'язку між ними, є **інтертекстуальність**. Будь-який текст можна назвати **інтертекстом**, оскільки тексти попередньої культури і тексти сучасної культури присутні в ньому на різних рівнях. Таким чином, кожний індивідуальний текст поєднаний з безліччю інших, а глобальне ціле відображається в кожній з його частин у часткових або фрагментарних образах. Вивчення явища інтертекстуальності (міжтекстуальності) як лінгвістичної проблеми вимагає залучення суміжних дисциплін, зокрема літературознавства, перекладознавства, семіотики, герменевтики, культурології тощо. Інтертекстуальність являє собою дуже важливу категорію для розуміння і інтерпретації текстів і не обмежується проблемами джерел і впливів, оскільки являє собою загальне поле свідомих і несвідомих цитувань, походження яких не завжди можна виявити. Інтертекстуальні елементи (імпліцитні та експліцитні) збагачують твір, утворюючи навколо нього асоціативне поле, і тим самим забезпечують його додатковий вимір.

Метою запропонованої статті є (1) з'ясувати сутність поняття “інтертекст” та “інтертекстуальність”, акцентуючи увагу на культурологічному аспекті вивчення цього явища і (2) провести лінгвостилістичний і функціональний аналіз певних асоціативних інтертекстуальних вкраплень біблійного походження, які виконують алюзивну функцію в англomовному художньому тексті.

Об'єктом дослідження є номінативні алюзії біблійного походження, які використовуються як асоціативні інтертекстуальні вкраплення і створюють біблійний інтертекст в тексті художнього твору.

Предметом дослідження є культурологічні, мовностилістичні та прагматико-

функціональні особливості використання біблійних алюзій у створенні художніх образів.

Актуальність даного дослідження зумовлено значною питомою вагою інтертекстуальних елементів біблійного походження у художніх текстах та загальною спрямованістю сучасної лінгвістики на вивчення явища інтертекстуальності як лінгвістичної категорії, яка є дуже важливою для розуміння і інтерпретації текстів. Крім того, поза увагою науковців залишається функціонування біблеїзмів як мовностилістичних і прагматичних засобів із метою відображення біблійних мотивів у тексті художнього твору, вивчення їх культурологічного потенціалу, їх ролі у формуванні образної християнської картини світу.

Проблемі дослідження інтертекстуальності присвячено багато робіт Р.Барта, Ж.Дерріди, Ю.Лотмана, М.Бахтіна, Ю.Крістєвої, Б.Успенського та інших дослідників.

Роман Барт, один із найвпливовіших літературних критиків Франції, чії ідеї та концепції мали значний вплив на інтелектуальне життя Франції у 60-70-х рр., а пізніше й на американське літературознавство, вважав, що будь-який текст - це тісне сплетіння культурних кодів, про які автор навіть не здогадується. За Р.Бартом, “культурний код – це перспектива множинності цитувань, міраж, зітканий із множинних структур, і одиниці, утворені цим кодом, – це ніщо інше, як відголоски чогось такого, що вже було читане, бачене, зроблене, пережите; код – це слід цього “вже”. Відсилаючи до вже написаного, іншими словами, до Книги (до книги культури, життя, життя як культури), він перетворює текст у каталог цієї Книги” [1:28]. Текст, текстура, тканина сплітаються з інтертекстів-контекстів різних мов (етимологічно “текст” означає “тканина”). У роботі “Від твору до тексту” Р.Барт зазначає, що тексту притаманна багатозначність. Тобто така множинність сенсу, що не підлягає усуненню. У тексті немає мирного співіснування сенсів, значень. Текст перетинає їх, рухається крізь них, у ньому відбувається вибух, розщеплення усіх сенсів. Множинність тексту зумовлюється не двозначністю складників його змісту, а просторовою багатолінійністю означників, із яких він зітканий [2:678]. Р.Барт також вважає, що текст треба розглядати не як завершений, закритий продукт, а як прогрес продукування, “підключений” до інших текстів, інших кодів, що є інтертекстуальністю. Саме тому текст артикулюється в суспільстві та історії не способами визначення, а цитування [2:342]. Прочитання тексту всуціль зіткане з цитат, посилянь, відгону. Усе це - засоби висловлювання культури. Застаріли і нові мови проходять крізь текст, створюючи могутню стереофонію. Р.Бартові також належить ідея розмежування читабельного (lisible) та писабельного (scriptible) текстів. Писабельний текст - плюралістичний, оскільки мова нескінченна; цей текст не є структурою, а структуруванням, в якому “читач вже не споживач, а виробник тексту” [1:4]. Основною рисою читабельного чи класичного тексту є повнота і завершеність. Ідея писабельного тексту Р.Барта споріднена з ідеєю письма (écriture) Ж. Дерріди, ідеєю текстуальності та інтертекстуальності Ю.Крістєвої й М.Ріффатера, У.Еко. Наприклад, Ю.Крістєва, відома французька дослідниця, учениця Р.Барта, яка висувала альтернативне розуміння мови як матеріальної практики, а тексту як матеріального продукту, запровадила в 1967 році терміни “інтертекст” та “інтертекстуальність” на позначення процесу перетинання та взаємовпливу різних текстів в одному окремо взятому. Дослідниця вважає інтертекстуальність методом дослідження тексту як знакової системи, що перебуває

у зв'язку з іншими системами, а також взаємодії різних кодів, дискурсів чи голосів, які переплетаются у тексті. Ю.Крістева вважає, що текст можна розглядати як історико-культурну парадигму і пропонує введення нового поняття тексту, за яким текст є “транссеміотичним всесвітом, конгломератом всіх смислових систем, культурним та художнім кодом [2:230]. Основна ідея теорії Ю.Крістевої полягає в тому, що текст в процесі інтертекстуалізації сам постійно абсорбується та трансформується, створює та переосмислює, що гарантує відкритість художнього тексту як по відношенню до інших художніх систем і структур, так і до читача.

У.Еко розглядає інтертекстуальність як вид “перекодування”, яке встановлює каркас для пов'язування тексту з іншими подібними текстами. Французький теоретик літератури М.Ріффатер розрізняє інтертекст - сукупність текстів, що повинні співвідноситися із текстом, який розглядаємо, та інтертекстуальність - процес сприймання значення тексту [2:541].

Представник Женевської школи феноменологічної критики Ж.Жене, з чийм ім'ям пов'язана історія французького структуралізму, звужує термін “інтертекстуальність” до цитування, плагіату та алюзій і виділяє п'ять типів взаємодії різних текстів у кон'юктурі поліфонічного тексту, а саме:

власне інтертекстуальність – присутність в структурі тексту фрагментів інших гомо-, або гетерогенних текстів;

паратекстуальність – взаємодія та взаємовплив різноманітних текстових форм, які співіснують в окремому тексті (наприклад, стосунок тексту до своєї назви, передмови, післямови, епіграфу тощо);

метатекстуальність – різні текстові форми коментування вже породженого або породжуваного автором тексту, тобто посилення на попередній текст у вигляді його коментування або критики;

архітекстуальність – текстові структури, що відтворюють жанровий архетип тексту, тобто зв'язок тексту з іншими текстами того самого жанру;

гіпертекстуальність – висміювання, парадіювання іншого тексту.

Слід зазначити, що Ж.Жене вживає терміни, “гіпертекст”, “гіпертекстуальність” для опису реалій традиційного, книжкового тексту, вміщуючи їх у термінологічну і концептуальну парадигму, засновану на похідних від слів “текст”, “текстуальність”. Тому поняття “гіпертекстуальність” можна розглядати як одне з позначень безперервної циркуляції текстів, без якої, як зазначає Ж. Жене, література не була б варта і години зусиль [2:342].

Суттєвим внеском у дослідження інтертекстуальності були праці відомого літературознавця та літературного теоретика М.Бахтіна, в яких розвивалася теорія “діалогізованої свідомості”, або діалогічності текстів, стосовно жанру роману. М.Бахтін запропонував дві важливі концепції: ідею поліфонічності (як основну засаду жанру великої прози) і концепцію діалогічності і двоголосся. М.Бахтін розглядає роман як мовленнєве розмаїття різних соціальних груп, розмаїття індивідуальних голосів, які художньо організовані в тексті. Ідея поліфонічності дала поштовх розвитку теорії нарації, представники якої розглядають текст як вільну гру різних дискурсів. Концепції діалогічності і двоголосся російський літературознавець розумів у двох значеннях. По-перше, двоголосся – це характеристика всякого мовлення, бо мова є суспільним феноменом і не може бути нейтральною і позбавленою інтенційного характеру. По-друге, двоголосся – це

важливий елемент будь-якого прозового твору і дискурсу, бо на кожному слові залишаються сліди, маркери чистісказаності [2:563]. М.Бахтін розрізняє в текстах одноголосні та двоголосні висловлювання. Одноголосні висловлювання не позначені “слідами цитувань” (прикладом таких цитувань може бути професійна мова). Двоголосе слово завжди включає передіснування іншого голосу і дає змогу почути його відлуння як частину “архітектури” дискурсу. Якщо М.Бахтін відштовхувався від тексту, відкриваючи в ньому принципову діалоговість, то сучасні дослідники виходять з більш широкого розуміння тексту, розглядаючи його як безперервний процес породження смислу. Текст уявляється безмежним, оскільки допускає безліч прочитань у просторі інтертекстуальності.

На думку Юрія Лотмана, відомого культуролога, семіотика, засновника Тартуської школи структуралістів-семіотиків, усі культурні системи: література, мистецтво, кіно, музика, релігія відмінні від мови; вони є вторинними щодо природної мови як первинної моделювальної системи і мають складнішу структуру. Для Лотмана художній і мистецький твір – це знак у знаковій системі культури. Тому він розширює поняття тексту до дефініції “культурного тексту”, тобто розглядає культуру як унікальний текст, який містить в собі і невербальні системи. За Ю. Лотманом, проблема інтертекстуальності розуміється як проблема “тексту в тексті”. Текст не існує сам по собі, він неминуче потрапляє у який-небудь історичний, реальний або умовний контекст. В контексті культури тексти не існують ізольовано один від одного. Вони пов’язані, сплетені в цілісну сітку і утворюють своєрідну “семіосферу” [3:15].

В постмодернізмі виникає приваблива ідея універсальної інтертекстуальності, згідно якої кожний індивідуальний текст поєднаний з безліччю інших, а глобальне ціле відображається в кожній з його частин у часткових або фрагментарних образах. Ідея універсальної інтертекстуальності набуває особливої актуальності в електронну еру, оскільки завдяки гіперзв’язкам текст буквально стає матрицею численних текстів-супутників і являє собою цілісність, здатну до самооновлення [4:173]. Протісний взаємовплив традиційної і комп’ютерної текстуальності свідчать взаємні запозичення і успішне співіснування між друкованими і електронними текстами. І хоча розвиток новітніх технологій не ставить під загрозу існування друкованої книги, безперечно, пріоритети зазнають певного зсуву, оскільки провідні засоби масової інформації і комунікації в суспільстві визначають способи обробки інформації.

Спільним у дослідженнях усіх згаданих авторів є пряма залежність інтертекстуальності як функціональної ознаки тексту від поліфонічності тексту. Інтертекстуальність є функціональною властивістю тексту – культурної речі, завдяки якій відбувається дислокування конкретного матеріального феномена в структурі певної складної знакової одиниці (тексту) щодо іншого подібного культурного феномена, що позначається на відповідному входженні цієї одиниці до певного культурного простору та визначення її статусу в ньому.

Інтертекстуальність входить до системи ознак тексту як семіотичної одиниці, що можна детермінувати як власне текстуальність, здатність певної кодувальної системи створювати та відтворювати цілісний інформативний продукт. Явище інтертекстуальності є характерною властивістю текстів узагалі, особливо тих із них, що належать до вторинних мовленнєвих жанрів (наприклад, історичні анекдоти,

каламбури тощо). Отже, інтертекстуальність як прояв текстової гетерогенності тексту вторинного мовленнєвого жанру є одним з різновидів взаємодії в тексті різних текстових структур, що можуть складати, за аналогією до мовленнєвих актів, своєрідні текстові акти. Текстові виразники інтертекстуальності (наприклад, прецедентні явища, текстуальні алюзії, мотиви, цитати, ремінісценції тощо) полегшують процеси породження та сприйняття конкретного тексту, оскільки є маркованими для адресанта та адресата з погляду спільності вибору та правил користування комунікативними стратегіями, мовно-жанровим регістром заданого типу тексту тощо. Наявність інтертекстуальних зв'язків у тексті зумовлена загальною здатністю людини до асоціативного мислення, що в поєднанні з процесом концептуалізації знань про об'єктивну реальність дозволяє досягати нових результатів методом заміни старих компонентів новими. Інтертекстуальний елемент ускладнює свою семантичну структуру в кожному конкретному вжитку, доповнюючи її латентною вказівкою на текст або суму текстів, у яких цей елемент набув уперше культурної значущості. Варто розрізняти інтра- та діакультурну інтертекстуальність, тобто інтертекстуальний зв'язок, який встановлено між елементами текстів одного або різних культурних просторів, що суттєво впливає на оформлення тексту адресантом та відповідне його сприйняття адресатом.

Вивчення явища інтертекстуальності потребує особливої уваги з точки зору культурології, дисципліни, яка “вивчає вияв відображення та фіксацію культури в мові і дискурсі” [5:12] і “досліджує як історичні, так і сучасні мовні факти через призму духовної культури” [6:11]. Об'єктом дослідження лінгвокультурології на сучасному етапі є не лише та культурна інформація, яка притаманна окремому народові або народам, що знаходяться у близькому спорідненні, але і культурна інформація загальнолюдського характеру, тобто універсалії, які притаманні різним культурам, наприклад, культурну інформацію, що міститься у Біблії. Книга Книг виступає основним джерелом розповсюдження християнської культури, яка є частиною загальнолюдської культури, сукупності національного і інтернаціонального.

Біблія – спільний елемент культури різномовних суспільств – по різному відображена у різних мовах. Це пояснюється тим, що, як зазначає А.Швейцер, мова є відображенням суспільної свідомості і реагує на зміни в усіх сферах суспільного життя, і нарешті, сама твориться і формується суспільством [5:11]. Відмінність культур різних народів, відмінність традицій, звичаїв та відмінності в людській діяльності призводять до того, що в різних мовах по-різному відображаються одні й ті ж явища, поняття. Одним віддається перевага, а інші вважаються несуттєвими. На тлі національної культури існують численні субкультури, які тісно пов'язані з національною культурою, вбирають в себе її елементи, та й самі впливають на національну культуру. Крім того, при спілкуванні, взаємодії з іншими народами відбувається процес взаємообміну певними надбаннями культури. Культуру в цьому розумінні слід розділяти на суб'єктивну, яка існує тільки в поведінці людини і співвідноситься з тими значеннями та поняттями її життя, які ця людина створила, і відповідно до яких вона себе належним чином поводить, та об'єктивну культуру, яка опирається на традиційну точку зору – мистецтво, література, релігійні традиції тощо.

Тривалий час культура християнського світу звернена до Біблії, яка є

джерелом моральних, духовних та етичних істин і настанов. Вплив Біблії на формування, розвиток, збагачення і навіть зберігання мов народів християнської культури важко переоцінити. Протягом довготривалого історичного періоду біблійна символіка закріплювалась у свідомості людей.

Звертання до біблійних образів та сюжетів, широке цитування Біблії завжди відповідали традиціям англomовної літератури, а також преси та інших засобів масової інформації. На особливе ставлення до Біблії британців вказує також той факт, що під час Коронації Біблію презентують монархові з такими словами: *"We present you with this Book, the most valuable thing this world affords. Here is wisdom. This is the Royal Law. These are the lively oracles of God"* [3:8].

Щоденне використання Біблії у сфері богослужіння, читання цього твору багатьма прошарками населення, вживання лексичних і фразеологічних одиниць біблійного походження у художній літературі та побуті визначили провідну роль Біблії у збагаченні, розвитку та вдосконаленні англійської літературної мови, на що вказували такі мовознавці як, наприклад, Логан П.Смит, М.В.Дюбуа, А.В.Кунін, Є.М.Солодухо, В.Г.Гак, Р.Н.Попов, В.М.Мокиєнко, Г.А.Ліліч, Л.Г.Мягкова та інші.

Таким чином, від самого початку, виступаючи як частина англійської літературно-художньої традиції, біблеїзми стали об'єктом уваги лінгвістів. Предметом особливого зацікавлення вітчизняних і зарубіжних дослідників є проблема впливу Біблії на англо-американську літературу. Жорж Сейнер, відомий англійський літературознавець, автор "Антології англійської літератури VIII-XX століть" підкреслював дуже важливу роль Біблії у розвитку західної, зокрема англо-американської літератури. Він писав: *"Our poetry, drama, fiction would be unrecognizable if we omitted the continuous presence of the Bible. Nor is there any categorical way of delineating that presence. It extends from the immense volume of biblical paraphrase to the most tangential or covert of allusions. It comprises every mode of intertextuality, of incorporation within and between the lines. How is one to circumscribe a constancy of implication which reaches from the translations or paraphrases of biblical texts in medieval Mystery Plays to the obliquity of the biblical in Faulkner's Absalom, Absalom!? What single rubric can account for the uses of Ahab and of Jonah in Moby-Dick, for the redeployment of biblical personae and episodes in Dante's Divine Comedy, and for the massively augmented re-telling of the world of the Patriarchs in Thomas Mann's Joseph trilogy? If so secondary a figure as Lot's wife appears already in Middle English poetry, she continues to do so in Blake, in Joyce and at the centre of D. H. Lawrence's poems and novels. Biblical echoes, the play of hidden quotation or parody, is as indispensable to Goethe's Faust as it is to the uncanny reflections of Eden and the Fall in Henry James' The Golden Bowl (a title out of Ecclesiastes) or to the desolate, sardonic mutations of this primal intrigue in Beckett's Waiting for Godot. Enumeration becomes pointless... In the literatures of English, at home and as a global medium, the kinship with the biblical, as it began with the Anglo-Saxons and with Chaucer, as it informed Donne, Milton, Blake, Melville, T.S.Eliot and so many others, continues"* [7:765].

Традиції філологічного вивчення біблеїзмів в англійській лінгвістиці на сьогодні зводяться до проблеми дослідження біблійних алюзій. Алюзивне вживання біблійних власних назв і їхнє функціонування розглядають у своїх працях М.Е.Мас Andrew, М.Гарсієл, О.Р.Хінкль, Н.Дж.Джейкобс, К.Малон, Г.Р.Сміт. На лінгвістичній природі та функціонуванні біблійної алюзії, на збагаченні нею смислової структури

художнього тексту зосереджують увагу такі вчені як R.A.Brower, O.Durrani, J.De Weever. Філологічні розробки теорії біблеїзмів у працях вітчизняних дослідників здебільшого пов'язані із різними аспектами фразотворчих процесів (А.Біріх, О.В.Кунін, О.М.Лисенко, І.Матешич, Л.І.Степанова), етимологією окремих біблійних виразів (С.С.Волков, Є.В.Кузнецова, Л.В.Полубиченко, В.Л.Смірнов, С.Г.Шулежкова), діахронічним вивченням біблеїзмів та їх класифікацією (А.Біріх, Ю.А.Гвоздарев, К.Н.Дубровіна, І.Б.Дубровська, О.В.Кунін, Й.Матешич, О.В.Софронова, Е.М.Солодухо), функціонуванням цих одиниць у творах художньої літератури (Є.М.Верещагін, В.М.Мокієнко, О.І.Трофімкіна, В.І.Хазан, І.Харазінська, І.С.Хостай, І.О.Шмелькова), лінгвістичними питаннями перекладу (Т.А.Малютіна). Проте поза увагою науковців залишається функціонування біблеїзмів як мовностилістичних, прагматичних засобів, які виступаючи ознакою християнської культури, формують своєрідний біблійний інтертекст у тексті художнього твору.

Мова Біблії є джерелом релігійно-поетичної символіки, афористики, експресивної риторики та ідіоматики. Біблійні сентенції часто вживаються з метою аргументації суджень авторів художніх творів. Утворення, які виникли на основі тексту Біблії або біблійного сюжету характеризуються семантичною та стилістичною маркованістю, підвищеною експресивністю, подвійною лінгвістичною сутністю, тобто являють собою цитовані фрази, в яких чітко проглядається додатковий смисл посилення на джерело. Важливою рисою біблеїзмів є функція осмислення морального ідеалу, що відіграє певну роль в ідейному розумінні твору й апелює до совісті людини, її світогляду, дозволяє відійти від окремого історичного, національного та звернутись до загального, що уособлюється в духовності кожної людини і виходить за рамки сюжету твору. Лексико-семантичні та сюжетні запозичення з Біблії виконують у текстах художньої літератури декілька функцій. З одного боку, вони оформлюють зміст тексту, звільнюють адресанта від необхідності вигадувати інші словесні формули. З іншого – ці запозичення мають естетичні функції, підвищують експресивно-емоційну виразність висловлювання, допомагають досягти і певного прагматичного ефекту. Біблеїзми також можуть слугувати характеристиці людини, її дій, почуттів, емоцій, а також характеризувати ставлення персонажів до подій, допомагають виявити основну ідею твору [8:7]. Біблійні вирази є прецедентними текстами, готовими інтелектуально-емоційними блоками, стереотипами, які можуть вживатися як інтертекстуальні елементи, забезпечуючи інтертекстуальний зв'язок між елементами текстів різних культурних просторів: тексту художнього твору і тексту Біблії.

Матеріалом нашого дослідження стали біблійні номінативні алюзії, які виконують певні мовностилістичні і прагматичні функції і утворюють своєрідний біблійний інтертекст у текстах художніх творів Д.Лоуренса.

Алюзивна функція біблеїзмів є найголовнішою стилістичною функцією біблеїзмів у художньому тексті. Цей художньо-стилістичний прийом розрахований на ерудицію читача, покликаною розгадати закодований зміст. Це передусім посилення на одиницю лексико-семантичного рівня, що супроводжується конотативним прирошенням смислів. Для адекватного декодування та інтерпретації біблійної алюзії, що репрезентуються у тексті художнього твору одиницями різних мовних рівнів, необхідне володіння інформацією історико-філологічного та загально-культурного плану, закладеною письменником у тому чи іншому

літературному творі. Біблійна алюзія спирається не на поверхневі властивості предметів чи понять, а на ґрунтовні відомості чи знання, що знаходяться у людській пам'яті. Тільки за умови наявності таких знань можливе розпізнання алюзії. Тому використання автором художнього твору і вміння читача адекватно інтерпретувати і декодувати біблійні алюзії свідчить про рівень освіти і духовної культури.

Основною ознакою денотата біблійної алюзії є його приналежність до класу культурних знаків, пов'язаних зі Святим Письмом. Алюзивний процес реалізується номінацією та цитацією. У номінативній біблійній алюзії денотат є біблійним фактом чи особою, а репрезентантами виступають лексеми або словосполучення непередикативного характеру. За своєю стилістичною природою номінативні алюзії поліфункціональні і крім алюзивної функції можуть виконувати експресивну, емотивну, характерологічну, оцінну, повчальну або дидактичну, конкретизуючу, генералізуючу, перспективну, систематизуючу функцію, а також функцію поглиблення контекстної ситуації тощо.

Розглянемо і проаналізуємо мовнотилістичні і функціонально-прагматичні особливості використання номінативних біблійних алюзій як інтертекстуальних краплень у текстах художніх творів Д. Лоуренса.

Наприклад, *“And after an evening they both were very still, having known the immensity of passion. They felt small, half-afraid, childish and wondering, like **Adam and Eve** when they lost their innocence and realized the magnificence of the power which drove them out of Paradise and across the great night and the great day of humanity (1:353).* Номінативна алюзія-антропонім вжита у порівняльній конструкції з *like* для характеристики емоційного і психологічного стану головних персонажів роману *“Sons and Lovers”*, Клари і Пола, які відчують сором і страх. Автор порівнює їх з Адамом і Євою, які втратили свою невинність і чистоту через те, що спокусилися і скуштували „заборонений плід”.

Пор. *“And he said, I heard thy voice in the garden, and I was afraid, because I was naked; and I hid myself”* (Genesis 3:10). Розглянемо аналогічні приклади.

*“All the life of Miriam’s body was in her eyes, which were usually dark as a dark church, but could flame with light like a conflagration. Her face scarcely ever altered from its look of brooding. She might have been one of the women who went with **Mary** when Jesus was dead”*. Автор зображає Міріам як людину, яка відрізняється від інших, від членів її родини, друзів. Вона глибоко виявляється людиною, яка віддано служить Богові і заради цього служіння готова на будь-яку жертву. Автор вживає номінативну алюзію-антропонім *Mary* для уподібнення Міріам женом-мироносицям, які попри всі заборони і небезпеку залишалися вірними християнському вченню до кінця.

Пор. *“And many women were there beholding afar off, which followed Jesus from Galilee, ministering unto him: Among which was **Mary Magdalene**, and **Mary** the mother of James and Joses, and the mother of Zebedee’s children”* (Matthew 27:55,56).

*“He walked on beside her, a striding, mindless body. But he recovered a little as he went. He suffered badly. He had killed his brother when a boy, and was set apart, like **Cain**”* (2:201). В цьому уривку, використовуючи номінативну алюзію-антропонім *Cain*, яка виконує стилістичну функцію порівняння, автор порівнює Джеральда (одного з головних героїв роману *“Women in Love”*) із Каїном, який вбив свого брата Авеля. Але Джеральд, на відміну від Каїна, вбив свого молодшого брата не навмисно, а випадково, коли вони разом гралися з пістолетом, який був заряджений, а Джеральд

про це не знав. Все життя докір совісті розривав його серце. Незважаючи на добробут, красу і успіх, Джеральд завжди відчував жахливе прокляття, ніби Каїнову печатку, яке все сильніше пригнічувало його і змушувало відчувати себе вигнанцем у цьому світі.

Пор. “*And now art thou cursed from the earth, which hath opened her mouth to receive thy brother’s blood from thy hand; When thou tillest the ground, thy shall not henceforth yield unto thee her strength; a fugitive and a vagabond shalt thou be in the earth*” (Genesis 4:11,12).

“*She started out of her muse, and gave a little cry of fear. A man was there. It was a keeper. He stood in the path like **Balaam’s ass**, barring her way* (3:138).

Використовуючи номінативну алюзію-антропонім, автор порівнює Олівера, одного з персонажів роману “*Lady Chatterley’s Lover*” з ослицею Валаама, відомого біблійного персонажа. Для Олівера побачити Конні в ночі на дорозі було так само несподівано як для осла побачити ангела Божого, який став на його шляху з мечем в руках.

Пор. “*And the ass saw the angel of the Lord standing in the way, and his sward drawn in his hand: and the ass turned aside out of the way, and went into the field: and **Balaam** smote the ass, to turn her into the way*” (Numbers 22:23,27).

“*She looked up, and in the darkness saw his face above her, his shapely, male face. There seemed a faint, white light emitted from him, a white aura, as if he were a visitor from the unseen. She reached up, like **Eve reaching to the apples on the tree of knowledge**, and she kissed him, though her passion was a transcendent fear of the thing he was, touching his face with her infinitely delicate, encroaching, wondering fingers* (2:379). Автор вживає алюзію-антропонім **Eve** для характеристики емоційного і психічного стану героїні роману “*Women in Love*”, Гудрон, її почуття, коли вона залишилася на одинці з Джеральдом, якого вона вважала дуже незвичайною і небезпечною людиною. Гудрон розуміє, що Джеральд – це “заборонене яблуко” на “дереві знання”. Вона має палке бажання зірвати цей заборонений плід, хоча добре розуміє до чого це може призвести. За допомогою алюзії-антропоніму автор порівнює свою героїню із біблійним персонажем, Євою, яка незважаючи на всі заборони і попередження, не змогла побороти спокусу.

Пор. “*For God doth know that in the day ye eat thereof, then your eyes shall be opened, and ye shall be gods, knowing good and evil. And when **the woman** saw that the tree was good for food, and that it was pleasant to the eyes, and a tree to be desired to make one wise, she took of the fruit thereof, and did eat, and gave also unto her husband with her; and he did eat*” (Genesis 3:5,6).

“*She understood perfectly well why people had cocktail parties, and jazzed, and Charlestoned till they ready to drop. You had to take it out some way or other, your youth, or it ate you up. But what a ghastly thing, this youth! You felt as old as **Methuselah**, and yet the things fizzed somehow, and didn’t let you be comfortable. A mean sort of life! And no prospect!* (3;61). В цьому уривку автор використовує номінативну алюзію Methuselah для зображення емоційно-психологічного стану Конні, героїні роману “*Lady Chatterley’s Lover*”. Незважаючи на свою молодість, вона надто багато страждала у своєму житті через нещасливе одруження і неспроможність мати дитину. Вона відчуває себе людиною, яка прожила багато років і порівнює себе із Метусилом, патріархом, який прожив 969 років.

Pop. "And all the days of *Methuselah* were nine hundred sixty and nine years: and he died" (Genesis 5:27).

Проведений аналіз показує, що номінативні біблійні алюзії є невід'ємною частиною характеристики літературного персонажа, суттєво доповнюють інформацію про нього. Алюзії-антропоніми реалізуються або через імпліцитний натяк на риси характеру персонажа, за яким проводиться порівняння; або, входячи до порівняльних конструкцій зі зв'язками *like, as, as if*, експліцитно характеризують персонажів художніх творів, передають їхній емоційний, психічний стан.

Отже, з точки зору прагматики, домінуючою функцією біблійних алюзій-антропонімів є характерологічна. Номінативні біблійні алюзії також виконують оцінну, емотивну, експресивну функцію, оскільки мова Біблії характеризується афористичністю, ідіоматичністю, семантичною і стилістичною маркованістю та підвищеною експресивністю. Розглянуті номінативні алюзії виконують мовностилістичну функцію порівняння, одного із самих розповсюджених видів тропів, в якому "суттєва сама реальність зіставлених предметів, яка зовнішньо виражається часткою *як тощо...*" [9:35]. Біблійні номінативні алюзії також вживаються як інтертекстуальні елементи, забезпечуючи інтертекстуальний зв'язок між елементами текстів різних культурних просторів: тексту художнього твору і тексту Біблії. Забезпечуючи асоціативні зв'язки, що виникають між текстом-джерелом, Біблією, та художнім текстом, вони активізують фонові знання читача. Виступаючи ознакою християнської культури, біблійні алюзії утворюють своєрідний біблійний інтертекст у тексті художнього твору і формують образну християнську картину світу.

Перспективним вважається проведення контрастивного лінгвостилістичного і комунікативно-прагматичного аналізу використання біблійних номінативних алюзій в текстах різних жанрів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Roland Barthes S/Z. Seuil, 1970. – 281p. 2. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. ред. М. Зубрицької. – Львів 2002. – 820с. 3. Лотман Ю. Текст в тексте // Труды по знаковым системам. 1981. Вып. 14. – С.3-19. 4. Столярова М. Електронний гіпертекст – оновлена традиція ергодічної текстуральності/ Мовні і концептуальні картини світу вип. 11. – С.169-174. 5. Красных В.В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультурология: Курс лекций. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2002. – 284 с. 6. Маслова В.А. Лингвокультурология: учебн. Пособие для студ. Высш. Учеб. Заведений. – М.: Изд. Центр. «Академия», 2001. – 202 с. 7. English Literature 18-20c. Oxford University Press. – 1992. – 987p. 8. Черкас Н.В. Мовно-стилістичні засоби відображення біблійних мотивів у повоєнному американському романі. Автореф. Дис. канд. філол. наук. – Львів, 2004. – 20 с. 9. Никитина С.Е. Васильева И.В. Экспериментальный системный толковый словарь стилистических терминов. – Л.: Рос. АН. Ин-т языкознания, 1966. – 230с.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Lowrence D.H. Sons and Lovers. – Harmondsworth: Penguin Books, 1996. - 420p. 2. Lowrence D.H. Women in Love – Harmondsworth: Penguin Books, 1996. - 542p. 3. Lowrence D.H. Lady Chatterley's Lover. – Harmondsworth: Penguin Books, 1997. – 314 p.

MELNYK V.

Université nationale linguistique de Kyiv

PROCÉDÉS ÉVENTUELS DES RECHERCHES SÉMANTIQUES DES PROVERBES

Le proverbe est souvent qualifié comme discours didactique qui véhicule un message contenant une brève leçon de morale ou de sagesse tirée d'une longue

expérience [1, 2, 3, 4], il apporte des conseils destinés à inculquer une morale et des principes. L'ensemble des proverbes de la langue est donc censé former un petit manuel à l'orientation morale, contenant des instructions concernant des situations que tout être humain est susceptible de rencontrer au cours de son existence.

Le proverbe peut servir de formule prescriptive ou précepte, il est alors plus fort qu'un simple conseil. Cette formule est caractérisée par l'emploi d'un verbe à l'impératif, la deuxième personne du singulier ou du pluriel, ou par l'expression *il faut / il ne faut pas*:

Fais ce que dois, advienne que pourra;

Il faut tourner sa langue sept fois dans sa bouche avant de parler;

Ne me donnez pas un poisson, apprenez-moi à pêcher.

Le dernier proverbe pourrait être le but de l'école.

Lors de recherches du contenu proverbial nous pouvons nous adresser en particulier aux procédés suivants:

1) *Procédé purement sémantique*. On déchiffre les textes proverbiaux sans utiliser aucune information directe sur leur sens et emploi, c'est-à-dire en se basant seulement sur ses propres connaissances et ses idées sur ce qui suit:

a) quels sont les rapports entre les objets dans la réalité extralinguistique;

b) quelles sont les acceptions des mots en proverbes donnés dans la langue usuelle non-poétique et

c) que représentent les proverbes eux-mêmes, quelles règles sémantiques sont observées lors de leur formation et quels sont les cas où on emploie tel ou tel proverbe. Cette approche hors contextuelle est admise par la plupart des savants. Pourtant elle a un défaut grave car elle ne donne qu'un résultat hypothétique: un certain potentiel sémantique est attribué à chaque proverbe mais il est impossible de définir quelle part de ce potentiel se réalise vraiment dans la tradition folklorique. Quand la matière étudiée est internationale ou fait partie d'une culture étragère il est évident qu'apparaissent plusieurs fautes d'interprétation des proverbes.

2) *Procédé sémantico-pragmatique*. Le savant n'examine les textes de proverbes que dans leur actualisations, c'est-à-dire n'utilise que l'information directe réelle sur les contextes discursifs et situationnels où un tel ou tel texte a été déjà actualisé. En principe cette approche devrait donner une idée assez authentique à l'acception (ou aux acceptions) de chaque proverbe mais malheureusement en pratique ce procédé est hors d'usage car les parémiologues possèdent une quantité misérable d'information sur les conditions réelles d'emploi des proverbes et sur leurs contextes.

3) *Procédé sémantico-syntaxique*. Sauf l'interprétation d'emploi de chaque proverbe et sa description sémantique ce procédé sous-entend l'étude des rapports sémantiques entre les proverbes, et la comparaison de leur contenus. Au cas idéal se pose comme but le problème de description sémantique d'un corps proverbial en gros où cette description est présentée sous forme de classification ou de typologie. La valeur scientifique de la classification pareille serait inappréciable. Pourtant ce procédé émet de grandes exigences à la métalangue de description: il exige que les rapports entre chaque proverbe et son ancien équivalent soient marqués, que de différents éléments d'explication des nuances connotatives de chaque proverbe soient trouvés pour la délimitation des proverbes synonymiques etc. Cela veut dire que l'exigence de rigueur

de la langue de description est en contradiction ici avec la variabilité et l'imprécision sémantique des proverbes.

Il serait rationnel d'utiliser un procédé combiné où l'attention serait prêtée à l'information documentaire directe aussi bien qu'aux propres idées et connaissances du savant. Aucun des procédés ne peut être considéré comme uniquement possible et perspectif [5]. D'autant plus que dans les systèmes naturels souvent il est difficile de délimiter les aspects purement sémantiques des aspects pragmatiques et syntaxique.

LITTÉRATURE

1. Greimas A. Les proverbes et les dialectes // *Du Sens*. – Paris: Le Seuil, 1970. – P. 309-313. 2. Gouvard J.-M. Les formes proverbiales // *Langue Française*. – 1996. – №110. – P. 48-63. 3. Kleiber G. Sur le sens des proverbes: *Langage*, 2000. – №139. – p.39-58. 4. Schapira C. Proverbes, proverbialisation et déproverbialisation // *Langage*, 2000. – №139. – P.81-97. 5. Крикманн А.А. Некоторые аспекты семантической неопределенности пословицы // *Паремиологический сборник: Сб. ст. / Сост. и ред. Г.Л.Пермякова*. – М. Наука, 1978. – С. 82-104.

MOROCHKINA G.
Université de Zaporojié

APPROCHE FONCTIONNELLE-NOTIONNELLE DANS L'ENSEIGNEMENT DU FLE

Avant d'aboutir à l'approche fonctionnelle-notionnelle la didactique des langues étrangères a traversé une longue période de recherches alambiquées qui se basaient sur les théories linguistiques sous-jacentes. Dès la fin du XVI siècle on voyait régner la méthode traditionnelle : la grammaire était enseignée de façon explicite, c'est-à-dire les règles étaient présentées aux apprenants à l'aide du métalangage avant les cas d'application. La méthode directe, forte dans la seconde moitié du XIX siècle, était réduite à l'observation des formes grammaticales et leur comparaison avec celles de la langue maternelle. Pas d'analyse ni de réflexion dans la méthode audio-orale (1950—1975), qui se basant sur la linguistique structurale, perfectionnait les exercices de substitution, transformation, automatisations qui amenaient à l'acquisition de réflexes. Au cours de toute cette période, l'enseignement explicite de la grammaire allait de pair avec un apprentissage du type déductif. La déduction consiste à passer du général au particulier : la règle d'abord, les exercices d'application ensuite.

La méthode structuro-globale audio-visuelle (début des années 1950) introduit, pour la première fois, la grammaire inductive implicite. Elle exerce le réemploi des structures en situation, par transposition. L'approche communicative du début des années 1970, devenue possible grâce au développement de la linguistique pragmatique, a définitivement installé un apprentissage inductif, consistant en une prise de conscience des cas d'application avant de connaître les règles.

L'approche fonctionnelle-notionnelle, connue depuis les années 1980 grâce au développement impétueux de la psychologie cognitive et de la psycholinguistique, prône aujourd'hui l'enseignement du FLE par l'induction qui va du particulier au général. Ses thèses défendent l'idée selon laquelle on comprend mieux et on retient mieux ce qu'on découvre et formule soi-même.

Toute règle est faite pour être oubliée. L'important est qu'elle soit appliquée. Elle n'est qu'un stade passager avant d'atteindre la maîtrise de la structure. Les didacticiens introduisent la notion de « conceptualisation » qui désigne une activité intellectuelle de prise de conscience d'un fonctionnement linguistique et de formulation

métalinguistique. L'apprenant est amené à construire des concepts à partir d'un corpus et à tirer de son observation des règles de fonctionnement. Cette conscientisation des faits suppose qu'ils ont été enfouis dans l'inconscient, c'est pourquoi l'apprenant identifie clairement les phénomènes auxquels il s'est confronté. La conceptualisation est suivie de réemploi et de production qui mobilisent les acquis de la séance (pour une production convergente) et des acquis venant des moments différents de l'apprentissage (pour une production divergente). La correction en classe, qui termine les activités, demande de la communication interactive, réalisée par la médiation de jeu de rôles et de simulation.

OLEFIR A.I.

Université nationale linguistique de Kyiv

LA MANIFESTATION DU TEMPS ARTISTIQUE PAR LES FORMES VERBALES DANS DES TRADUCTIONS UKRAINIENNES DES ÉCRITURES FRANÇAISES

Le problème du fonctionnement des formes verbales dans les textes littéraires attire l'attention de plusieurs linguistes quelle que soit la langue examinée. L'interprétation d'un tel intérêt est bien aisée car le temps est omniprésent dans l'écriture artistique, il est perçu par les personnages et par le lecteur. Le temps grammatical organise l'emphase de l'énoncé car le verbe se retrouve au centre de la phrase et son chargement sémantique et affectif est très visible. Par le chargement sémantique et affectif du verbe comme composante du système sémantico-stylistique du texte, il existe la possibilité de transmettre une information supplémentaire sans élargir le volume de l'énoncé. L'emploi de telle ou telle forme temporelle aboutit à ce que le verbe prend un sens illocutif et occupe la position en vedette dans la sémantique du texte.

La présente communication s'avère actuelle dans le cadre du tournant de la linguistique de nos jours vers l'étude des problèmes des langues nationales. La recherche se limite à établir l'organisation du système en décelant les régularités ainsi que les particularités dans le fonctionnement du système aspecto-temporel de l'Indicatif dans le français et l'ukrainien, vue la manifestation du temps artistique, visant à la révélation ultérieure des voies de la traduction réciproque.

Alors, malgré la complexité du problème suite à l'existence des similitudes et divergences plus ou moins importantes ou insignifiantes, nous pouvons constater que :

- dans la manifestation du temps artistique en écriture ukrainienne plus grammaticalisée se présente la catégorie de l'aspect tandis qu'en français beaucoup plus importante est la catégorie du temps. Le système développé des temps grammaticaux français permet de présenter le dynamisme de l'action soit dans son développement, dans son déroulement, soit comme accompli, comme achevé, comme résultat, ce qui est le rôle de l'aspect en ukrainien ;

- en français l'aspect est définissable grâce à sa matérialisation morphologique, de cette façon il est une catégorie grammaticale explicite. Il existe également une autre espèce de l'aspect liée au sens lexical du verbe, autrement dit un

« aspect lexical » qui influe sur l'interprétation de l'aspect grammatical ainsi que sa compatibilité plus ou moins grande avec les verbes ;

- vu l'existence d'un important choix des temps grammaticaux, en écritures artistiques françaises on recourt sensiblement moins souvent à toute sorte d'indices temporels largement employés dans les traductions ukrainiennes afin de reconstituer de différentes nuances de l'action et de rester fidèle au temps artistique ;

- en français on se sert des temps ponctuels (passé composé, passé simple) pour rendre des actions passées momentanées, uniques ou successives tandis que pour rendre un état, des circonstances de fond, des actions répétées ou habituelles, simultanées à une autre action on recourt à l'imparfait – temps linéaire. D'habitude les temps ponctuels sont traduits par l'aspect accompli et l'imparfait par l'aspect inaccompli. Mais en ukrainien c'est l'aspect qui rend l'intégrité ou le déroulement de l'action et en ponctue l'acquisition ou non d'une limite intérieure. En ukrainien cette intégrité n'est jamais segmentée tandis que les temps ponctuels le permettent et peuvent exprimer les actions répétées dont la durée est limitée dans le temps. Dans ce dernier cas les temps ponctuels sont traduits par l'aspect inaccompli ;

- les langues en questions ne nient pas le phénomène de la transposition des temps grammaticaux de l'Indicatif. Dans ce contexte on peut constater qu'en français c'est le présent qui est largement employé à la place des autres temps verbaux, l'ukrainien préférant les transpositions du passé et du futur. Ce fait peut être expliqué par la nécessité de combler l'absence de la forme du présent accompli en ukrainien ;

- dans les écritures artistiques françaises la transposition des temps grammaticaux permet de transmettre toute une gamme de nuances temporelles et modales qu'on est forcé de reproduire dans l'ukrainien à l'aide des moyens lexicaux car les transpositions ukrainiennes sont plutôt de la nature aspectuelle (instantanéité, répétition de l'action etc.)

ПИЛИПЕНКО Р.Є.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МАНІПУЛЯТИВНИХ СТРАТЕГІЙ І ТАКТИК В ЕКОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Мета статті – дослідити основні лінгвокультурологічні аспекти дослідження маніпулятивних стратегій і тактик у німецькому економічному дискурсі.

Наукова новизна статті полягає у визначенні основних типів репрезентації культурних контекстів у маніпулятивних стратегіях і тактиках німецького економічного дискурсу. З'ясовано лексичні й лінгвокультурологічні способи маркування культурної специфіки в німецьких економічних текстах.

Об'єктом статті є лексичні й семантичні одиниці, які уособлюють культурний контекст у німецьких маніпулятивних стратегіях і тактиках.

Предметом статті є мовні способи відбиття культурних реалій у німецькому економічному дискурсі під впливом багатомовності.

Актуальність дослідження пов'язано з розвитком і систематизацією нових лінгвокультурологічних аспектів, зокрема мовного й жанрового, та

аналізом способів утілення культурної маркованості в німецьких економічних текстах.

Запровадження й розвиток понять “стратегія” і “тактика” пов’язано насамперед із дослідженням природи психологічного, соціального й лінгвістичного впливу на суб’єкта комунікації. Поняття “стратегія” має нелінгвістичне походження. Перші відомості про походження цього слова знаходимо ще у Стародавній Греції, де стратегією називалася важлива частина воєнного мистецтва (stratos – військо, agein – вести). Протягом 508-507 років до РХ у старогрецькому суспільстві від військових консулів вимагали знання стратегії. Під стратегією розуміли мистецтво ведення армії. На думку Перікла, стратегії мають зменшувати ризик, допомагати ефективно керувати військом і досягати перемоги. У сучасних лінгвістичних і міжлінгвістичних дисциплінах під комунікативною стратегією розуміють, насамперед сукупність мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення певної комунікативної мети, яка підпорядкована загальним завданням певного типу дискурсу. Важливу роль у реалізації комунікативних стратегій відіграють комунікативні тактики. Згідно з лінгвістичним тлумаченням І.Борисової, тактику спілкування можна визначити як динамічне використання комунікантами мовленнєвих умінь для побудови своїх комунікативних стратегій у різних комунікативних жанрах [1]. В останні десятиріччя поняття “стратегія” стало надбанням лінгвістики, зокрема дискурсивного аналізу.

У дослідженні економічного дискурсу чільне місце посідають стратегічне мислення, планування й реалізація комунікативних завдань, оскільки будь-яка економічна діяльність передбачає вміння керувати складними економічними реаліями і впливати на громадську й особисту думку. Важливим різновидом сучасних комунікативних стратегій і тактик в економічному дискурсі виступають ті, що кваліфікуються як маніпулятивні. Під маніпуляцією розуміється навмисний вплив на комунікантів або комунікативні спільноти з метою систематичного, цілеспрямованого керування свідомістю, мисленнєвими навичками, почуттями тощо. Маніпуляція може бути явною або прихованою (остання спостерігається в рекламі, ідеології, у неправді). З лінгвокультурологічного погляду ми розцінюємо маніпуляцію як соціальний феномен, який дістає своє лінгвокультурне втілення у граматичних і лексичних уявленнях, соціальних етикетах, а також у комунікативних стратегіях і тактиках. Дослідження комунікативних стратегій і тактик у сучасній дискурсології, зрозуміло, стали більш диференційованими – як під оглядом особливостей переконання, так і в контексті репрезентації різноманітних ідей, понять, процесів, продуктів і послуг.

Специфіка маніпулятивної природи комунікативних стратегій і тактик у будь-якому аспекті відбиває широкий спектр лінгвістичних і екстралінгвістичних засобів впливу на свідомість комунікантів. Маніпуляції стосуються раціонального, аксіологічного, культурологічного й емоційного рівнів впливу.

Ефективність лінгвокультурологічного дослідження значною мірою визначається вибором лексичних і семантичних одиниць. Аналіз комунікативних стратегій і тактик маніпулювання може відштовхуватися від розгляду словоформ, референційних об’єктів, може стосуватися дескриптивних, деонтичних і

конотативних аспектів. Усі ці аспекти дають можливість виявити основу маніпулятивної комунікації, яка реалізується в маніпулятивних тактиках.

Центральну роль у визначенні маніпулятивного характеру комунікативної стратегії і тактики відіграє аналіз дискутованих концептів. У німецькому економічному дискурсі існують різні засоби лексико-семантичного збагачення, які використовуються з маніпулятивною метою: словосполучення (*liberale Wirtschaft*), деривації (*Fusion*), лексичні композиції (*Geschäftspersonen*), використання неспеціальної (неекономічної) лексики в економічному значенні (*Wirtschaftswunder*) тощо. Маніпулятивний характер комунікації визначає тактика підміни основних понять; цю тактику використовують економічні інституції для приховування власних інтересів, наприклад замість *liberale Wirtschaft – ein Heilmittel für alle*; *die Fusion – der Konkurs*; *Geschäftspersonen – Bezugspersonen*, *Wirtschaftswunder – ökonomische Unseriosität*.

До важливих референційних об'єктів, передбачених комунікативними тактиками, належить, зокрема, номінація обговорюваних тем. У процесі дискусії адресант, як правило, навмисно акцентує складну тему, щоб не дати можливості опонентові ефективно реагувати на обвинувачення:

- Die deutsche Bundesregierung beginnt schon wieder eine Reform-Debatte. Wir glauben aber nicht mehr an die Reform. Bundeskanzler Schröder hat uns allen jede Lust an der Reform verdorben [PPTD].

Дескриптивний аналіз ураховує специфіку змін конотацій щодо понять із позитивним (у тому числі для опонента) деонтичним значенням і високою суспільною цінністю (наприклад, *Wohlstand*). Адресант намагається першим увести позитивні цінності у свою аргументацію, спрямовану проти опонента (наприклад, шляхом реалізації комунікативної тактики виявлення небезпеки в діях опонента, які нібито загрожують вищим економічним цінностям). Такі комунікативні тактики можна позначити як „семантичну боротьбу” за позитивний концепт.

Дослідження деонтичного аспекту в маніпулятивних стратегіях і тактиках свідчить про високий ступінь боротьби за семантичні значення деонтичних понять. До таких можуть належати позитивні економічні слогани, за допомогою яких адресант удається до посиленого емоційного впливу на опонента. Так, у німецькому економічному дискурсі адресант часто вживає слоганів боротьби зі стихією та асоціативних зв'язків із цією природною катастрофою, які можуть ефективно впливати на німців:

- Boomt die Wirtschaft? Denn wie Sie wissen: Boomt die Wirtschaft, steigt die Gefahr der Inflation, die wir nicht mehr stoppen können. Die Europäische Zentralbank kann dann nur reagieren, in dem sie die Schleusen schließt und damit den Wirtschaftsboom eindämmt und für nicht weiter steigende Wasserstände sorgt. Das muss sie in diesem Fall möglichst schnell machen. Denn wenn zu dem Effekt der hohen Verdunstung auch noch die Schleusen geschlossen werden, belasten direkt zwei Effekte die Märkte [BWGF].

Отже, комунікативні стратегії і тактики можуть спиратися на маніпулятивне використання асоціативних зв'язків. І йдеться не тільки про зміну дескриптивного чи деонтичного значення. Адресант часто використовує поняття позитивного

значення, яке сприяє покращанню іміджу адресанта. Такий маніпулятивний засіб може використовуватися в комунікативній тактиці доведення до абсурду:

- Wenn man Ihrem Vorschlag folgt, jeglichen Kernkraftwerksbau trotz steigenden Energiebedarfs einzustellen, dann heißt das in letzter Konsequenz, dass die Lichter bald ausgehen werden und wir alle im Dunkeln sitzen!

Важливою галуззю використання маніпулятивних стратегій і тактик німецького економічного дискурсу є міжнародне середовище, репрезентоване громадськими й інституційними суб'єктами. Лінгвокультурологічні дослідження цієї галузі, уважаємо, можна подати на таких рівнях лінгвокультурного впливу:

1) на рівні мовних одиниць, які передаються без перекладу або, в усному мовленні, зі збереженням вимови; 2) на рівні позначень лінгвокультурних реалій, які відбивають культурні традиції та звичаї; 3) на жанровому рівні, оскільки комунікативна й композиційна природа жанрів та їх складових свідчить про жанрову специфіку національної ділової мови.

Мовні й культурні ознаки виявляють себе насамперед завдяки лексичним одиницям, а жанрові особливості акцентовано комунікативними й композиційними особливостями організації текстів на рівні смислових складових. Такі складові можна подати як синтаксико-лексичні структури тексту.

Основну групу маркерів, які використовуються в комунікативних стратегіях і тактиках, на мовному й лінгвокультурологічному рівнях:

– назви економічних реалій, які можуть уживатися без перекладу для підкреслення їхньої первинної фахової культурної специфіки:

Die Beteiligung der privaten Gläubiger am Krisenmanagement durch Nachschüsse, Stillhalteklauseln, Teilverzichte oder Bürgschaften ist wünschenswert, bedarf aber eines längeren Vorlaufs. Es ist in diesem Zusammenhang allerdings beunruhigend, daß die Europäische Zentralbank im Unterschied zum amerikanischen Federal Reserve System keine Bestimmungen zu ihrer Rolle als lender of last resort kennt und insofern schlecht auf das politische Krisenmanagement vorbereitet ist [HPÖF: c.7];

– географічні назви іншомовного походження:

Wie der US-Präsident Franklin D. Roosevelt in den 30er Jahren vor allem nach dem Angriff auf Pearl Harbor gegen den massiven Widerstand der Wall Street bewiesen hat, daß es möglich ist, eine Volkswirtschaft aus der tiefen Depression zu holen, soll auch heute die Regierung Schröder das katastrophale Chaos in Deutschland verhindern [ZRSS];

– номінації побутових речей (одяг, житло, начиння, їжа, напої), типових для певного регіону:

Auf dem Wochenmarkt vor der Börse kaufen die Börsianer Bergkäse und Apfelwein, weil sie diese Dinge haben wollen. Im Handelssaal kaufen sie dagegen Dinge, von denen sie glauben, dass die anderen sie kaufen werden. Denn dann steigt der Kurs der Aktie und sie machen einen Gewinn. Umgekehrt muss man immer die Aktien verkaufen, von denen man glaubt, dass die anderen sie auch gleich verkaufen werden. Schwierig wird die Sache dadurch, dass alle das versuchen [KWKD];

– номінації культурних символів і цінностей (іграшки, сакральні предмети, символи):

Unsere Probleme sind wie Matrjoschkas – ein Problem steckt im anderen. Doch im Gegensatz zu diesen Steckpuppen leben unsere Probleme und dehnen sich aus [EWWND];

– номінації національних релігійних або культурних традицій:

Der Deutsche Aktienindex konnte am Freitagabend mit leichten Aufschlägen ins lange Pfingstwochenende gehen [DAZS];

Für die Deutschen wäre der Ausstieg aus der Einheitswährung wirtschaftliches Harakiri – für die Italiener könnte es bald die glimpflichere Alternative zum beängstigenden Absturz sein, den sie gerade erleben [FWEE].

Перспективним напрямком дослідження лінгвокультурологічного аспекту маніпулятивних стратегій і тактик вважаємо аналіз жанрових особливостей німецького економічного тексту. Так, у діловій кореспонденції мовець нерідко маніпулює психологічними факторами привертання уваги або, навпаки, її відвертання. Наприклад, інтерес адресанта може навмисно “розмиватися” на початку листа, хоч для мови німецької ділової кореспонденції є типовим активізувати інтерес у першій частині листа.

Маркування лінгвокультурної специфіки німецької фахової спільноти можна простежити у формах звертання й формулах завершення, які в німецьких офіційних документах відрізняються од відповідних формул увічливості в ділових листах французькою мовою. Особливо помітно це в рекламних листах багатомовних інституцій. Наприклад, “паралельний” переклад звертань у рекламному листі відбиває цей феномен:

Sehr geehrte Damen und Herren,

Heute können wir Ihnen die neue Ausgabe von “Euro” (Verlag) vorstellen. Wir übersenden Ihnen hiermit Ihr persönliches Exemplar.

Переклад німецького тексту французькою мовою передбачає відмову од культурних компонентів іншої мови заради збереження відповідного культурного фону адресата. Французька версія цього листа засвідчує це:

Monsieur,

Nous avons le plaisir de vous faire parvenir un exemplaire de notre nouvelle publication “Euro” (éditions).

Так, на початку листа - у звертанні – спостерігаємо розбіжності у використанні родових ознак. Якщо звертання в німецькій мові (sehr geehrte Damen und Herren) використовує форму множини адресатів жіночої і чоловічої статі, то відповідну форму звертання у французькій мові часто вживають без родової диференціації (Monsieur).

Цей приклад свідчить про те, що внаслідок мовних контактів урізноманітнюються різні типи текстів. Постанову проблемних ситуацій у перекладі може сприяти пряме або часткове запозичання певних зразків текстової організації, зокрема через наслідування синтаксичних і лексико-семантичних засобів комунікації. Так, синтаксичні запозичення (зміна порядку слів у реченні, зміна валентності дієслів тощо), які відбулися внаслідок мовних інтерференцій, сприяють трансформаціям у галузі структури тексту.

Межі галузі маніпулювання розпочинаються в таких текстах там, де адресант намагається певної мірою порушити комунікативні очікування адресата. Таке, наприклад, може відбуватися у середині листа, де адресатом психологічно

завжди очікується дотримання певних комунікативних правил „Einen Satz für jeden Gedanken. Einen Abschnitt für jedes Thema”. Добре знаюче це німецький адресант може навмисно маніпулювати цими правилами і розмивати межі поданої теми. Також заключна частина має свою важливу лінгвокультурну специфіку що визначення перспектив співробітництва. Німці можуть запобігати прямої відмови і висловити у формі формального побажання успіху. Дослідження лінгвокультурологічного аспекту ділових жанрів представляється особливо важливим у контексті міжкультурного спілкування текстами. Інтернаціоналізація 80-х років 20-го століття й глобалізація економіки спричиняють трансформацію жанрових ознак, зокрема зміну контактних економічних текстів (Kontakttexte). Так, останнім часом у німецькій банківській системі виникла така форма комунікації, як кореспонденція – обмін ідеями (Ideenbörse) – з метою підвищення ефективності роботи. У французькій діловій культурі така форма комунікації ще не набула поширення. Незважаючи на суттєві конструктивні зміни попередніх форм жанру, феномен еволюції жанрів може залишатись інваріантом у межах свого дискурсу на новому лінгвокультурному рівні.

Лінгвокультурологічний аналіз маніпулятивних стратегій і тактик відбиває специфіку мовних змін і саму природу маніпулювання. Вживання економічної мови є складним стратегічним процесом. Наведені визначення уточнюються в різноманітних прагматичних й лінгвокультурологічних аспектах, зокрема під оглядом перспектив реалізації цілеспрямованої інформації, з урахуванням теорії мовленнєвих актів, теорії прагматичного використання мови, теорії комунікації і дискурс-аналізу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисова И.Н. Дискурсивные стратегии в разговорном диалоге // Русская разговорная речь как явление городской культуры. – Екатеринбург, 1996. – С.21 - 48.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. BWGF Boomt die Wirtschaft? In: Geld und Finanzen. – Frankfurt am Main, 28.06.04. – S.16. 2. DAZS DAX-Schluss: US-Vorgaben lassen Standardwerte ins Plus drehen. In: Die Welt. - Frankfurt am Main, 13.05.2005. – S.17. 3. EWWND Ehrensberger W. Wir wollen in neue Dimensionen wachsen. BayernLB-Chef Schmidt zeigt Interesse am Osteuropa-Geschäft der HVB - Absage an Fusionen in Deutschland In: Die Welt, 28.07.2005. – S.7. 4. FWEE Fricke T. Was erlauben Euro? In: FTD. – Frankfurt am Main, 22.07.2005. – S.6. 5. HPÖF Huffschmid J. Politische Ökonomie der Finanzmärkte. – Hamburg: VSA - Verlag, 1999. – 246S. 6. KWKD Kaufmann S. Wenn die Kanonen donnern. Die Börsenhändler in Frankfurt wissen noch nicht, was der Krieg im Irak für sie bedeutet. Sie sind unsicher und frustriert. In. Börse Zeitung, 02.04.2003. – Frankfurt am Main. – S.3. 7. PPTD Pinzler P. Pakt mit dem Teufel. Deutschland und Frankreich hintertreiben die Reform des europäischen Stabilitätspaktes. In: Die Zeit. – Hamburg, 10.03.2005. 4. Boomt die Wirtschaft? In: Geld und Finanzen, 28.06.04. 8. ZRSS Zepp-LaRouche H. Schluß mit der Sparpolitik! In: Bulletin „Solidarität“ bei der Föderative Bürgerrechtsbewegung. - Nr. 46, 13.11.2002. – S. 1.

ROGOZA O.

Université nationale linguistique de Kyiv

LES PARTICULARITÉS COMPOSITIONNELLES DU ROMAN ÉPISTOLAIRE FRANÇAIS DU XVIII-ÈME SIÈCLE

Dans le roman de Ch. de Laclos “Les Liaisons dangereuses” chaque lettre est l'exacte réponse, spontanée ou suscitée, à une situation et modifie cette situation dans le sens voulu par l'un des meneurs du jeu. L'auteur fait écrire par chaque correspondant exactement ce qu'il doit écrire à chaque destinataire, implicitement ou explicitement, en se dupant lui-même autant qu'il dupe l'autre; cet auteur domine les correspondants

même les plus lucides de sa propre et muette lucidité; il groupe les lettres de façon que leur disposition leur confère un sens supplémentaire, ironique ou tragique. La rigueur et l'habileté des personnages principaux ne sont qu'un reflet de la rigueur et de l'habileté du prétendu éditeur. Il est fort douteux que "Clarisse Harlowe" de S. Richardson et surtout "La Nouvelle Héloïse" de J.-J. Rousseau eussent pu recevoir une forme autre qu'épistolaire, mais il est certain que la forme épistolaire est essentielle aux "Liaisons dangereuses" de Laclos. C'est par les lettres que les personnages y viennent à bout de leurs desseins et y succombent à leur destin.

En comparaison d'une correspondance réelle, tout roman épistolaire est nécessairement sélectif, par la nature des correspondants, le nombre des lettres et leur contenu. La plupart des auteurs de romans épistolaires s'accommodent de la convention, sans se demander si la correspondance est toujours probable, possible, utile et suivie. Elle l'est toujours pour eux, puisqu'elle leur sert seulement à mener l'histoire à son terme en informant le lecteur de tous ses épisodes, et que la lettre se présente indifféremment comme récit de l'action, élément de l'action, ou les deux à la fois. Certains publient leur recueil sans commentaire, faisant confiance à la bonne volonté du lecteur; d'autres, par souci de vraisemblance, pour éviter une obscurité, pour fournir une précision indispensable qu'ils ne pourraient fournir autrement, pour aller plus vite, mettent une note en bas de page. Ni Guilleragues dans "Lettres portugaises", ni Rousseau dans "La Nouvelle Héloïse" n'ont besoin de rattacher leur recueil à un contexte dont il serait détaché et qui en fonderait la vraisemblance; malgré tout ce qui les sépare, ils se ressemblent en ce que leur œuvre se suffit à elle-même et produit elle-même sa signification.

Toutes les lettres des "Liaisons dangereuses" de Laclos sont de l'action, même celles qui semblent ne contenir que des informations. Chaque correspondant, innocemment ou non, adroitement ou non, cherche à agir sur le destinataire, et les lettres échangées par Valmont et la marquise de Merteuil, où toutes les actions se jugent en dernière instance, sont elles-mêmes les actes successifs d'une lutte violente. Chacun des deux libertins veut faire ployer devant sa volonté la volonté de l'adversaire et en attend l'aveu écrit de sa propre supériorité. Mais les lettres publiées ne constituent pas toute l'action, pas plus qu'elles ne constituent toute la correspondance des personnages engagés dans l'action. Le réseau des lettres publiées est lui-même irrégulier, d'un dessin déconcertant, auprès duquel la correspondance touffue des héros de Richardson dans "Clarisse Harlowe" semble d'une architecture simple: Richardson, comme Balzac, sait faire agir des dizaines de personnages sans en perdre un seul de vue, et le lecteur peut se fatiguer à suivre leurs lettres, mais non pas s'égarer. Laclos n'a pas cette puissante imagination créatrice, il s'en tient à un petit nombre de correspondants, mais son intelligence des combinaisons dispose leurs lettres dans un ordre complexe où interfèrent le fait avec le dit, le caché avec l'ostensible; la machinerie en paraît d'autant plus efficace au lecteur que la clef ne lui en est pas livrée. Si les lettres n'étaient pas datées, leur suite serait indéchiffrable. La réponse à une lettre peut n'intervenir qu'après plusieurs autres lettres; l'entrelacement des séries n'est jamais identique, tantôt les réponses de correspondants différents se suivent dans l'ordre où ont été présentées les lettres qui les appellent, tantôt dans l'ordre inverse; beaucoup de lettres recopiées pour un tiers ou insérées dans une autre lettre sont hors de leur place naturelle. Sur un total de cent soixante-seize lettres, quatre-vingts sont sans réponse, quatre-vingt une ne sont pas

des réponses à une autre lettre. Dans cette masse dont l'organisation reste secrète, les lettres absentes jouent leur rôle.

СЕМИДА О.

Національний політехнічний університет «КПІ»

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ

За останні роки відбувся значний прогрес у вивченні мови та мовлення. Акцент у дослідженнях перемістився з тексту на живе мовлення, оскільки, за твердженням Ф. де Соссюра, слід вивчати живу мову, її функціонування. Це призвело до виникнення нової лінгвістичної дисципліни – дискурс-аналіз. Дискурс-аналіз виникає на межі трьох галузей – лінгвістики, філософії та психології, тому, основними питанням цієї дисципліни є : що означає “мати значення”? Який зв’язок існує між тим, хто говорить, пише (мовцем), його дискурсом чи текстом, і тим, хто слухає чи читає (реципієнтом)? Який існує взаємозв’язок між семантичною та лінгвістично структурою висловлювання та психологічною чи соціологічною структурою їхнього автора? Наскільки точно комунікативні інтенції мовця можна передати за допомогою мовних засобів?

Звернемося до історії виникнення аналізу дискурсу.

В 50-х роках 20 ст. Еміль Бенвеніст [6], розробляючи теорію висловлювання, вживає традиційний для французької лінгвістики термін *discours* в новому значенні – як характеристику “мовлення, що належить мовцю”. Згідно Бенвеніста *дискурс* позначає мить висловлювання (*moi-ici-maintenant*), а в більш вузькому значенні дискурс характеризується висловлюванням, котре передбачає наявність мовця та слухача [6].

В 1952 році американський лінгвіст Зеліг Харріс публікує статтю “Discourse Analysis”, присвячену методу дистрибуції на понадфразові єдності. Таким чином, ці два вчених закладають традицію однакового позначення різних об’єктів дослідження. В трактовці Харріса об’єктом аналізу стає послідовність висловлювань, відрізок, більший ніж речення.

В 60-х рр. у Франції зароджується *школа аналізу дискурсу* [4], де дискурс розуміється як певний тип висловлювання, характерний певній соціально-політичній групі чи епосу. Згідно французького підходу, структура тексту розглядається в тісному зв’язку з умовами його породження. Цей підхід називається “зверху-вниз”, тобто, аналіз починається або зі сфери знань (наука, політика), соціальної ситуації (стать, клас), або комунікативного жанру (поезія, жарт), а потім розглядаються лінгвістичні характеристики. Французька школа аналізу дискурсу розмежовує висловлювання та дискурс: погляд на текст з позицій його структури у мові визначає його як висловлювання, а лінгвістичне дослідження умов продукування тексту визначає його як дискурс. Предметом дослідження аналізу дискурсу є тексти, “створені в інституційних рамках, котрі накладають обмеження на акти висловлювання та наділені історичною, соціальною та інтелектуальною спрямованістю [4]. Представниками французької школи аналізу дискурсу є М. Пеше, Е. Б’юісанс, Г. Парре, Е. Бенвеніст.

Також існує англосаксонський підхід до вивчення дискурсу або “критична лінгвістика” [8]. В ньому акцент робиться на внутрішні складові дискурсу, такі як зв’язність, послідовність та відповідність. Тобто це підхід “знизу-вверх”. Представниками є Гюнтер Кресс, Т. ван Дейк.

Вітчизняна вчена Бурбело В. Б. [3] у своїй роботі визначає дискурс як закріплену у мовленнєвому просторі повторювання функціонально-смыслову єдність організованих системних ознак. Концепт дискурсу у дослідниці корелює із поняттям стилю, літературної мови, норми і літературних жанрів, але представляє собою свій власний мовленнєвий рівень, відповідні структури і форми.

Борботько В. Г. [2] визначає *дискурс* як особливий виняток з тексту, тобто дискурс завжди є текстом, але зворотне не є вірним, не кожен текст є дискурсом.

Виходячи з вищезазначеного *дискурс* може визначатися як [4]:

а) еквівалент поняття “мовлення” в соціокультурному розумінні, тобто будь-яке безпосереднє висловлювання;

б) одиниця, більша за фразу, що є предметом дослідження граматики тексту, що вивчає послідовність окремих висловлювань;

в) в рамках теорії висловлювання чи прагматики дискурсом називають дію висловлювання на його реципієнта та висловлювану ситуацію (суб’єкт та адресат висловлювання, момент та певне місце висловлювання);

г) дискурс означає бесіду, що розглядається як основний тип висловлювання;

д) термін дискурс часто вживається для позначення системи обмежень, котрі накладаються на необмежену кількість висловлювань в зв’язку з певною соціальною чи ідеологічною позицією (феміністичний дискурс, політичний дискурс...)

Крім цього, *дискурс* співвідноситься з поняттям стилю, наприклад, політичний стиль – політичний дискурс, дискурс насилля, художній стиль – художній дискурс, рекламний стиль – рекламний дискурс. Види дискурсів залежать від соціо-історичних і культурних галузей діяльності – літературний, політичний, науковий, юридичний, релігійний і т.п. Серед різних видів дискурсу виділяється і медійний.

У нашій статті під *медійним дискурсом* ми розуміємо мову засобів масової інформації (друкованих, електронних) з її стилістичними, граматичними та семантичними особливостями, котрі застосовуються для подання певної інформації та створення впливу на аудиторію.

Не можливо уявити сучасне суспільство без засобів масової інформації, вони є невід’ємною частиною нашого життя, формують світогляд, відображають культуру певного суспільства.

Можна виділити дві основні функції дискурсу ЗМІ – *орієнтуючу* та *маніпулятивну*.

Засоби масової інформації фактично контролюють культуру, пропускаючи її через себе, як через фільтр, виділяючи окремі елементи з загальної маси, та занижуючи цінність інших. Те, що не потрапило до засобів масової інформації, майже не здійснює вплив на розвиток суспільства. В цьому і полягає орієнтуюча функція дискурсу ЗМІ.

Появлення будь-якої теми в пресі зумовлено інтересами правлячих еліт, котрим вигідна певна орієнтація суспільної думки та свідомості. В цьому полягає маніпулятивна функція дискурсу преси. Під маніпуляцією розуміється програмування суспільної думки з метою забезпечити вигідну поведінку.

В нашій статті йде мова про дискурс друкованих медійних засобів, а саме – пресу. Аналіз дискурсу базується на широкому розумінні контексту, а саме – безпосередній мовний контекст, інтертекстуальні зв'язки між висловлюваннями, екстралінгвістичний (соціологічний) контекст. Сучасна газета відображає на своїх сторінках різноманітні сторони життя, серед них і такі, для котрих мова виробила свої певні функціонально-стильові різновиди.

В.Г. Костомаров детермінує мову масової комунікації як новий тип функціонально-стильових єдностей, в котрих відбувається процес випробовування можливих шляхів реалізації загального конструктивного принципу. Б. А. Зільберт пропонує в якості системоутворюючих факторів використовувати єдність предмета відображення – різноманітних явищ соціального життя, єдину кінцеву функціональну мету – створення спектру інформації, котра спрямована на формування масової свідомості, єдність аудиторії, що є споживачем інформації, а основним компонентом аналізу є текст. Таким чином відкривається новий ракурс дослідження мовних проблем засобів масової інформації – соціально-комунікативний.

Жан Клод Бертран в своїй книзі по дослідженню ЗМІ [7] використовує термін *le langage médiatique* – це мова засобів масової інформації, котра виникла недавно та прогресує у розповсюдженні впливу на мовну практику носіїв французької мови. Особливості мови мас медіа зумовлені як соціальними так і лінгвістичними факторами [9].

До особливостей, зумовлених соціальними факторами належать:

- обмеження інформації в часі та просторі (певну кількість інформації потрібно чітко викласти за обмежений час (радіо, телебачення) та на обмеженій площині (газета));
- поява певної інформації визначається інтересом та попитом аудиторії;
- вхідний матеріал відрізняється від кінцевого продукту, тому що над статтею перед її публікацією працюють різні спеціалісти – журналіст, коректор, редактор;
- кожне джерело інформації (газета, радіо, телебачення) дотримується певного стилю.

До особливості, зумовлених лінгвістичними факторами належать:

- кожна стаття (повідомлення) дають відповідь на запитання: Хто? Коли? Де? Що? Як? Чому?
- заголовок статті розкриває її зміст та привертає увагу читача.

Так, наприклад, в статті, опублікованій у *Le Figaro* від 01.09.04 що має назву **Double attentat meurtrier à Beersheva** розповідається про два жахливі терористичні акти, здійснені камікадзе, котрі підірвали себе в автобусах, переповненими пасажирями. Місце подій – південь Ізраїлю.

В статті **Dictée, rédaction : les classiques de Fillon** (*Le Figaro*, 01.09.04) Франсуа Філон, міністр освіти у Франції виступає за повернення до класичних

методів навчання у коледжах – читання, написання творів, граматики – з метою підвищення якості навчання у вищих навчальних закладах.

В статті **L'Ukraine dans l'attente de la décision de la Cour suprême**, опублікованій в *Le Monde* 03.12.04 мова йде про те, що вся Україна очікує рішення Верховного Суду щодо легітимності проведення виборів.

– В першому абзаці статті чи субтитрах резюмується зміст всієї статті, субтитри виділяють іншим шрифтом;

Наприклад, в статті **Chirac prône une "éthique sociale de la mondialisation"** з першого абзацу зрозуміло, що мова в статті йтиме про глобалізацію та співпрацю країн.

NEW YORK (Reuters) - Le président Jacques Chirac a prôné lundi à New York un dialogue social à l'échelle mondiale et une "éthique sociale" de la mondialisation pour en corriger les "dérives".

З першого абзацу зрозуміло, що в статті **Ukraine : la Cour suprême exige un nouveau second tour de scrutin** (*Le Monde* 03.12.04) повідомляється рішення Верховного Суду України про визнання виборів нелегітимними та про рішення провести повторний другий тур.

"Les actions et les décisions de la commission électorale centrale concernant les résultats du second tour de la présidentielle étaient illégales", a estimé la Cour.

- характеризуються учасники (посада, титул, звання).

Так, наприклад, в статті **Dictée, rédaction : les classiques de Fillon** (*Le Figaro*, 01.09.04) характеризуються учасники подій, подається посада, звання, місце роботи.

... «Ce que j'entends me ravit», assure Marc Le Bris, professeur du primaire et auteur d'*Et vos enfants ne sauront pas lire ni compter* (édition Stock)

...le résultat a finalement déçu» a déclaré hier le ministre de l'Education nationale, François Fillon.

....

– точно вказується час та місце розгортання подій. Так в статті **Génération Chirac** описується місце проходження церемонії:

Sous les lambris dorés du Palais-Royal, dans le salon Malraux du ministère de la Culture, le soir même de sa nomination, Hervé Gaymard prend le temps d'assister à la cérémonie...

Отже, як ми бачимо, є яскравим матеріалом для вивчення недійного дискурсу, і ця проблема потребує подальшої розробки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл. – М.: Наука. – 1976. 2. Борботько В.Г. Структурные характеристики дискурса. – Автореф. – М.: 1976. 3. Бурбело В.Б. Художний дискурс в історії французької мови та культури 9 – 18 ст. – Автореф. – К.: 1999. 4. Серіо П. Квадратура смысла: французская школа анализа дискурса. – М.: Прогресс – 1999. – 416 с. 5. Чекалина Е.М. Язык современной французской прессы. – Л.: 1999. 6. Benveniste E. Problèmes de linguistique générale. – 2 vol. – Paris:1974. 7. Bertrand Claude Jean. Medias. Introduction à la presse, la radio et la television. – Deuxième édition. – Paris: 1999. – 319. 8. Baylon Christian, Mignot Xavier. Semantique du langage. – Paris: 1995. – 254. 9. Crystal David. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. – Cambridge University Press: 1995. – 489. 10. Guespin L. Problématique des travaux sur le discours politique. – Langages: 1971, № 23, p. 10. 11. Sarfati Georges-Elia. Eléments d'analyse du discours. – Nathan: 1997. – 128.

PHENOMENE DE POLYPHONIE DANS L'ASPECT DIACHRONIQUE: ESSAI DE SYSTEMATISATION

1. Malgré que la notion de polyphonie ait été introduite dans l'emploi scientifique il y a trois quarts de siècle et que la quantité considérable des recherches ait été consacrées à ce problème, les savants ne sont pas arrivés à la compréhension commune de cette notion ce qui est confirmé par l'existence des différentes conceptions de la polyphonie. L'absence de leur systématisation et l'ignorance jusqu'à un certain degré des aspects génétiques et évolutionnels de leur apparition et développement amènent aux difficultés de définition de nature terminologique et notionnelle qui dissimulent le système logique des significations conceptuelles de cette notion.

2. On peut parler des deux théories de la polyphonie: théorie littéraire et théorie linguistique qui diffèrent par l'objet d'étude et les méthodes d'analyse.

3. La notion de polyphonie comme phénomène littéraire a été introduite par M. Bakhtine dans le cadre de la théorie du dialogisme où elle était conçue dans deux acceptions: comme fusion des voix du narrateur et du personnage dans les constructions hybrides et comme présence dans le texte de quelques consciences indépendantes dont la découverte est le résultat de la compréhension globale de toute l'oeuvre.

4. Les recherches ultérieures dans le cadre de la théorie littéraire de la polyphonie se sont appuyées avant tout sur la première acception du terme ce qui a amené au rétrécissement de cette notion: on voyait la polyphonie principalement dans les différentes formes du discours indirect libre ou les procédés de dialogisation du discours de l'auteur ou du personnage (A. Tchoudakov, Y. Gontcharova, S. Amvrosova, A. Poliakova).

5. Plus tard la polyphonie a été considérée comme présence de quelques points de vue c'est-à-dire des positions idéologiques des personnages dans des unités compositionnelles (B. Ouspienskii), donc il s'agissait du retour partiel à la deuxième acception du terme qui était en fait fondamentale dans la théorie de M. Bakhtine.

6. L'affermissement définitif d'une telle compréhension de la polyphonie comme phénomène littéraire connaît sa manifestation dans les travaux récents où l'oeuvre littéraire est considérée comme plurivocité des sens-symboles philosophiques qui sont socialement significatifs (O. Valentinova, T. Plekhanova) et sont créés comme résultat de l'interaction dialogique de l'auteur, des personnages et des lecteurs et par conséquent enrichissent leur image conceptuelle du monde. Les recherches de la polyphonie dans les termes de la linguistique cognitive est une des perspectives les plus fructueuses dans ce domaine.

7. La théorie linguistique de la polyphonie a été élaborée par O. Ducrot qui a proposé d'effectuer l'analyse polyphonique des énoncés isolés au lieu de celle de tout le texte en distinguant dans un énoncé des instances qui sont responsables, d'une part, des points de vue, des positions exprimés dans l'énoncé, et de l'autre, de son aspect proprement discursif.

8. Le détachement de la théorie de O. Ducrot du processus réel de communication, son étroitesse de l'analyse des énoncés isolés ont conditionné l'apparition de la théorie scandinave de la polyphonie (H. Nølke, M. Olsen, C. Norén, K. Flottum) dont l'objet d'étude est la signification de la phrase comme unité structurale de la langue qui se compose des instructions permettant de construire le sens de l'énoncé comme unité du discours. La tâche principale de cette théorie est le mariage, l'union des théories linguistique et littéraire pour assurer l'analyse polyphonique pluridimensionnelle des textes par voie de l'application progressive des procédés d'analyse des deux théories.

9. En outre l'idée de l'hétérogénéité du discours a trouvé sa manifestation dans la théorie de l'hétérogénéité montrée et constitutive de J. Authier-Revuz. Cette théorie a été le résultat de l'interprétation modifiée de la théorie du dialogisme et de la psychanalyse. J. Authier-Revuz a tiré la conclusion qu'un des traits constitutifs de l'entité du sujet parlant est sa nature divisée qui conditionne l'hétérogénéité constitutive de son discours qui ne peut être analysée par des moyens linguistiques que dans les limites de sa manifestation comme hétérogénéité montrée.

10. Les théories littéraire et linguistique s'occupent avant tout de l'analyse du discours littéraire ce qui est conditionné par les idées de M. Bakhtine et la richesse du corpus. Mais les résultats des recherches de O. Ducrot, de J. Authier-Revuz, des polyphonistes scandinaves confirment la possibilité, la nécessité et le caractère actuel d'une telle analyse des autres types de discours, en particulier des discours médiatique, politique, publicitaire, scientifique etc. ce qui devient le besoin de la science contemporaine. Les essais des recherches pareilles et leur succès prouvent encore une fois leur caractère productif.

SOLOMARSKA O.

l'Université Nationale Taras Chevtchenko

LE RÔLE DU TRADUCTEUR EN TANT QU'ACTEUR DES PROJETS INTERNATIONAUX

Notre époque est celle de la mondialisation, de la globalisation et des discussions interminables sur les côtés positifs et négatifs de ces phénomènes. Les appréhensions de beaucoup d'« altermondialistes » sont liées aux dangers de l'uniformisation des civilisations et des cultures, avec les pertes possibles de l'identité nationale.

La compréhension de la réalité de ces dangers pousse à chercher des solutions possibles de la crise. Sur ce chemin, comme une réponse aux défis de la mondialisation inévitable, on observe la résurrection d'une notion et d'un mot un peu oubliés dans les vicissitudes du vingtième siècle, à savoir : *patrimoine*. Terme juridique (l'ensemble des droits et des charges d'une personne appréciables en argent), ayant considérablement élargi son sens au XIXe siècle (ce qui est considéré comme un bien propre, comme une propriété transmise par les ancêtres) : *patrimoine culturel, littéraire, historique*, il prend une teinte romantique dans la première moitié du XXe siècle : *le patrimoine du genre humain*. De nos jours ce mot élargit considérablement sa valeur sémantique devenant un terme largement employé dans le style scientifique. Il donne des dérivés dont le sens

change radicalement. Ainsi, on parle d'un *audit patrimonial*, alors que l'adjectif *patrimonial* jusqu'ici n'était qu'un terme de droit, en même temps, le verbe *patrimonialiser*, ainsi que le nom *patrimonialisation* ne sont pas fixés par les dictionnaires malgré leur emploi fréquent dans la sociologie ou la nouvelle science qui s'appelle « gestion du vivant ».

Au cours des dernières décennies, et surtout après la catastrophe de Tchernobyl, la communauté européenne a pris conscience de l'indivisibilité des problèmes qui surgissent devant les populations de notre continent et qui deviennent souvent planétaires. Ce constat a pour effet la prolifération des projets multilatéraux, développés, en particulier, en langue française.

Nombre de ces projets se basent sur une approche patrimoniale, c'est-à-dire sur la *prise en compte des particularités nationales dans l'objectif de la construction d'un travail en commun visant à un développement durable*, comme définit ce concept son créateur, le professeur Henry Ollagnon.

Il faut souligner que le rôle des traducteurs-interprètes dans ces projets dépasse largement le cadre d'un travail « technique », ils deviennent acteurs au plein sens de ce mot et porteurs des valeurs interculturelles en assurant un trait d'union entre les patrimoines différents. Ils doivent non seulement être bilingues, mais savoir détecter et analyser les pièges de nature linguistique et psychologique, qui se présentent lors des contacts des représentants de deux peuples, en l'occurrence, les Français et les Ukrainiens.

Le présent article est consacré à l'analyse de certains pièges d'ordre linguistique et à la recherche des moyens sinon de les éviter complètement, du moins de les éluder, en prenant en considération non seulement le contexte linguistique approprié, mais aussi les objectifs et les circonstances de la réalisation d'un projet concret.

En premier lieu, il faut tenir compte de la forme de la traduction à faire : écrite ou orale. Dans le cas d'une traduction écrite il importe d'être très précis et de tâcher de rendre, dans la mesure du possible, toutes les nuances de l'original. Cependant même dans les conditions où l'on peut plus ou moins faire abstraction de la contrainte du temps, les principales difficultés de traduction sont liées à ce que certains linguistes français appellent « l'esprit de géométrie » de la langue française. Comme disent, par exemple, les professeurs G.Michaud et G.Torrès, « le français est une langue analytique et propre à l'abstraction. Il aime les mots courts, porteurs d'idées plus que d'images. Il préfère le substantif au verbe, c'est-à-dire la substance au devenir »¹. Dans ce sens les langues ukrainienne et russe, aux traits synthétiques dominants, sont opposées à la langue française. Le mot ukrainien est plus souvent motivé que le mot français, il est plus concret. On peut remarquer également que le vocabulaire abstrait, surtout celui de la sociologie et de la philosophie, est pour le moment moins développé en ukrainien, ou, en tout cas, est très différent du vocabulaire français. D'ailleurs, l'existence d'une différence nette entre les langues est vivement ressentie en Europe. Le témoignage en est la parution en France du « Vocabulaire européen des philosophies »². Comme dit B.Cassin, qui a dirigé l'équipe européenne ayant participé à la création de cet ouvrage :

---

¹ G.Michaud, G.Torrès *Le nouveau guide de France. Manuel de civilisation française* – Paris. Hachette 1988.

² *Vocabulaire européen des philosophies. Dictionnaire des intraduisibles*. Sous la direction de Barbara Cassin – Seuil. Le Robert . 2004.

« Le point de départ est une réflexion sur les intraduisibles, à entendre non pas comme des termes qui n'ont jamais été traduits ou que l'on ne pourrait pas traduire, mais comme des mots, voire des expressions, des tours syntaxiques ou grammaticaux, qui posent problème dans le passage d'une langue à l'autre. Ce sont les indices que les mots et les réseaux de signification dans lesquels ils sont pris ne sont pas, ou pas toujours, superposables dans les différentes langues »³.

Illustrons notre idée sur les difficultés de la traduction d'un exemple concret.

Acteur. Le mot français formé du latin *actor* (celui qui agit) est entré en langue ukrainienne avec un seul sens, celui de l'artiste dont la profession est de jouer un rôle à la scène ou à l'écran. Au figuré il peut s'appliquer à quelqu'un qui n'est pas sincère, qui « joue un rôle » dans la vie courante. Cependant le mot français *acteur* trouve un large emploi dans les textes scientifiques avec son deuxième sens : personne qui prend une part active, joue un rôle important, lequel ne s'est pas développé en langue ukrainienne. Voici quelques exemples de l'emploi de ce mot tirés des textes sociologiques français :

1. Les acteurs doivent négocier les décisions collectives.
2. Les différents acteurs concernés par le projet.
3. Diverses catégories d'acteurs.
4. Les acteurs multiples.
5. Un acteur économique.

Tous les emplois contextuels du mot *acteur* cités ci-dessus provoquent des difficultés lors de leur traduction en ukrainien (ou en russe). Ainsi dans l'exemple 1 il faudra se référer à un contexte plus large pour savoir de quelle activité précise il est question et traduire alors comme *membre* ou *participant* d'un projet, d'un groupe, etc. L'exemple 2 se verra traduit plutôt à l'aide du mot *personne* puisque dans ce cas il n'y est pas mention d'une participation *active*, ni même d'une participation directe en général, mais d'un rapport quelconque aux activités entreprises dans le cadre d'un projet.

Les cas 3-5 sont encore plus *abstraits*, ils demanderont également un appui sur un contexte plus large pour savoir de quelle activité précise il est question. Alors le mot *acteur* dans les groupes 4 et 5 pourra être interprété comme *membre* ou *participant d'un projet, d'un groupe, ou bien personne impliquée dans la réalisation d'une activité concrète* (учасник проекту; член групи; особа, що бере участь у якійсь діяльності). La dernière expression ne pourra sans doute être traduite que de façon périphrastique : personne impliquée dans une activité économique (pas un spécialiste d'économie !).

On pourrait citer beaucoup d'autres exemples pareils, liés surtout avec le caractère plus abstrait du mot français par rapport au mot ukrainien : *démarche, enjeu, intervention, prise en charge, etc.*

En nous adressant au travail de l'interprète, c'est-à-dire à la traduction orale, nous devons signaler les facteurs suivants qui ont une influence directe sur la qualité de la traduction : destinataires du projet, lieu de sa réalisation, personnes impliquées, leur âge, leur culture.

Arrêtons-nous un peu sur les destinataires du projet. Dans les contacts bi- ou multilatéraux il faut impérativement tenir compte de la personnalité du destinataire.

---

³ Barbara Cassin. Entretien, paru sous le titre « Philosophe en langue », réalisé par Marie Gaille-Nikodimov pour *Laboratoire italien, politique et société*, avril 2003.

Prenons à titre d'exemple le projet Ethos consacré à la réhabilitation des conditions de vie dans les territoires contaminés à la suite de l'accident de Tchernobyl, qui s'est déroulé dans quelques villages situés dans ces territoires. Ce projet a été conçu et réalisé par un groupe de chercheurs français. Il faut dire que dans ce cas l'interprète, en plus de ses fonctions principales, celles de traduire d'une langue dans une autre, a dû jouer aussi le rôle de facilitateur, de médiateur entre les deux parties. Cette fonction peut être simplifiée par le fait qu'on travaille en permanence avec une ou plusieurs personnes qui forment une équipe, comme c'était le cas dans le projet susmentionné. Il faut noter qu'assez souvent les chercheurs français venus pour la première fois dans les pays de l'ex-URSS ignorent beaucoup de choses relatives à la culture locale, surtout celle d'un village ukrainien, biélorusse ou russe, et ont besoin d'intermédiation. Dans ce cas précis l'interprète est obligé d'expliquer des différences culturelles, de décrire le milieu dans lequel on évolue, de parler des principales valeurs patrimoniales des communautés qu'on implique dans le projet. Parfois les scientifiques français se voient dans l'obligation de faire une sorte de traduction franco-française, en ayant recours, pour être compris de façon adéquate, aux périphrases, à un langage beaucoup plus simple que celui auquel ils sont habitués. Ainsi au sein du projet Ethos il s'est créé une expression particulière - parler en olmanien (d'après le nom du village d'Olmany dans lequel le projet a été développé) – pour dire : s'exprimer clairement, sans recourir au jargon scientifique.

De même, le problème se pose de savoir comment traduire pour un destinataire « simple », pas un intellectuel, certains mots du registre abstrait. Citons-en un exemple concret en nous adressant au mot français *sérénité* qui est dérivé de *serein* dont la définition selon le Petit Robert est *dont le calme provient d'une paix morale qui n'est pas troublée*, et qui appartient par la définition même à un style soutenu. Or, ce n'est pas un synonyme absolu du mot *tranquillité* dont l'équivalent exact existe en ukrainien et en russe. Il faut dire que les chercheurs français (du moins, ceux qui ont participé au projet Ethos) font très attention à la discrimination des synonymes, par conséquent, le remplacement de ce mot dans la traduction par la *tranquillité* (et un interprète consciencieux doit en informer celui qui parle, surtout s'il connaît son attachement aux nuances sémantiques et stylistiques) ne leur convient pas tout à fait. Ainsi, lorsque dans la conversation avec un président du kolkhoze biélorusse (parlant la langue russe), la question « Est-ce que vous regardez l'avenir avec sérénité ? » a été traduite comme : « Est-ce que vous regardez l'avenir tranquillement ? », le Français qui avait posé cette question a été franchement déçu de cette substitution. Pourtant il aurait été bien difficile en parlant avec ce destinataire précis d'employer le mot russe *безмятежность* qui est un équivalent exact de la *sérénité*, mais qui est un mot encore plus livresque que son analogue français et appartient à un registre plutôt poétique.

Pour montrer le rattachement des Français aux nuances, il suffit de se référer aux nombreuses séries synonymiques existant dans le style scientifique, comme, par exemple :

Pilotage – gestion – gouvernance.

Auteur – porteur – acteur d'un projet.

Médiateur – facilitateur, etc.

Il faudra constater qu'en ukrainien on n'a que deux mots correspondant à la première série, à savoir : *керівництво* et *керування* qui ne reflètent pas complètement

les particularités sémantiques des synonymes français. Ainsi, *pilotage* (qui n'est pas mentionné avec cette signification dans les dictionnaires) est un mot assez concret, sous-entendant une participation personnelle au développement d'un projet ; *gestion* – c'est la science de l'administration, de la direction d'une organisation ; *gouvernance* est un anglicisme d'origine française qui avait désigné les bailliages de l'Artois et de la Flandre (au Sénégal ce mot désigne toujours un ensemble des services administratifs d'une région) ; à l'heure actuelle le terme *gouvernance* est le plus large des synonymes cités par sa valeur sémantique en indiquant une administration globale. On parle de la *stratégie de gouvernance*, par exemple.

Pareil pour le mot *porteur* de la deuxième série des synonymes : ce terme prévoit une plus grande implication dans la réalisation du projet par rapport à l'*auteur du projet* (qui peut ne pas être son exécutant) et même à l'*acteur du projet* qui peut n'y être impliqué que d'une façon indirecte.

Enfin, à côté du terme attitré *médiateur* on voit apparaître un néologisme synonymique *facilitateur* dont la forme interne est sans doute plus parlante. Signalons l'absence de ces deux mots en ukrainien (et en russe) qui ont emprunté récemment le terme *médiateur* – *медіатор*.

Ainsi, même cette très brève analyse des « pièges de la tarduction » nous montre que les contenus lexico-sémantiques et stylistiques du répertoire scientifique diffèrent sensiblement dans les langues française et ukrainienne. Parfois cette différence contribue à l'enrichissement de la langue ukrainienne à l'aide des emprunts. Dans d'autres cas elle pousse à trouver d'autres moyens d'équivalence, moins simples, comme la périphrase. Mais dans tous les cas de figure on peut dire que les contacts des langues et des cultures différentes sont enrichissants pour les deux parties et que le rôle du traducteur-interprète dans ce processus est loin d'être négligeable.

ТОКМЕНКО О. П.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ: ПОЗАКЛАСНИЙ ПІДХІД

Як відомо, інформаційні технології є настільки поширені у сучасному світі, що інколи ми дуже сором'язливо відчуваємося, коли змушені признати, що “пробачте, в мене немає електронної пошти” або щось інше у такому ж роді. Однак, завдяки деяким обставинам нашого життя, навіть знаючи і використовуючи технології у повсякденному житті і маючи великий інтерес до них стосовно нашої професії, ми не завжди можемо пристосувати її до нашої роботи внаслідок відсутності безпосереднього доступу. Електронна пошта, CD-Rom, Інтернет, комп'ютеризоване викладання мов, телеконференції і таке інше, - все це можна і необхідно застосовувати з тим, щоб покращити процес викладання іноземних мов як при роботі у класі, так і поза класом.

Для викладачів виклик щодо ефективного впровадження можливостей і ресурсів інформаційних технологій в навчальному процесі полягає не стільки в тому, щоб знайти достатньо часу для освоєння відповідних навичок роботи з

комп'ютером, скільки в тому, щоб продумати потенціальне застосування в контексті навчального плану, тобто необхідно знайти релевантні рамки для практичної інтеграції, а також специфічні методи і моделі, щоб мати змогу зв'язати навчальний план і реальний навчальний процес.

Незважаючи на те, що викладачам доволі часто притриманий деякий інстинктивний скептицизм, більшість з них в цілому усвідомлюють, що Інтернет є дуже багатим джерелом потенційних навчальних ресурсів, що мультимедійні засоби і моделі пропонують цікавий, імпресивний, інтерактивний навчальний інструментарій, і що вже багато з їхніх колег знаходять шляхи впровадження навчальних можливостей ІТ в унікальному контексті. Навіть дуже "традиційний" викладач із стійким імунітетом до втручання технологій, не може заперечити, що the World Wide Web (WWW) має безкрайню і завжди-поточну інформацію з будь-якої теми, і що мультимедійні CD-ROM, на разі, корисні для практичних занять або для того, щоб представити інформаційні зв'язки у більш привабливому вигляді.

Ця робота є спробою поділитися деяким практичним досвідом використання ІТ у викладанні іноземної мови і пропоную, головним чином, деякі способи використання електронної пошти та Інтернету.

Якщо ми розглянемо деякі переваги Інтернету, ми побачимо, що він сприяє навчальному процесу наступним чином:

- розвиває трансферні навички
- спонукає студентів діставатися інформації, яка має відношення до їхнього особистого чи професійного життя
- надає студентам змогу мати зв'язки по всій Європі та світу
- сприяє розвитку самостійності студентів
- підвищує освіченість щодо інших мов та культур (у нашому випадку – мови та культури, що вивчаються)
- підвищує мовні компетенції завдяки наявності різноманітних типів текстів
- забезпечує сучасний матеріал, що відповідає інтересам і потребам студентів
- пропонує автентичний і актуальний матеріал для викладачів.

Стосовно якостей і характеристик, які студент, або скоріше, майбутній спеціаліст, матиме у більш широкому контексті, Інтернет може допомогти навчити студентів:

- бути підготовленими до постійного навчання протягом усього життя у прагненні до постійного особистого розвитку і майстерності у професійної практики
- вміти працювати як самостійно, так і у співробітництві у професійної сфері
- вміти ефективно спілкуватися в професійній практиці і соціальному житті
- демонструвати міжнародну перспективу як спеціалісти і громадяни.

Застосування Інтернету для вищевказаних цілей є, звичайно, значно ширшим, і найбільш очевидним з цього є:

- доступ до широкої мережі інформації для дослідження теми і розширення знань студента про світ
- доступ до джерела автентичних письмових та усних текстів різними мовами

- доступ до автентичних моделей письмової та усної мови в цілях вивчення мови, що дає прекрасну можливість аналізувати мову, що вивчається, при необхідності звертаючи особливу увагу на граматичні та лексичні особливості
- доступ до веб-сайтів, присвячених вивченню/викладанню сучасних мов, з усього світу, а також до спеціалізованих доменів
- розвиток всіх чотирьох мовних навичок – читання, писання, мовлення і слухання
- електронна доставка курсових робіт та оцінювання
- інформаційне сховище – зв'язки та посилання
- спілкування викладач - студент
- обговорення в режимі on-line

Користування інформаційними технологіями може дозволити студентам оволодіти мовою у повному обсязі та за допомогою дуже привабливих засобів. Однак концепція викладання мов за підтримки ІТ вимагає від викладачів підходити до цього процесу як не просто “передавання” навичок або інформації, але “створення” ефективного і інтегрованого навчання. Таким чином, неможливо розглядати ресурси та інструментарій ІТ тільки як продовження “традиційних” печатних ресурсів, існуючої практичної роботи у класі, та ін., а Інтернет – тільки як інформаційний ресурс. Більш того, ресурси Інтернету мають бути якомога більше інтегровані в викладацьку розробку діяльності, що зосереджується на студенті, що дозволяє дістатися потенціалу Інтернету для забезпечення більш безпосереднього, релевантного і автентичного навчального процесу (включаючи такі види діяльності, як список тематичних веб-вузлів, мультимедійний огляд подій, охота за скарбами, та ін.). Інтегроване користування Інтернет-ресурсами на відміну від розробки звичних планів уроку, передбачає прогресивну структуру вступу, завдання, Інтернет-ресурсів, процесу і результату. Це можна розглядати як колективний вид діяльності, де група розділюється за різними ролями і точкою зору для пошуку інформації для того, щоб мати можливість представити результат досліджень у вигляді презентації або ж публікації, де б розглядалась обрана тема чи завдання.

В якості комунікаційного інструмента Інтернет розширює процес навчання в діапазоні структури діяльності віддаленого доступу. Визначені типи діяльності від друзів за листуванням до електронних менторів і проектів соціальних дій можна адаптувати і розширити специфічний зміст різних тем і предметів. Різноманітні комунікативні можливості від e-mail-груп до чата забезпечують контекст взаємодії на таких сайтах для викладачів для обговорення можливих проектів, а для студентів – виконання проектів.

Хоча проекти Інтернет-спілкування звичайно передбачають доволі прості і легкі тексти для вивчення і соціальної взаємодії, навіть такі прості тексти можуть забезпечити фокус для більш складних і різноманітних режимів навчальної діяльності за підтримки ІТ. Їхня функція полягає в тому, щоб захопити інтерес студента, стимулювати його участь і самий процес навчання та сфокусувати це у напрямку якого-небудь прикладного навчання, експліцитного знання і ефективних результатів.

Така структура навчальної розробки значною мірою відрізняється від тієї,

яка асоціюється з формальним плануванням уроку, хоча останній може бути використано для доповнення першого. Специфічне навчальне завдання (тобто вузька концепція навчальної діяльності) може організувати план на декілька уроків. І навпаки, проект є таким навчальним фокусом, який здатен забезпечити організаційну структуру для серії уроків і багатьох окремих, хоча і пов'язаних поміж собою діяльностей.

Стосовно електронної пошти, треба сказати, що її головне призначення – швидке і дешеве спілкування з усім світом (друзі за листуванням) сприяє автономному навчанню, розвиваючи навички писання і читання. Ще один вид діяльності із включенням e-mail – приємний спосіб навчитися писати – наприклад, груповий твір, або гра на виправлення помилок. Фактично, його можна адаптувати до застосування майже любого виду мовної діяльності. Далі надаються деякі досить прості і привабливі варіанти, і, що є дуже важливим, всі вони допомагають встановити зв'язок між реальним життям і навчальними цілями.

- Написання брошури-путівника. Може включати фото, малюнки, графіку – в залежності від наявного часу та рівня володіння ПК.
- Призначення телементорів для студентів. Передбачає користування e-mail як засобу надання допомоги.
- Написання віртуальних біографій. Включає листування і обмін інформацією, яка необхідна для подальшого коментування чи затвердження.
- Написання листів суспільним організаціям (офіційним представникам).
- Порівняння соціальних проблем. Може застосовуватись у листування після того, як всі звичайні теми (музика, спорт, навчання та ін.) вже закінчились. Можна робити в три етапи – ідентифікація, дослідження можливих причин, опис можливих ідей для рішення проблеми.
- Проведення культурного обміну – різні тематики.

Все це багатство може легко бути використане у навчанні іноземної мови, але потребує ретельного планування і підготовки. Схема підготовки може бути приблизно такою: вибір теми – веб-дослідження – презентація теми. Слід давати завдання студентам заздалегідь, з тим, щоб на наступному уроці вони мали можливість представити свої доповіді/звіти/презентації та провести дискусію. Завдання можна ускладнити додатковим граматичним чи лексичним матеріалом, в залежності від рівня студентів. Ключовими цілями інтеграції інформаційних технологій в систему вивчення іноземних мов є впровадження ефективного дослідження і спілкування, а також професійного і особистого росту як студентів, так і викладачів; забезпечення зв'язків між класною роботою і реальним життям; досягнення балансу між оволодінням фактичним знанням і практичними навичками і вміннями; та взагалі забезпечення студентів навичками навчання і креативного мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Cuban, L. (2001). Oversold and underused: Computers in the classroom. Cambridge, MA: Harvard University Press. 2. Mayer, R. (2001). Multimedia learning. Cambridge, England: Cambridge University Press
<http://www.ozline.com/learning/theory.html>

LE FRANÇAIS : LANGUE EMPRUNTEUSE ET VEHICULAIRE

Toute langue emprunte à d'autres une partie de son vocabulaire. Néanmoins l'étude des mots d'emprunt a peu d'intérêt pour beaucoup de linguistes contemporains – notamment les adeptes de la grammaire générative, parce que pour eux l'étude des emprunts appartient à l'histoire de la culture plutôt qu'à la linguistique – autrement dit, à la pragmatique plutôt qu'à la sémantique. Cela a du vrai dans la mesure où l'on peut dire que les emprunts linguistiques reflètent des points de contact entre culture, que ce soit l'importation d'un produit exotique (**le café, le chocolat**), d'une innovation technique, sportive, vestimentaire, musicale ou intellectuelle, ou des faits historiques importants. Les études de l'emprunt linguistique ont donc souvent été avant tout des évaluations de l'influence exercée à une époque donnée par une société sur une autre, telle qu'elle se manifeste au niveau de la langue.

De nos jours c'est surtout le nombre toujours croissant d'emprunts à l'anglo-américain qui attire l'intérêt et parfois l'animosité des linguistes et des littéraires. Pourquoi ? Tout d'abord, le français et l'anglais étaient toujours en contact (voir l'histoire de deux langues). Ensuite, la langue française met en œuvre tous les moyens pour se manifester à ses positions. Le français se sert des mots anglais couramment utilisés et utilisables par les Français (et les francophones). Il est évident qu'il est nécessaire de nommer un nouvel objet, une nouvelle technique ou un nouveau concept, et qu'il est souvent plus simple d'apporter l'expression étrangère (avec le cas échéant, de la modification formelle correspondant aux structures phonologiques ou morphologiques de la langue emprunteuse). Il est également possible soit de la traduire, soit de les remplacer en employant les ressources de la langue emprunteuse.

Ainsi parmi les mots anglo-américains qui figurent dans le français nous distinguons :

- les emprunts ;
- les calques ;
- les xénismes ;
- les innovations.

Le terme « emprunt » désigne tout élément provenant d'une autre langue, il a une valeur générique. « Calque » désigne l'emprunt qui résulte d'une traduction littérale soit d'une expression (**col blanc** < *white collar*), soit d'une acception. Dans le cas de calque on emprunte la forme interne (**souris** < *mouse*). « Xénisme » désigne l'emprunt qui correspond à une réalité étrangère (**apartheid**). « Innovation » désigne le mot étranger qui figure dans la langue française parlée ou écrite mais qui n'est pas fixé par les dictionnaires, qui est peu utilisé et reste en périphérie du lexique.

Or pas tous les mots anglais restent « hors de système ». Les emprunts assimilés sont conformes aux structures du français et ils en moulent les formes

orthographiques et morphologiques même s'ils comportent des sens qui n'existent pas dans le phonétisme français. L'assimilation des mots empruntés s'effectue d'après les lois internes de la langue emprunteuse (du français dans notre cas). On distingue deux catégories essentielles d'emprunts selon le degré de leur assimilation :

- les emprunts complètement assimilés qui ont subi des changements phonétiques, graphiques et morphologiques ;
- les mots faiblement assimilés et sentis comme étrangers.

Une fois entré dans le français le mot étranger (anglais) est soumis à diverses modifications : phonétiques (**label** /label/), graphiques (**revue** < review, **comité** < committee, **rosbif** < roastbeef), morphologiques (**poster** < to post). On peut dire qu'un emprunt est entièrement assimilé quand il se prête à la dérivation. C'est le plus haut degré d'assimilation de l'emprunt (**interview** – **interviewer** v., **intervieweur** n., **interviewé** n., adj.). Il est à noter que ces emprunts forment des locutions figées (**donner/ prendre une interview**).

Il existe aussi les exemples, au fait rares, de « faux anglicismes », c'est-à-dire les mots forgés en français au moyen d'éléments anglais (aquaplaning, planning) puisqu'il en résulte l'importation en français d'un affixe ou d'un lexème anglais.

Par ailleurs le français utilise avec succès les mots anglais du français que nous nommons « boomerangs ». Les boomerangs sont des emprunts anglais qui sont nés des parents français, ont traversé la langue anglaise et sont revenus dans la langue de départ ayant la physionomie anglaise et fixant dans les dictionnaires français leur origine anglaise (**tennis**, **record**, **sport**, **flirt**). Au moins deux mots – **flirt** et **nurse** – ont fait plusieurs voyages puisqu'il s'agit d'emprunts au français (*conter*) *fleurette* et *nourrice* qui sont revenus au français sous leur nouvelle forme avant de connaître des transferts à d'autres langues.

Cependant vu l'importance culturelle de la France et du français aux XVIII-e et XIX-e siècles beaucoup d'anglicismes sont passés en espagnole, en italien en roumain, etc. par l'intermédiaire du français même si ce processus n'a pas laissé de traces. Le passage des mots anglais par la voie du français continue sans ralentissement apparent jusqu'à nos jours (**flipper**, **jogging**, **windsurf**) malgré l'essor mondial de l'anglais ou plus exactement de l'anglo-américain. Il n'est pas surprenant que ce soit les langues romanes environnantes – surtout l'espagnole – qui fournissent le plus grand nombre d'exemples, mais des emprunts relativement récents comme **flipper**, **flirt** « amourette », **slip**, **carter** qui ont connu rayonnement dans des langues germaniques. Tout cela montre que le français a joué et continue à jouer un rôle significatif dans la transmission des innovations lexicales.

КОМУНІКАТИВНО-ЕМОЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ СІЛЕНЦІАЛЬНОГО ЕФЕКТУ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

У сучасній лінгвістиці значна увага фокусується на лексичних маркерах емотивності, на інтеграції інтелектуальної, афективної (емоційної) функцій мислення, їх матеріалізації у мові [1:52]. Споконвічні універсальні мотиви емоцій знаходяться в основі когнітивної концептуалізації. Деякі лінгвісти відносять мовчання до негативної семантики [2:417]. Але поліфункціональність мовчання включає позитивну і негативну оцінки, слугує ознакою роздуму, рефлексивності. Когнітивна діяльність, процес обробки ментальних реперзентацій, концептів, сценаріїв, пропозицій при цьому не завжди позначається тільки мовними знаками [3:34].

Ідентифікація семантичного навантаження сіленціального ефекту (*об'єкт дослідження*) на матеріалі художнього дискурсу, емоційні, оцінні та експресивні екстеріоризатори мовчання (*предмет дослідження*) є актуальним з огляду на розширення парадигми теорії дискурсу, інтеграції вербальних та невербальних засобів комунікації.

Актуальність роботи зумовлюється тенденцією сьогодення фокусувати увагу дослідників на дихотомії мова::мовлення; вербальні::невербальні засоби спілкування; логічне::афективне; семіотика::мова; адресат::адресант; текст::полікодова представленість, на тріаді: мова як структура – норма – використання [4:173].

Мовчання, універсальна комунікативна дія, може корелювати як з негативними, так і позитивними емоціями. У процесі еволюції емоції змінюють вектор референції від предметних почуттів до світооглядних почуття прекрасного, гумору, трагічного, моральних почуттів тощо [5:244]. Мовчання як поліфункціональний феномен позначає палітру людських відчуттів та корелює з психічними процесами.

Як комунікативно-оцінний компонент мовчання зводиться до вираження позитивної, меліоративної і негативної, пейоративної оцінок. Іноді позитивна оцінка протиставлена відсутності позитивної оцінки, а не ґрунтується на протиставленні позитивної оцінки негативній, тобто своєрідному стандартному “нулю” [6:70].

Допомагає зрозуміти характер мовчання лексичне оточення, контекст, які препарують його наповнення, позитивні та негативні риси, напр.: *Here I would sit down, sullen, silent, apparently squelched* [Miller-II 1993, p.45-46]. *We walked in absolute silence, not a hostile silence but a rueful one* [Miller-II 1993, p. 29].

Вербалізатори мовчання позначені в основному *психологічними вимокami*, напр.: *But the personalities of his men ... confused him (and confusion he had traditionally dealt by silence) and depressed him ...* [Delany 1993, p. 74]. *For a moment I heard nothing; only a frightening empty silence* [Griffith, p. 51].

There was no response to thought, only a mystified silence [Greenwood 1993, p. 160]. *Gorgik frowned, waited* [Delany 1993, p. 151]. *During the silences, my will in abeyance, I was enjoying the pleasure of making silent confession to some invisible superanalyst* [Miller-I 1993, p.301].

Феномен мовчання може корелювати з *ментальними витоками*, напр.: *The old man pondered a moment* [McCormack 1999, p. 12]. *Venn fell to musing* [Delany 1993, p. 103]. *Norema let herself ponder* [Delany 1993, p. 169]. “ *I have never told him with words,* ” *she said* [Uchida 1997, p. 104]. *He seemed unaware of their complicity, but if he did know, he did not speak of it* [Uchida 1997, p. 104].

Монолексемні номінації позначення сіленціального ефекту можуть вказувати на відсутність будь-якої оцінки, що дозволяє читачу самостійно інтерпретувати ситуацію, вдаючись до тезаурусу, напр.: *Jack was speechless* [King 1978, p. 200]. *The driver is uncommunicative* [Miller-I 1993, p. 450].

Лінгвісти розрізняють експресивне та емотивне мовлення, фокусуючи увагу на раціональній, емоційній, позитивній, негативній, амбівалентній (подвійній) та невизначеній оцінках [Быценко 2004, с. 39-40].

Слушною є думка про те, що емотивність має формальне вираження на всіх рівнях мови: фонологічному, морфологічному, лексико-семантичному та фразеологічному [Гранько 2002, с. 248]. Коли мовчання проявляється спонтанно, незаплановано, воно є чинником емотивності. Коли ж мовець заплановано використовує мовчання, то експресія задається у мовленні. Людина у спілкуванні орієнтована на емоційний вплив, на співрозмовника.

Оцінка, емоція та експресія утворюють єдність. Експресивність – це властивість вербалізаторів збільшувати силу впливу за рахунок знаків емоційного або емоційно-оцінного компонента [7:40].

Комунікативне мовчання є запланованим та спонтанним. Заплановане мовлення спрямоване на адресата. Мовленнєвий акт у цьому випадку обіймає інформаційний та емоційний блоки. Вміння користуватись невербальними засобами комунікації свідчить про належний тезаурус комунікантів. Експресивне мовчання виникає ситуативно, напр.: *A pause to give Mona a chance to collect herself. Then spilling over again* [Miller-II 1993, p. 37]. ‘*Look, let me explain....*’ *He paused, turned half-way round and spat* [Miller-II 1993, p. 17].

Емоційна оцінка амальгамує з раціональною, підсилюючи її [7:39]. Інтегральний підхід дає можливість осмислити функції невербального компонента комунікації мовчання – рефлексорну та аксіологічну [8:23; 5:245].

Сіленціальний ефект корелює з акціональними компонентами спілкування, напр.: *He was silent. Not crushed, just baffled* [Miller-II 1993, p. 20]. *I said nothing. I listened respectfully, hypnotized by the droning words, the blinding light* [Miller-I 1993, p. 176].

Сіленціальний ефект відноситься до тих емоційних явищ, які мають релевантні позначення у мові. За допомогою експресивної візуалізації чітко простежується психічний стан людини, її переживання, перебіг думок, сприйняття навколишньої дійсності. Мовчання вказує на емоційний стан людини, на її безмов’я та безголосу поведінку, напр.: *Nick put his hand on her arm, silencing her as a match flared in the darkness at the far edge of the backyard*

[Ferrigno 1999, p. 95].

Мовчання, породжуючись емоційним станом персонажа, може інтенсифіковуватися надлишково, напр.: *But each time he pictured himself going up to speak to the collared boy, his breath grew short and his heart pounded* [Delany 1993, p. 33].

Умовчання може семантизувати сіленціальний ефект, внутрішній стан комунікантів, напр.: *Silence. Not a cat stirring* [Greenwood 1993, p. 14]. *There was no conversation, no lowering of barriers now that we had worked shoulder to shoulder or any of that nonsense* [Griffith 1995, p. 245]. *The following day without saying a word, she walked me down the hill toward the village and turned at a path into a graveyard in the woods* [Golden 1997, p. 10]. *But she said nothing further to me* [Golden 1997, p. 17].

Аналіз емпіричного матеріалу (англомовного художнього дискурсу) вказує на те, що домінуючою функцією сіленціального ефекту є позначення емоційності. Феномен мовчання позначений дуалістичною єдністю комунікативно-емоційних характеристик.

ЛІТЕРАТУРА

1.Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации. – Київ: Астрей. – 1997. 2.Арутюнова Н.Д. Феномен молчания // Язык о языке: Сб. статей / под общ. рук. и ред. Н.Д. Арутюновой. – М.: “Язык русской культуры”. – 2000. – С.417-436. 3.Безуглая Л.Р. Непрямой дискурс как сфера реализации прагматической импликации// Матеріали міжнародної науково-методичної конференції Ювілейні четверті Каразінські читання, присвячені 200-річчю ХНУ: “ЛЮДИНА. МОВА. КОМУНІКАЦІЯ”. – Харків: вид-во ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – 2004. – С.33-35. 4.Бехта І. Текст в парадигматичній системі наукових лінгвістичних концепцій ХХ- поч. ХХІ століття: актуальні та віртуальні стратегії розвитку // Дискурс іноземномовної комунікації: концептуальні питання теорії та практики (колективна монографія). – Львів: вид-во ЛНУ ім. Івана Франка. – 2001. – С.164-192. 5.Гранько Н.К. Емоції у психології та лінгвістиці // Лінгвістичні й дидактичні проблеми іншомовної комунікації. Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна № 567. Гол. редактор І.С. Шевченко. – Х.: Константа. – 2002. – С.243-250. 6.Кузько К.Я. Іноземномовний текст за фахом: лінгводидактичний аспект // Іноземномовний текст за фахом: лінгводидактичний аспект. – Львів: Світ. – 1998. 7.Быценко Т.А. К вопросу о соотношении эмоций и оценок в дискурсе негативной эмоциональности // Матеріали міжнародної науково-методичної конференції Ювілейні четверті Каразінські читання, присвячені 200-річчю ХНУ: “ЛЮДИНА. МОВА. КОМУНІКАЦІЯ”. – Харків: вид-во ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – 2004. – С.39-41. 8.Богданов В.В. Функции вербальных и невербальных компонентов в речевом общении // Языковое общение: Единицы и регулятивы. – Межвуз. сб. научн. труд. – Калинин: Калининский гос. ун-т. – 1987. – С.18-25.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1.Delany, Samuel R. Tales of Nevèrÿon. – Hanover and London: Westeyan University Press. – 1993. 2.Ferrigno, Robert. Dead Silent. – London: Simon&Schuster. – 1999. 3.Golden, Arthur. Memoirs of a Geisha. – London: Random House. – 1997. 4.Greenwood, Walter. Love on the dole. – London: Vintage. – 1993. 5.Griffith, Nicola. Slow river.A Del Rey Book./BALLANTINE BOOKS. New York, 1995. 6.King, Stephen. THE SHINING. – New York: a Signet Book. – 1978. 7.McCormack, Mike. CROW’S REUIEM. – London: Vintage. – 1999. 8.Miller, Henry. Rosy Crucifixion. – Volume I. – Glasgow: Flamingo. – 1993. 9.Miller, Henry. Rosy Crucifixion. – Volume II. – Glasgow: Flamingo. – 1993. 10.Uchida, Yoshiko. Picture bride. – Seattle and London: University of Washington Press. – 1997.

З М І С Т

Алексенко С.Ф. Інтонаційна варіативність англійських висловлень-вибачень залежно від соціального статусу мовця	3
Артемюва Л.В. Оцінно-емотивна забарвленість сучасної іспанської аналітичної статті	10
Babtchenko Nadia Les particularités de la finale « –e » dans la terminologie (sur la base des termes politico-économiques)	14
Bibikova D. Les particularités du fonctionnement des moyens stylistiques dans les textes des écrivains francophones de Maghreb	15
Білас А.А. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника аргументи у французькій та українській лінгвістиці	19
Boyer H. Le «Français des jeunes» des banlieue aux campus en passant par les medias	26
Васько Р.В. Внутрішньофонемна (нелінійна) та міжфонемна (лінійна) синтагматика первинних фонологічних одиниць	39
Gountchik I.O. Fonctionnement d'une nouvelle forme de l'écriture française	47
Давиденко Ю.Є. Les activités de la vidéo dans la classe de langue	48
Diatchenko N. Aspects syntaxico – sémantiques et pragmatiques des comptines françaises	49
Doroch O. Modification du langage des personnages dans les romans du XX siècle	50
Kaganovska O. Approche cognitive envers le problème de l'asymétrie sémantique (question rhétorique <i>versus</i> concept)	50
Kaïrova T.S. Deux trajectoires de la civilisation, ou les mille facettes de la tolérance	52
Kalatchova M. La définition de la notion du concept dans la linguistique contemporaine	61
Katchmar O. Quelques observations sur l'évolution actuelle du vocabulaire français	62
Ключковська І.М. L'approche communicative dans l'enseignement du français comme langue étrangère dans les écoles supérieures nonspécialisées	63
Кремзикова С.Ю. Лексико-семантична модель діяльнісної ситуації (критерії її експліціювання та опису)	65
Kriuchkov G.G. La voie de l'Ukraine vers la francophonie	69
Kriuchkov G.G. Nouveaux objectifs de la Francophonie	70
Лабенко О.А. Явище омофонії в ономастичній системі французької мови	72
Lepetyuk I.G. Le rôle sémiotique et intertextuel du genre du discours dans l'interprétation du texte littéraire	77
Малікова О.В. Біблійний інтертекст у художньому тексті	85
Melnyk V. Procédés éventuels des recherches sémantiques des proverbes .	94
Morochkina G. Approche fonctionnelle-notionnelle dans l'enseignement du FLE	96

Olefir A.I. La manifestation du temps artistique par les formes verbales dans des traductions ukrainiennes des écritures françaises	97
Пилипенко Р.Є. Лінгвокультурологічні аспекти дослідження маніпулятивних стратегій і тактик в економічному дискурсі	98
Rogoza O. Les particularités compositionnelles du roman épistolaire français du XVIII-ème siècle	103
Семіда О. Основні характеристики медійного дискурсу	105
Sobol O. Phénomène de polyphonie dans l'aspect diachronique: essai de systématisation	109
Solomarska O. Le rôle du traducteur en tant qu'acteur des projets internationaux	110
Токменко О.П. Інформаційні технології у викладанні іноземних мов: позакласний підхід	114
Fedtchenko O., Geyko T. Le français : langue emprunteuse et véhiculaire	118
Анохіна Т.О. Комунікативно-емоційне навантаження сіленціального ефекту в англomовному художньому дискурсі	120
Зміст	123